

Copied from a type-written carbon copy (unbound sheets, A4), bound, continuously numbered and made available by DOKUMENTATIONSZENTRUM ZUR FÖRDERUNG DER UNABHÄNGIGEN TSCHECHOSLOWAKISCHEN LITERATUR e.V. for research and information purposes. Copyright continues to be held by each individual author and must be strictly observed. If clarification is required, please consult the Centre before publication of any item.

DOKUMENTATIONSZENTRUM, SCHWARZENBERG 6,
D-8533 SCHEINFELD, Tel. 09162/7761

Z E Z Á S U V K Y I Z B L O K U

(?) 5 květen 85

Orbačov - a co dál?	AZ	[1 ÷ 7]
Zasvěcená studie o mačarské ekonomické reformě	Economicus	[8 ÷ 11]
Několik poznámek k reformovatelnosti "reálného socialismu"	J. Hájek	[12 ÷ 13]
Vina a trest	kkk	[24 ÷ 25]
Druhá světová válka, Edvard Beneš a Josef Stalin	L. Kohout	[26 ÷ 39]
Konec Emanuele Moravce /poznámka k tomu, co se stalo před 40 lety/	K. Kulich	[40 ÷ 45]
Tři zpěvy /úryvky z delší básnické skladby/	J. Jesenius	[46 ÷ 54]
Jaworzno	S. Mrozek	[55 ÷ 63]
Hlavně mě těší ta nezávislost na chleboďárcích... /rozhovor s Jiřím Rumlem/	E. Kantůrková	chybí
Vzpomínka na nekamarádku	O. Šulcová	[64 ÷ 67]
Současná problematika cizorodých látek v potravinách	Prof. MUDr. A. Wolf	[68 ÷ 70]
Recenze rukopisné práce Z. Šulce "Stát a ekonomika"	R. Slánský	[71 ÷ 83]
Osudy české inteligence /úryvek z větší práce/	R. Zukał	[84 ÷ 93]
Konec tajemníka	JO	[94]

Z E Z Á S U V K Y I Z B L O K U

- Corbačov - a co dál? AZ
- Zasvěcená studie
o maďarské ekonomické reformě Economicus
- Několik poznámek k reformovatelnosti
"reálného socialismu" J. Hájek
- Vina a trest kkk
- Druhá světová válka,
Edvard Beneš a Josef Stalin L. Kohout
- Konec Emanuela Moravce
/poznámka k tomu, co se stalo
před 40 lety/ K. Kulich
- Tři zpěvy
/úryvky z delší básnické skladby/ J. Jesenius
- Jaworzno S. Mrozek
- Hlavně mě těší ta nezávislost
na chleboďárcích...
/rozhovor s Jiřím Ruzem/ E. Kantárková
- Vzpomínka na nekamarádku O. Šulcová
- Současná problematika
cizorodých látek v potravinách Prof. MUDr. A. Wolf
- Recenze rukopisné práce Z. Šulce
"Stát a ekonomika" R. Slánský
- Osudy české inteligence
/úryvek z větší práce/ R. Zukal

Zdá se, že pro značnou část sovětské společnosti, zejména tu intelektuální, se stal M. Gerbačov jakýmsi novodobým králem Ječmínkem. Ještě se ani nestačil zabydlet na nejvyšším místě sovětského státu a už se kolem jeho postavy vyrojila řada legend.

Prý nedlouho po svém nástupu volal šéfredaktoru moskevské Pravdy a dotazoval se: "Vy nemáte v redakci Leninovy spisy?" "Ovšemže máme," ujistňoval V. Afanasjev. "Tak citujte z Lenina a ne z mých projevů," odpověděl nový generální tajemník. Zdá se, že v zemi, kde privilegia vládnoucích dávno odnaučila více v beztrždní společnosti, kde dosud hrabivost a korupce zasahovala až do rodinných kruhů nejvyšších představitelů a ke trestu smrti museli být pro ni odsuzováni i ministři a ředitelé velkých podniků, v takové zemi se zřejmě skromnost považuje se vytouženou vlastností ideálního panovníka.

Jiná legenda vypráví o návštěvě M. Gerbačova v bytě jedné dělnické rodiny při pobytu v moskevské automobilce. Byt byl tak vzorný, že to až generálního tajemníka udivilo. I přistoupil k příborníku, zvedl jeden čajový šálek, obrátil podšálek a - uviděl značku ÚV KSSS. Příslušné orgány zřejmě včas pamatovaly na dobrou informovanost svého nadřízeného, který však prý ihned odešel a jistě ztropil pěkný šrunc. V zemi, která jako jednu z hlavních tradic své politické kultury předala světu přirovnání o Potěmkinových vesnicích, není jistě divu, že "člověk z ulice" zařazuje mezi vlastnosti ideálního panovníka vůli vidět věci takové, jaké skutečně jsou a nikoli jaké by měly být, tedy touhu po pravdě.

Naděje na změnu, kterou na krátkou dobu povzbudila tvrdá ruka J. Andropova dopadající na všelijaké korupčníky, s příchodem M. Gerbačova znova ožila, a to s ještě mnohem větší silou. Nikoli bezdůvodně. Neboť nástup M. Gerbačova neznamenal jen změnu osob, ale signalizuje i střídní generaci, a to nejen na vrcholu mocenské pyramidy, ale na vedoucích místech vůbec.

M. Gerbačovovi je 54 let. Když skončila válka, bylo mu čtrnáct. Poprvé stojí v čele sovětské společnosti člověk, jehož osobnost nebyla formována ani zážitky staré revoluční gardy, ani zážitky frontového bojovníka, ať již skutečnými či dodatečně zveličovanými nebo dokonce vymyšlenými. M. Gerbačov nemůže svou autoritu budovat na zásluhách minulosti. Jeho autorita může vyrástat pouze z jeho činnosti současné.

M. Gorbačov není žádná dodatečně vypěstovaná aparátnická "rychlo-kvaška". Vystudoval žádně ještě jako mladík /podle pamětníků načený studijní typ/ práva na moskevské universitě, a i když si nelze činit iluze o úrovni společenských věd v SSSR v 50. letech, nemůže být pochyb, že vysokoškolské studium i v takových podmínkách přivedl talentované hlavy k samostatnému myšlení, dodává schopnost třídit a klasifikovat fakta dodávaná životem, případně si je i obstarávat přes všelijaká tabu, a pro vlastní jednání si vytvářel jakousi koncepci. Doplňující studium zemědělského institutu jistě poskytlo konkrétnosti své materie dobrou protiváhu tendencím k abstraktnímu fantazírování, k němuž někdy společensko-vědní vzdělání zavádí.

Vzdělanost tedy patří k dalším atributům M. Gorbačova, a zejména intelektuální čast sovětské společnosti ji nepochybně pokládá za nepostradatelnou vlastnost ideálního panovníka.

M. Gorbačovovi však zřejmě nechybí ani jisté kouzlo osobnosti, jehož nedostatek sice ve společnosti sovětského typu vůbec nebývá úspěšné politické kariéře i na nejvyšší úrovni, jeho přítomnost však ve veřejnosti nepochybně podstatně zvyšuje důvěru v legitimitu této kariéry. Za svědky tu můžeme brát takové osobnosti, jako M. Tatischevovou, kterou M. Gorbačov okouzil při své návštěvě Velké Británie ještě dříve, než se stal gen. tajemníkem, takže si ho přála za budoucího partnera v jednání na nejvyšší úrovni, nebo předsedu amerického Senátu O'Neila, který ve svém chvalozpěvu po setkání s M. Gorbačovem tvrdil, že ten by se i v USA stal velmi rychle úspěšným advokátem a tedy i kandidátem na politickou kariéru. Americký Newsweek uveřejnil ve svém prvním dubnovém čísle sérii fotografií z návštěvy M. Gorbačova v Kanadě v roce 1983, tu a kovbojským sombreroem, tu a pracovní helmou či sportovní čepičkou na hlavě, anebo prostovlasého, stojícího u výčeje jídla v kantýně kteréi zemědělské farmy, ale vždy s milým úsměvem na tváři. A komentář k tomu dodával, že Reagan ztratil svůj monopol na "showmanship", protože M. Gorbačov se dovede před kamerou chovat stejně dobře jako on - bývalý herec-profesionál.

Zdá se tedy, že v osobě M. Gorbačova se skutečně šťastně spojila hned celá řada vlastností, které vzbuzují naději pro příznivé uplatnění toho, co historici nazývají subjektivním faktorem a filozofové obvykle formulují jako dílo osobnosti v dějinách. Jenomže, jak je dobře známo z historie, ~~získat~~ má-li se tato role osobnosti uplatnit tak, aby po ní zůstala trvalá stopa, kterou by budoucí historici mohli označovat za mezník v dějinách, potřebuje k tomu nejen šťastnou souhru potřebných vlastností osobnosti, ale i šťastnou shodu subjek-

tivního činitele s faktorem objektivním, a tím, co historici obvykle nazývají "poměry". Jsou období v dějinách, kdy sebeznamenatější osobnost není a to změnit "poměry" své doby, ale bývají období, kdy tuto historickou roli zahráje i personáž velmi skromných rozměrů.

Do jakých "poměrů" tedy vstupuje osobnost M. Gorbačova? Jaká je šance, že příznivá souhra osobních vlastností se uplatní při změně těchto poměrů, o kterou zřejmě stojí nejen značná část společnosti sovětské, ale i podstatná část ostatního světa, především pak tak, ve které žijeme my sami a kde stále naléhavěji pocíťovaná potřeba změny je blokována nehybností metropole?

Slušelo by se začít poměry mezinárodními, ale necítíme se tu dosti kvalifikovaní, a tak náš hlavní zájem směřuje k možnostem začít vnitřních, které - z dlouhodobého hlediska - jsou stejně nakonec klíčem k jakýkoli změně vůbec a k případným možným změnám u nás doma zvláště. Snaha po změně, a to rychlé změně, je tu také mnohem zřetelnější než ve vztazích zahraničních, ba dokonce taková, že některé její rysy - netrpělivost a spěch - mohou vzbuzovat i obavy.

Od 17. století trpí Rusko komplexem zaostalosti, od Petra Velikého zaznamenáváme titánské snahy dohnat a předehnat svět, který však stále zatím uniká. Sám Petr neváhal inkognito učit se v Evropě řemeslům a doma pak takřka ze země vydupával loděnice i jinou výrobu. Stalin se ve 30. letech domníval, že tohoto cíle dosáhne, když SSSR bude vyrábět tolik uhlí a oceli, co tehdejší USA. Dávno už vyrábí mnohem více, ale kde je Amerika? Chruščov chtěl už v osmdesátých letech přivést svou zemi do komunismu, kdyby však ještě žil, našel by jen velmi reálný socializmus. Zdá se, že ani M. Gorbačov se takzatím tomuto komplexu "velkého skoku" nevyhнул. Mnohým členům jeho projevu ke svolání XXVII. sjezdu KSSS na dubnovém plénu UV uniklo, jakým způsobem, odpovídajícím současné atmosféře poznamenané fenoménem vědeckotechnického pokroku, zde formuloval starou myšlenku "dohnat a předehnat": oproti dosavadnímu pomalému vědeckotechnickému pokroku, který označil za evoluční, nyní - podle M. Gorbačova - "potřebujeme revoluční změny, přechod k zásadně novým technologickým systémům, k technice posledních generací, které jsou nejefektivnější. Jde v podstatě o přestavbu všech odvětví národního hospodářství na základě nejnovějších výsledků vědy a techniky". /Podtrženo námi./

Takováto strategie ekonomického vývoje je přitom vytyčována ve chvíli, kdy roční přírůstky národního důchodu SSSR dlouhodobě klesají ze 7,5% v osmé pětiletce na 5,8% v deváté, na 3,8% v desáté a na 0,8% v prvních letech nynější 11. pětiletky; kdy se současně vytyčuje program podstatného zvýšení úrovně a rozsáhlým rozvojem výroby spot-

4.

veřejného zboží a služeb tak, aby byla zajištěna nasycenost trhu a program dalšího rozšiřování sociální péče a zdravotnictví; kdy dále pokračuje investičně náročný potravinový program; a kdy ke všemu se ještě velmi reálnou stává brzká perspektiva nového kola kosmického zbrojení, jehož ekonomická náročnost překročí vše, co dosavadní historie dosud poznala.

Takováto strategie ekonomického vývoje je dále vytyčována v době, kdy nadále v sovětské ekonomice funguje centrálně-přídělový ekonomický mechanismus, o jehož tendencích, které produkuje, lze nalézt přesvědčivé svědectví i v samotném projevu M. Gorbačova: "Vedoucí pracovníci mnoha ministerstev a podniků se snaží "vytlouci" od státu více investic, strojů, surovin a paliv. Na druhé straně se často stavějí nezodpovědně k jejich racionálnímu využívání. Instalovaná zařízení někdy stojí nečinně nebo se nevyužívají plně. A co se děje v investiční výstavbě? Mnohé objekty se stavějí nepřiměřeně dlouho, což umrtvuje značné materiální hodnoty. Rozvoj kapacit se zdržuje a země nedostává potřebné výrobky včas. Neuspokojivě se plní plán uvádění základních výrobních fondů do provozu. Ve skladech podniků a novostaveb se nahromadilo značné množství neinstalovaného zařízení. Dochází k značným přímým ztrátám materiálních hodnot pro nedbalost při dopravě, skladování a spotřebě cementu, uhlí, průmyslových hnojiv a dřeva, i zemědělské produkce a potravin."

Kde se má za této situace náhle zrodit taková síla, která by dokázala přeměnit dosavadní evoluci, za které se vědeckotechnický rozvoj dostává do ekonomiky jen tlakem plánového centra shora proti vůli a zájmům podniků, na žádanou revoluci? M. Gorbačov dává na tuto otázku takovouto odpověď:

"Ať posuzujeme jakoukoli otázku, ať přistupujeme k ekonomice z kterékoliv strany, nakonec všechno vyústí v nutnost podstatně zlepšit řízení a hospodářský mechanismus jako celek."

Opravdu, nelze než souhlasit, zde je "jádro pudla". My se však s tak obecnou odpovědí nemůžeme spokojit a proto musíme otázku dále konkretizovat: Jak chápe M. Gorbačov "změnu ekonomického mechanismu"? Slova jsou ošidná a jejich obsah lze chápat všelijak. Pojem "hospodářský mechanismus" je ve slovníku sovětského představitelů zní velmi moderně, dodává se v takovýchto projevech nevysskytoval, a nás čtenář, který si na něj zvykal už před dvaceti lety v souvislosti s ekonomickou reformou a dnes o něm slyší zejména v souvislosti s reformou nadarakovou má sklon chápat jej po našem a v duchu našich přání.

To je však omyl. Dešifrujeme-li blíže předpokládanou změnu ekonomického mechanismu, jak je naznačena v projevu M. Gorbačova, zjišťujeme, že k takové interpretaci nejsou žádné důvody. Podstatou této

známy je, aby se dosavadní experimenty aplikované v omezeném počtu podniků a odvětví, rozšířily do celého hospodářství jako "ucelená soustava hospodaření a řízení".

Co se ověřovalo ve zmíněných experimentech? Stručně řečeno, jde o období první čs. ekonomické reformy z konce padesátých let /čs. ekonomové o ní někdy mluví jako o reformě Rozsypalové, podle námětku předsedy tehdejší SPK, který práce na této reformě řídil/. Byla to reforma založená na tzv. dlouhodobých normativních hmotné zainteresovanosti podniků. To znamená, že důchody podniků /příděl mezd a podílů na zisku/ byly místo na ukazatele ročního plánu vázány na ukazatele plánu pětiletého. Reforma skončila mnohem dříve, než uplynulo prvé pětiletí. Plánové centrum pochopitelně nedokázalo /a nikdy nedokáže/ vypracovat stabilní pětiletý plán, který by nebylo třeba v průběhu plnění měnit. A s jeho začnemí se měly změnit i dlouhodobé normativy, jejichž platnost byla původně zaručena na celé pětiletí. Zejména podniky, které rozvinuly iniciativu a podnikavost, se cítily podvedeny, neboť změna normativů znamenala totéž, co konfiskace přírůstků vytvořených důchodů.

Centru ovšem nic jiného nezbyvalo, chtělo-li zabránit všeobecné inflaci, neboť vazba přídělu mezd a podílů na zisku na ukazatele plánu, třebaš jemnější než dřívější ukazatel hrubé výroby, ponechala podnikům dostatečný /apři pětiletém horizontu plánu vlastně ještě mnohem rozsáhlejší/ prostor pro "naplňování" ukazatelových globálů takovým konkrétním obsahem /výrobky a služby různého sortimentu, různé cenové atraktury atp./, který byl výhodný pro podnik /výrobce/ pro snadnou tvorbu jeho důchodů, ale nevýhodný, ba dokonce i bezcenný /neprodejný výrobky/ pro společnost /spotřebitele, odběratele/.

Hlavní poučení z této reformy znělo: problém socialisticke ekonomiky není s to vyřešit ani začem plánových ukazatelů, ani prodloužení horizontu ukazatelového plánu z jednoho roku na pět let. Jediným východiskem je úplný rozchod s ukazatelovým plánem, přechod k peněžně-tržnímu mechanismu a vytvoření adekvátního systému centrální regulace ekonomiky s tomu odpovídajícím /konsistentním/ souborem regulativních institucí a nástrojů. Tímto směrem se pak také potom ubírala druhá čs. ekonomická reforma, po roce 1968 násilně přerušena dříve, než se mohla rozvinout, a dodnes touto cestou pokračuje reforma maďarská.

Sovětská reforma, tak jak ji naznačil ve svém referátu M. Gorbačov, je teprve na cestě se k této zkušenosti a závěrům dopracovat. Na rozchod s ukazatelovým plánem zde zatím nikdo nepomýšlí. M. Gorbačov jen požaduje zmenšit počet ukazatelů, přičemž hlavní důraz klade na ekonomické normativy, na jejichž základě chce rozšiřovat samostatnost podniků. Nezdá se přitom, že by si uvědomoval rizika, jež pro ekonomiku ze zvýšení pravomoci podniků při zachování centrálního ukazatelového plánu vyplývají.

Požaduje "podstatně omezit počet instrukcí, výnosů a metodických pokynů", ale nadále počítá s centrálním řízením /ba požaduje "další rozvoj zásad centralismu"/, založeném hlavně na soustavě desítek resortních a oborových ministerstev na federální i státní úrovni, při jejichž přetrvávání je válka s byrokracií díle Sisyfovým.

Můžeme shrnout, že to, co lze zatím z projevu M. Gorbačova vyčíst ve snaze dešifrovat konkrétní podobu očekávaných změn ekonomického mechanismu, nijak nepřekračuje hranice systému, nazývané někdy administrativně direktivním, jindy centrálně-příkazním či centrálně-přídělovým. Bylo by také naivní očekávat, že změna osobnosti v čele státu, byť nadaná sebenadějnějším souborem vlastností, dokáže za několik měsíců postavit tak podstatnou stránku organizace společnosti z hlavy na nohy. A to nejen proto, že sám není ekonom, ale i proto, že sami "jeho" ekonomové si mnohé z rozhodujících otázek ještě vůbec neuvědomují a někteří ani dokonce uvědomit nechtějí, nemluvě o tom, že i při jejich plném uvědomění a ujasnění je hlubší reforma sovětské ekonomiky lopotné dílo na letu, ba desetiletí. Nezapomeňme, že "sibiřský dokument", tento zatím nejradikálnější pokus o analýzu příčin zaostávání sovětské ekonomiky za světem, vypracovaný Ústavem ekonomiky a organizace průmyslové výroby sibiřského oddělení AV SSSR v čele s akademikem A. Aganbegjanem, je sice silný v kritice minulosti a v odhalení systémové povahy neefektivního fungování ekonomického mechanismu i sociálních příčin konservatismu, ba přímo odporu k jeho radikální reformě, je však zcela bezradný pokud jde o konkrétní vytyčení cest k pozitivnímu překonání současného marasmu, o formulaci souboru systémových prvků, jejichž realizace je předpokladem k tomu, aby se kvantita změnila v kvalitu, aby se jeden mechanismus změnil v jiný. To ovšem nijak nesnižuje jeho cenu, tía spíše, že vlastně nejde o dokument ekonomů, ale sociologů. Jeho podněty, hlavněpak nadějný způsob jeho myšlení, mohou nabýt významu právě v souvislosti s nástupem M. Gorbačova, zvláště jsou-li pravdivé správy o jeho sympatiích, které údajně chevá k akademiku A. Aganbegjanovi a z řad ekonomů k akademiku N. Fedorenkovi, tedy k těm sovětským vědcům z oblasti společenských věd, kteří i v ideologicky omezeném prostoru prokázali schopnost nedogmatického tvořivého myšlení. O tom však už možná více nepoví XXVII. sjezd a formulace slibovaného nového programu KSSS.

Krátkodobě tak může sovětská ekonomika počítat zatím s výraznějším ziskem vlastně jen z upevnění kázně a pořádku, se kterým začal již J. Andropov, po jehož smrti však pozornost této otázky opět opadla, avšak M. Gorbačov jí znovu pozvedl na svůj štít. I u nás je slyšet hodně nářku v tomto směru, zdá se však, že rozsah rezerv, které jsou v tomto směru k dispozici v sovětské ekonomice, je ve srovnání a námi nepředstavitelně větší. Problém je však v tom, že dobývání kázně a pořádku vnějším tlakem,

bez fungujících vnitřních stimulů založených na zájmech jednotlivců a podniků, dokáže mobilizovat jen zlomek možných rezerv a dosažené výsledky jsou vždy natolik vratké, že se kdykoliv opět snadno rozplynou.

A to je jistě trochu málo na to, aby se "evoluce" změnila ~~xx~~ v "revoluci". Má-li k tomu dojít ve vědeckotechnickém rozvoji, musí předcházet stejná změna od evoluce k revoluci v ekonomickém mechanismu. Nic lepšího si jistě nelze přát. Neboť taková změna, nutně si vynucující pohyb v dalších oblastech společenského života, by byla jakousi druhou socialistickou revolucí, schopnou přeměnit socialismus spíše kasárenského typu v socialismus lidských rozměrů, ve kterých by byly vytvořeny "příznivé podmínky pro harmonický rozvoj osobnosti", což je ~~záměr~~ rovněž citát ze zmíněného projevu M. Gorbačova.

Jenomže možná právě tato revoluční povaha potřebných změn bude důvodem, proč i nadále zůstane jen u staré, dobré evoluce, Alespoň pro ty, kdo jsou dnes u kormidel, je to přece jen větší jistota.

květen 1985

AZ

Zasvěcená studie

o maďarské ekonomické reformě

Maďarská ekonomická reforma dnes vzbuzuje zájem kde koho. Český turista se vrací naplněn závistí z pohledu na budapeštské výklady a klade otázku, proč tomu tak není u nás, ačkoli v duchu pochybuje, zda by ty výklady byl ochoten brát i s danými cenami a výtěžky. Političtí pracovníci a antireformě ladění ekonomové s radostí kvitují každou zprávu o zvýšení cen v MLR, neboť v ní spatřují potvrzení toho, že vsadili na správnou kartu, když po roce 1968 založili své kariery na potírání čs. reformy. Ti osvícenější a vzdělanější "ze struktury" se zájmem sledují odborné diskuse přístupné v anglické verzi /Acta Economica/ a odbornou literaturu, jejichž teoretická úroveň a vysoká míra svobody vyjadřování názorů vzbuzuje závist, sami se k ní však veřejně raději nevyjadřují, v současných čs. poměrech je to stále ještě příliš riskantní.

S největším zájmem se pochopitelně setkáváme mezi reformě laděnými ekonomy, z nichž ovšem většina těch, kteří se aktivně podíleli na čs. ekonomické reformě, byla vyřazena z aktivní účasti na teoretické práci a zabývá se jí nanejvýš jako svým "koníčkem" po často vyčerpávající výtěžné činnosti mimo svůj obor. Tento zájem - při znesnadněném či zcela znemožněném přístupu k odborné literatuře - narážel zatím na bariery velmi skrovných, útržkových informací. Neboť to, co se někdy o maďarské ekonomice objeví v odborném tisku /o denním vůbec nemluvě/, jsou informace tak dílčí, kusé a okrajové, že spíše desorientují než informují. Dokonce ani významné stranické dokumenty /usnesení MSDS, projevy tajemníka ÚV F.Havasiho, který je v zahraničí označován za potenciálního nástupce J.Kádára a odpovídá za rozvoj ekonomické reformy/ jsou publikovány jen jako vnitřní materiály a širšímu publiku zůstávají utajeny.

A tak i ti, kteří si na maďarské reformě chtějí ověřovat, nakolik bylo reálné a nadějně jejich vlastní reformní úsilí před rokem 1968 /tehdejší čs. ekonomická reforma měla obdobná východiska a byla formována v živém dialogu právě s maďarskými ekonomy a vedoucími hospodářskými pracovníky/, si o ní těžko utvářeli ucelenou podobu a soudili ji spíše podle deklarovaných programových cílů než podle reálného průběhu s jeho složitostmi a problémy.

Toto "bílé místo" nyní zdařile vyplňuje zasvěcená studie

doc. ing. Karla Kouby, DrSc "Systém řízení maďarské ekonomiky s důrazem na problematiku plánování vědeckotechnického rozvoje" /1984/, i když - jak jinak u tak v ČSSR "ožehavého" problému - opět širší veřejnosti těžko přístupná, neboť vydaná jen jako "Studijní texty v oblasti plánování vědeckotechnického rozvoje č. 8, VÚVTR, Praha", tedy neprodejná, v nevelkém nákladu distribuovaném podle rozdělovníku.

Autor, o jehož erudovanosti nemůže být pochyb, zasvěceně popisuje a analyzuje vývoj maďarské reformy od jejího zrodu až po současnost /1984/. Vychází z této periodisace:

- 1/ rozhodnutí o přípravě "reformy ekonomického mechanismu" /květen 1966-67/;
- 2/ realizace výchozích principů /1968-72/;
- 3/ stagnace programu systémových změn, dílčí korekce ekonomických regulátorů /zhruba do roku ~~1981~~ 1978/;
- 4/ princip dovozně-vývozních cen, jednotný kurs forintu, modernisace institucionálního systému a organizační struktury podniků /od roku 1979/;
- 5/ schválení programových principů rozvoje soustavy řízení pro druhou polovinu 80. let /duben 1984/.

Výchozí program reformy z roku 1968 charakterisuje 6 principů: zachování vícesektorové struktury ekonomiky /tj. státní a družstevní podniky, řemesla i maloobchod a drobné podnikání/ pro dlouhé období; rozvoj obchodních vztahů mezi podniky v oblasti materiálového zásobování a směny výrobků; uplatnění pružných centrálně regulovaných cen, které odpovídají podmínkám nabídky a poptávky /k tomu byla v roce 1968 uskutečněna cenová přestavba/; úzké ekonomické vztahy mezi výrobou a zahraničním obchodem /zejména jednotný koeficient přepočtu zahraničních cen/; samostatnost podniků v podmínkách jednotné "normativní" soustavy státní regulace /zejména závazné jednotné "regulátory" pro střednědobý plán/; rozšíření demokratické účasti dělníků v činnosti podniků.

Rozvoj maďarské ekonomiky na základě těchto principů v prvních ^{pěti} letech reformy označil známý maďarský ekonom Béla Czíkós-Nagy za "zlatý věk maďarské ekonomiky". Národní důchod tehdy rostl průměrně o 6-7% ročně, byl překonán deficit u konvertibilních měn a vytvořena devisová rezerva bez omezování dovozu, podstatně se zlepšila nabídka na vnitřním trhu.

Prudké zhoršení podmínek na světových trzích po obou ropných šocích vystavilo maďarskou ekonomiku, v níž polovina národního důchodu prochází zahraničním obchodem, tvrdé zatěžkávací zkoušky, která odhalila řadu nedořešených problémů ekonomické reformy. Na prvním místě v oblasti investiči, kde i po reformě centrum přímo či nepřímo zodpovídalo za 80% rozhodnutí, takže zde nadále přežívala praxe "vyjednávání" mezi centrem a podniky jak ji známe z centrálně-přídělového mechanismu i s jejími důsledky: vysoká převaha poptávky nad nabídkou projevující se v dvojnásobném prodloužení plánovaných lhůt výstavby, chronickým překračováním rozpočtových nákladů a cyklickými výkyvy v objemu investic. Druhým závažným nedořešeným problémem se ukázal vztah ke světovým trhům. Vývoj světových cen /zejména růst dovozních cen/ se sice každoročně promítal do cen velkoobchodních, maloobchodní ceny se však neměnily. Státní dotace tak prudce narůstaly. Docházelo k častým změnám pravidel /regulátorů/, jež vedly k přerozdělení zisků a tím k rozšíření další sféry "vyjednávání".

"Vyjednávání o plán bylo vystřídáno vyjednáváním o úvěry a úvěrové podmínky, o dotace, subvence, ceny a pod. Podniky, které se ocitly v nevýhodné situaci, požadovaly výjimky a úpravy ekonomických regulátorů a závazných pravidel rozhodování", konstatuje autor.

Není divu, že za těchto okolností se v diskusi, která se rozvinula v druhé polovině 70. let, objevily i pochybnosti, zda cesta reformy nastoupená v roce 1968 je správná a zda by nebylo lépe vrátit se k dřívějšímu centrálně-přídělovému mechanismu /v praxi ostatně v nemalé míře k takovému návratu skutečně došlo - v roce 1972 bylo 50 velkých podniků vyrábějících polovinu průmyslové produkce z reformy vyčleněno a podřízeno přímé kontrole ministerstev/. Převážily však hlasy dokazující, že chyba není v principech reformy, ale naopak v tom, že na důležitých úsecích nebyly dostatečně uplatněny. Toto stanovisko plně podpořil ÚV MSDS na svém zasedání koncem roku 1979, když rozhodl vrátit se k nové interpretaci programu z roku 1968 a pokračovat v reformě v nových podmínkách. V dubnu 1984 byl pak na zasedání ÚV schválen konkrétní program dalšího rozvoje reformy pro druhou polovinu 80. let, který předpokládá řadu odvážných netradičních kroků jak ve vztahu ke světovým trhům, tak i ve vnitřní ekonomice, zejména pak v investiční aktivitě.

Po globální charakteristice vývoje reformy se autor v dalších kapitolách věnuje podrobné analýze několika témat, jež

tvorí klíčovou problematiku přechodu od centrálně-přídělového k regulovanému peněžně-tržnímu mechanismu, a shrnuje v nich hlavní poznatky vyplývající z dosavadních maďarských zkušeností.

Ve druhé kapitole nazvané "Plánování priorit ekonomického a společenského vývoje" zkoumá maďarskou zkušenost s makroekonomickým plánováním, analyzuje nepříznivé jevy a charakterisuje hlavní směry úsilí o modernisaci plánování. Třetí kapitola je věnována řízení investic a inovačních procesů, zabývá se nevyřešenými problémy investičního systému a zaznamenává úsilí o jejich překonání hlavně v oblasti financování. Inovační problematiku probírá jak z hlediska centra /zejména strukturální změny/, tak i v rovině podniků /strategie a motivace/.

Velkou pozornost věnuje autor změnám cenového systému a jeho problematice jak ve vztahu ke světovým trhům /rozdíle u zemí s konvertibilními měnami a u zemí RVHP/, tak i k trhu domácímu. S tím souvisí informace o problematice devisových kursů, kde sjednocení obchodního a neobchodního kursu /1981/ představuje první krok v úsilí o směnitelnost forintu. Po charakteristice regulátorů podnikových fondů /mzdového, technického rozvoje atd/ se čtenář dozví, že ani maďarská reforma zatím neprokázala přílišnou tvrdost vůči málo úspěšným podnikům, jak o tom svědčí pouze dva zaznamenané případy likvidace menších podniků a převaha sanací /např. silně zadluženého podniku Tungsram, kde došlo k demisi 12 ředitelů a výměně vedení podniku/.

Všechny kapitoly jsou bohatě dokumentovány tabulkami a hojným číselným i jiným faktickým materiálem. Citace řady stranických usnesení a projevů čelných představitelů dokládá, že nejde o nějakou heresi ekonomů, ale vše je vlastně realizací "vedoucí role strany", jak to ani v této oblasti světa není jinak možné.

Zasvěcená informace je o to cennější, že nezůstává jen u líčení programových zásad a cílů reformy, jež jsou často zdrojem ilusí, ale hlavní pozornost věnuje problémům a zkušenostem z praktické realizace. To nejen neoslabuje, ale naopak posiluje důvody, jež hovoří pro reformu. Neboť maďarská zkušenost přesvědčivě dokládá, že nemůže být úspěšná reforma, která se zastaví na poloviční cestě. Úspěšná může být jen reforma, která se postupně dokáže s centrálně-přídělovým mechanismem rozejít zcela a důsledně, která nástroje centrální regulace plně ~~modifikuje~~ přizpůsobí obnovenému peněžně-tržnímu mechanismu se všemi jeho nezbytnými atributy.

NĚKOLIK POZNÁMEK K REFORMOVATELNOSTI "REÁLNÉHO SOCIALISMU".

/Podnět a příspěvek k diskusi/

Tato otázka neexistuje pro dvojí druh lidí: Stoupenci reaganovského neokonzervatismu a jejich přívrženci v naší společnosti i v exilu /P. Tigrid v 66 č. Svědectví/ jsou přesvědčeni o nemožnosti reformovat nebo jen zlidšťovat režim, označující se sám tímto jménem. Ti, kdo tohoto jména či označení používají bez uvozovek, považují otázku jeho reformovatelnosti za projev nepřipustného kacířství, jehož původ je pro jistotu přisouzen imperialistickým centrálám špiónáže a diverze.

S nimi tedy nehodláme o této otázce diskutovat. Pro ně problém neexistuje. Existuje však pro miliony těch, které denní zkušenost "reálného socialismu" a její rozpor s hesly a stereotypy oficiální propagandy podněcuje k zamyšlení a starosti o perspektivy života jejich i jejich dětí a vnuků. Jejich názory ovšem nesmí být vyslovovány nahlas v realitě "reálného socialismu". Zato je vyslovují stoupenci socialistické myšlenky jinde: tak hovoří rezoluce Italské komunistické strany z konce r. 1981 o "nutnosti obrodit do hloubky režimy východní Evropy." Delegation francouzské komunistické strany - jejíž věrnost vůči SSSR a jeho spojencům nikdo nemůže brát v pochybnost - považovala za nutné v rozhovorech s vedením KSČ v červnu 1982 vyjádřit názor, který ani její zdejší partneři v čele s Bilákem nedokázali vyškrtnout či vynechat ve společném komuniké, o nutnosti "ekonomických, sociálních a demokratických reform" v zemích "reálného socialismu"/R.P. 28.6. 1982/.

Problém tedy nepochybně existuje a nabývá denně na naléhavosti. Současná situace v Polsku, kde vojenský režim, jako zábrana eruptivním jevům, provádějícím pokus o reformu, nedokázal za celý rok vyřešit situaci, vedající po reformě, tuto naléhavost potvrzuje. Pro nás ji připomíná skutečnost, že 17 let po našem pokusu o demokratickou reformu a jeho násilném potlačení nedokázalo vedení touto intervencí dosazené vyřešit nic z problémů tehdy nastělených a musí dnes přiznávat vážné nedostatky jak v řízení ekonomiky, tak ve vztazích uvnitř společnosti, násilně vtlačené do struktur překonaných vývojem a jí semou v r. 1968 svobodně odmítnutých.

I.

Úvahy o reformovatelnosti "reálného socialismu" měly by začít u zkoumání jeho podstaty. Sám název patří 70. létům našeho století. Byl vyhlášen v polemikách s těmi, kdo zdůrazňovali nutnost přizpůsobit realitu zemí mocenského bloku, vedeného SSSR, ideálům a hodnotám, uznávaným v tradicích mezinárodního dělnického a pokrokového hnutí, zejména demokracií a samosprávě, respektování lidských a občanských práv a svobod, ale též požadavkům účinnosti, efektivnosti

hospodářství a pružnosti i pohotovosti při rozvoji a aplikaci vědecko-technického pokroku. Je příznačné, že jeho autoři a propagátoři jej omezují výslovně nebo náznaky na země společenství RVHP či Varšavské smlouvy - nikdo nemluví o "reálném socialismu" v Jugoslávii nebo v Číně, a ani žádný politický představitel, publicista nebo politolog z Jugoslávie, Číny, či jiné země hlásící se k socialismu, ale zůstávající mimo toto společenství, neprojevuje ambici ucházet se o označení "reálného socialismu" pro společenské a státní zřízení své země. Přihlédneme-li tedy k tomuto geopolitickému omezení, můžeme konstatovat, že termínem "reálný socialismus" je v současné době označováno společenské a státní zřízení země uvedeného bloku. Jde o země většinou průmyslové, v jejichž výrobě však ještě převažuje extenzivní charakter. Výrobní prostředky jsou v rukou státu, popř. družstev řízených mocenskými orgány státu. Jsou začleněny do hierarchických struktur centralisticky řízených podle plánu, stanoveného mocenským centrem. To ovládá, popř. kontroluje veškerý veřejný život společnosti. Mocenské centrum a jeho odbočky a nástroje jsou v rukou skupiny, kterou lze označit - analogicky s pozorováním pokrokových západních sociologů v jejich společnostech /např. Wright - Millse/ za "mocenskou elitu". Ta je v "reálném socialismu" pevně centralisticky a hierarchicky organizovaná, její vliv pod heslem "vedoucí úloha KS" zasahuje do všech sfér života společnosti, aniž je vystaven společenské kontrole, objektivně definované a právně institucionalizované i garantované.

Aplikujeme-li hlediska Marxova "Kapitálu" na situaci pracujících v "reálném socialismu", zjistíme, že svou pracovní sílu neposkytují mocenské elitě na základě tržních vztahů jako zboží, nýbrž na základě povinnosti pracovat, spojené s právem na práci/ aniž toto právo zahrnuje nárok na zařazení, odpovídající kvalifikaci a schopnostem a jejich optimálnímu využití pro společnost, nýbrž je spojeno s povinností přijmout pracovní zařazení podle potřeb či též libovůle příslušného stupně mocenské elity./ I když toto právo znamená nesporně značnou vymoženost, doceněnou plně v době, kdy ve světě mimo oblast "reálného socialismu" dosahuje nezaměstnanost milionových čísel nemění nic na situaci, že o použití pracovní síly rozhoduje někdo jiný, než ten, jenž ji poskytuje, a to jak absolutně, neomezeně, jako málokde jinde v současném světě. Lze tedy hovořit o odcizení; to pak vede k otázce, zda je opravdu skoncováno s vykořisťováním, zda dispozice společenským výrobkem, zahrnujícím nedvýrobek, vytvořený dělnickou/a technikovou a vědcovou/ prací, vracejí jeho hodnotu jeho tvůrcům též ve formě sociálních vymožeností a jistot/zahrnujících též zabezpečení proti válce a okupaci nepřátel-

skými silami, ale též ochranu životního prostředí pro tyto tvůrce i jejich potomky./ Zde opět otázku zpochybňuje neexistence institucí a norem společenské kontroly nad rozhodnutími a činy mocenské elity. - Mocenská elita ujišťuje, že pod její vládou je opravdu skoncováno s vykořisťováním člověka člověkem, aniž je ochotna dát si tuto nadekretovanou tézi ověřit řadovým občanem. Žádá na něm naopak, aby toto její ujištění přijal bez námitek a všetečných dotazů. Přijme-li je a dáž to najevo účastí na rituálu manifestací či voleb, v nichž nevolí mezi alternativami, nýbrž jen potvrdí, to, co chce moc, dá mu moc pokoj a dovedí mu, aby se v mezích současného stavu hospodářství všemi prostředky/i méně odpovídajícími oficiálně hlášané morálce/ staral o zabezpečení a opatření zboží a služeb uspokojující cíh potřeby spotřební společnosti, jejíž styl a hlediska jsou síce oficiální propagandou odmítány, ale mocenskou elitou praktikovány někdy dost okázale. V rámci jakési "společenské smlouvy" či spíš výměnného obchodu jsou tolerovány i u řadového občana, pokud právě souhlasí s mocí, či alespoň neprojevuje nesouhlas s ní,. Jinak ovšem je mu všemožně ztěžováno jeho spotřebitelské soukromí, stejně jako jeho pracovní podmínky, ba zpochybněno i jeho právo na práci, pokud moc jeho nekonformitu nevyhlásí za kriminální čin se všemi příslušnými důsledky.

II.

K dokreslení podstaty a charakteru "reálného socialismu" neškodí připomenout si jeho místo v procesu revolučních společenských změn zemí, kde existuje. Tento proces zahájila Říjnová revoluce 1917 v Rusku. Její řídicí síla, bolševická strana, sledovala uvědoměle jako cíl socialistickou přestavbu společnosti. Nezvítězila ovšem proto, že by, v soulase s Marxem, byly k tomu dozrály společenské poměry, že by rozmach výrobních sil rozbil zastalé společenské a politické struktury, nýbrž proto, že tyto struktury se rozpadly pod údery účinků první světové války. Podobně byly revoluce v zemích východní Evropy po druhé světové válce důsledkem vstupu vlivu SSSR do této oblasti: on se opřely ty síly, které v návaznosti na boj proti německému fašismu orientovaly poválečnou přestavbu společnosti směrem k sovětskému modelu. Jejich vítězství nerozhodl stupeň rozvoje výrobních sil, nýbrž ba ani inspirující příklad Říjnové revoluce, nýbrž velmocenská síla SSSR, který vstoupil do světa, vytvořeného porážkou a rozpadem nacistického Německa.

Tato velmocenská síla je také nejdůležitějším dosavadním výsledkem procesu zahájeného Říjnem 1917. Po svržení moci dřívějších vládnoucích tříd a po odražení pokusů o jejich restauraci i zahraniční intervence byla tu vybudována mohutná centralizovaná státní moc, která industrializací vytvořila teprve ony výrobní síly, jež jsou před-

pokladem socialistické přestavby společnosti. Její váha a totální charakter stále rostly v průběhu těchto přeměn. Kladný vliv, který měla sovětská politika v třicátých letech v mezinárodních vztazích, i její rozhodující podíl na porážce hitlerovského fašismu byly podmíněny růstem velmocenského postavení, i když doprovázeného vnitřní represí proti všemu, co se třeba jen potenciálně mohlo jevit jako překážka tendence vměstnat do mocenských struktur celý život společnosti. Tak byly zlikvidovány i zárodky či náznaky demokratických útvarů z revoluční doby. Tím ovšem byl vážně omezován, ba ochromován další vývoj výrobních a tvůrčích sil společnosti, jak se začalo počítovat již v posledních letech této stalinské etapy jejího vývoje, - kdy tento systém byl i s převažujícími negativními znaky a důsledky přejímán/ či vnucován/ v zemích mocenské sféry SSSR.

/Nejvýrazněji je toto omezení a ochromování ilustrováno závěrem kybernetiky, ignorováním nástupu vědecko-technické revoluce, ideologicky posvěceným/. Zde nastává okamžik, Marxem pozorovaný v minulých společenských formacích - výrobní síly se ocitají v rozporu s výrobními poměry, pro něž, na rozdíl od vlastnických vztahů/ uvede- ných v Marxově klasické definici/ jsou charakteristické mocenské vztahy a struktury. Ty se ze stimulů stávají brzdami rozvoje výrobních sil. Ve Stalinově době bylo možno tento rozpor ignorovat a prakticky jeho projevy mocensky potlačovat v zárodku s ideologickým sdělováním všeobecně přijímaným..

V Chruščovově destalinizační iniciativě /XX. a XXII. sjezd KSSS / lze vidět přiznání tohoto rozporu a pokus jej řešit - i když jak poznání/omezené na odsouzení "kultu osobnosti"/, tak řešení /často impulzivní, improvizované kroky voluntaristicky pojaté a prováděné / zůstalo na poloviční cestě a mohlo být v dalším vývoji zastaveno, ba vrženo zpět. Další kroky činá však jiné komunistické strany, osvobozující se z vazeb bezpodmínečné poslušnosti sovětské mocenské elitě: Teoreticky zejména italští komunisté, prakticky pokusy o reformu polští, maďarští, později českoslovenští. V podstatě šlo všude o snahu překonat etatické, byrokratické, nedemokratické struktury a formy, nahradit je demokratickými, samosprávnými, pružnými, uvolnit tvůrčí potenciál společnosti zbavené zábrán kapitalistického vlastnictví tak, aby postoupala o krok dál k socialismu. Situace, která podle některých marxistů může být řešena jen novou revolucí/odpovídající citávané Marxově definici z "Předmluvy ke kritice politické ekonomie"/ je plná rozporů, jež by ovšem vědecky, rozvážně myslící vedení mohlo a mělo řešit promyšlenou reformou, k níž má v rukou všechny páky moci. . Oddalování okamžiku poznání reality vytvořené situace, v níž se krize "řeší" spíš uhybáním či uspěchaným doháněním proměškaných příležitostí, zvyšuje riziko, že v některých chví-

lich převáží živelnost, rozpory vyústí v otevřené konflikty, katastrofy. Mocenská elita, v určitém okamžiku způsobilá a ochotná un-
nat nátnost řešit rozpory, zalekne se takového rizika, jakmile se
objeví a přinejmenším její část se staví proti reformě. Charakter
společenství zemí Varšavské smlouvy vede pak k situacím, kde mocen-
ská elita vedoucí mocnosti se považuje za povolanou k tomu, aby
posoudila, zda takové riziko nastalo při reformě kterékoli jiné
země, aby proti její vůli v takové zemi zakročila, jak se stalo
u nás 1968, pokud se jí nepodaří takové vedení/třebas proti jeho
lepšímu přesvědčení/ přinutit k zastavení a zrušení reformy.

Takový byl vývoj v zemích tohoto společenství od chvíle, kdy
mocenské elity vzaly na vědomí existenci onoho základního rozporu
/ať to pak vyjádřily jakkoli/ a tím i nutnost jej nějak řešit. Prá-
vě tváří v tvář nutnosti reformy a skutečných i pomyslných jejích
rizik, z pozic odmítnutí opravdových, dalekosáhlých reform nebo
jejich násilného potlačení vzniká pojetí, název i praxe "reálného
socialismu". Jde v podstatě o udržení struktur vytvořených v ob-
dobí stalinismu s určitým zmírněním strohosti jejích praxe, avšak
s udržením monopolu moci v rukou dosavadní mocenské elity. Místo
reformy tento monopol nutně uvolňující, připouštějící určitou společ-
enskou kontrolu moci, partnerský vztah mezi mocenskou elitou a spo-
lečností, představovanou semosprávnými útvary jejích přirozených
složek, připouštějí a jako účinné řešení vyhledávají v podstatě ko-
smetické úpravy. Již slovo "reforma" je nepřípustné: na systému ří-
zení a strukturách moci není co měnit, opravovat. Nanejvýš "zdoko-
nalovat" něco, co je málem dokonalé. "Prohlubovat" např. "sociali-
stickou demokracii", "upevňovat" jednotu strany a lidu atd. Pro-
stě zlepšovat něco, co už je samo o sobě dobré, ba výborné a na
jehož podstatných rysech není co měnit, reformovat.

Pozice v zásadě konzervativní, obranná. Odpovídá jí i charakter
komunistických stran v zemích "reálného socialismu". Ze stalinis-
mu byly tvrdými a někdy krvavými čistkami překotány a organizátora
revolučních změn, přitažlivého pro potlačené, vykořisťované a pří-
vržence nových idejí, v nástroj mocenské elity, poslušný, discipli-
novaný, nepochybující o autoritě vedení /tyto rysy poslušnosti se
pod vlivem stalinismu dostaly do života komunistických stran ostat-
ních zemí ještě před tím, než nastoupily k moci a staly se nástro-
jem mocenské elity v zemích východní Evropy. Proto při tomto ná-
stupu a po něm nebylo třeba tak rozsáhlých čistek jako v 30. letech
ve VKS/b/; zato tu zůstaly a přibýly osoby i celé skupiny věřící
především v ideu socialismu a proto otevřené reformním myšlenkám:
tak tomu bylo zejména u nás, kde také bylo nutno po roce 1968 tepr-

ve komunistickou stranu překovat v poslušný nástroj protireformní elity dosažené intervencí a jejími politickými důsledky.

III.

V "reálném socialismu" si podstatná část společnosti uvědomuje rozpor jejich výrobních a tvůrčích sil s mocenskými strukturami a potřebu reform, jimž se mocenská elita brání. Jejich oddalování nebo nahrazování pouhými kosmetickými úpravami "zdokonalujícími" či "prohlubujícími" to, co je třeba od základů změnit, je zdržes chronické krize, stále rostoucí. Dramaticky se vyhrtila v současném Polsku, kde jí ostrosti dodala některá národní specifika. Její symptomy však pociťují také ostatní země společenství, i když např. v Maďarsku je dopad zmírněn poměrným zpružněním ekonomického řízení od konce 60. let. Srovnáme-li dnešní skutečnost s perspektivami, jaké právě pro dnešek rýsovaly úvahy a prognózy, vycházející z programu KSSS schváleného na vrcholu chruščovovské destalinizace 1961 /i při odečtení prvků voluntarismu, v nich obsažených/, můžeme odhadnout, oč ztrnulost mocenských struktur a neochota k opravdové demokratické reformě oslebuje a ochromuje tvůrčí potenciál společnosti, osvobozené od neduhů kapitalismu. Právě když tyto neduhy v západním světě vystupují tak výrazně do popředí, nemá "reálný socialismus" pro masy jimi postižené onu přítěžlivost, kterou v 30. letech měl stále ještě tehdy živý popud říjnové revoluce a přísláb, vyjadřovaný v začátku budování plánované nekapitalistické ekonomiky. Je konec konců bezradný i vůči jejich dopadu na vlastní společnost. Přes opakované tvrzení, že jen socialismus umožní plný rozvoj a uplatnění vědeckotechnické revoluce, je v "reálném socialismu" její pokulhávející nástup umožňován převážně dovozem vyspělé mikrotechniky z kapitalistických zemí, nehledě k nutnosti stále rostoucího dovozu obilí. / ..O dostižení a předstižení současné krizové ekonomiky Západu vyšší produktivitou práce podle mnohokrát opakované Leninovy úvahy nelze vůbec reálně hovořit. Lety do vesmíru i úspěšné soutěžení s vyspělými kapitalistickými mocnostmi ve výrobě složitých zbraní hromadného ničení samozřejmě posilují mocenské postavení zemí "reálného socialismu" ve světě, přispívá k udržení vojenské rovnováhy jako celkem vratké základny současného míru, ukazují mohutný vědeckotechnický i výrobní potenciál SSSR i jeho spojenců. Tím víc ovšem kontrastuje s celkovým zaostáváním, s prudkým poklesem hospodářského růstu, s nezpůsobilostí úspěšně konkurovat vyspělým kapitalistickým zemím na světových trzích i v možnostech pomáhat rozvoji "třetího světa". Schopnosti a potenciální možnosti výrobních a tvůrčích sil, jsou tu bržděny a omezovány těžkopádným centralistickým byrokratickým řízením, vycházejícím ze

ztrnulých mocenských struktur.

Situace, s kterou se setkala Československo poč. 60. let jako tehdy nejvyspělejší země společenství, která byla jedním z důvodů snahy o hlubokou hospodářskou reformu, vynucující si i demokratizaci politického systému, nestává analogicky pro další země společenství, pro jeho celek i pro vedoucí mocnost.

Ona "společenská smlouva" či výměnný obchod, jímž moc zatlačila /nebo pustila/ občana do soukromí konzumního způsobu života, aby zmírnila, neutralizovala či prostě zlikvidovala tlak společnosti na nutnost demokratické reformy, má v takové situaci převážně negativní účinky: ztráta zájmu o věci společnosti, ztráta věrohodnosti, přesvědčivosti oficiální ideologie a propagandy, neexistence jakékoli opravdové angažovanosti pro cíle mocí vyhlášené, což při neochotě a nemožnosti uplatnit v ekonomice ekonomické stimuly nedovolí plný rozvoj pracovní aktivity a neopeř, zvyšuje váhu "druhé ekonomiky" řízené "tržními"/"černotržními"/ vztahy, proplétanými rostoucí korupcí zasahující i do státní ekonomiky a správy. Navíc se blíží /pokud ještě nenastal/ okamžik, kdy zvolnění či brzdění tempa růstu s řadou omezení, polovičatých zásahů "zdokonalujících" udržovaný systém řízení ohrožuje dodržování oné "smlouvy". Nějak podobně - viděno globálně a v lecčems nepřesně - vypověděli "společenskou smlouvu" polští dělníci, když dali najevo, že svcu emancipaci nehledají pod prapory PSDB, zýbrž v "Solidaritě" pod prapory polského nacionalismu a čenstochovskou madonou.

IV.

Polské události, zdaleka nevyřešené vojenskou vládou, které jen z druhé strany potvrdily to, co řekli dělníci o iluzornosti "vedoucí úlohy komunistické strany", stejně jako všeobecný stav hospodářské a společenské krize v zemích sovětského bloku nemohou zůstat nepovšimnuty vedením v Moskvě, rozhodujícím faktorem pro možnost reform "reálného socialismu". Slova, pronesená J. Andropovem na listopadovém zasedání ÚV KSSS o nutnosti vytvořit hospodářské a organizační podmínky "které by podněcovaly ke kvalitní a produktivní práci, k iniciativě a podnikavosti; spolu s potřebou "zvážit i zkušenosti bratrských zemí a přihlídnout k nim", lze snad považovat za příznivý náznak. Jistě je nutno vyčkat, jak se jejich účinek projeví. Otázkou zůstává, zda při zvažování "zkušeností bratrských stran" bude nové pobřežněvovské vedení chtít a moci objektivně zhodnotit i naše zkušenosti roku 1968 a zkorigovat hrubou chybu svých předchůdců, jejíž škody v Československu i v mezinárodním komunistickém hnutí a pokrokové veřejnosti jsou dnes dost evidentní. Nedělejme si iluze: škody, které má dnešní moskevské vedení napravovat, nejsou jen v Československu; daleko větší a daleko na-

léhavější potřeba náprav je jinde. Současné vedení u nás se jistě bude snažit dokazovat doma i v Moskvě, že u nás není co napravovat.

V.

Je možno také pro československou společnost dostat se z temna, uvaleného tanky ze srpna 1968? Může také ona věřit v záblesk světla na konci dlouhého tanelu temna/v lecčems připomínajícího delší temno 17. a 18. stol., až na to, že zatím "reálněsocialistické" temno nedokázalo produkovat ekvivalent baroka, pokud zaň chceme považovat pražské metro či snad palác kultury?/? Může se po dlouhé mrazivé zimě přivezené těmi tanky vrátit nezapomenutelné "pražské jaro"? A může se vrátit možnost nechat je dozrát do léta a žní, prospěšných nejen Československu, ale i těm, kdo v srpnu 1968 toto jaro zdupali? - Jistě to závisí na nich - ale aspoň trochu i na nás. A neměli bychom využít aspoň toto "trochu"? Zatím asi nejsme schopni než klást sobě i jiným /a také těm, kdo jsou ve strukturách/ tuto otázku. Odpověď na ni si nedokážeme vymyslet. ^{Ma} by měla dát naše společnost, její produktivní a tvůrčí síly. - Může tuto odpověď dát dnešní KSČ, podle ústavy i opakovaných prohlášení větších či menších hlasatelů "vedoucí síla" současné čs. společnosti? Tak jak byla přeformována v "normalizáci", tj. v kapitulaci před srpnovou intervencí, není schopna takovou otázku vůbec připustit, natož pak na ni odpovědět. Jako vrchnostensko - byrokratický nástroj mocenské elity nemá autoritu ani věrohodnost v lidových vrstvách přes vyhlašovanou stále pevnější "jednotu strany a lidu". Právě proto však nemůže zůstat necitelná a hluchá vůči názorům a náladám společnosti. "Normalizační" čistky z ní vyloučily většinu členů, ochotných se angažovat pro ideu socialismu samostatně a tvůrčím způsobem pojetou. Zub času zmenšil podíl dogmatiků a konzervativců, již tak nevelký ve zkoušce let 1968 - 9. Nesporně vzrostla proporce kariéristů i těch, koho do strany přivedla nutnost zachránit existenční postavení. To snížilo potenciál odhodlání členů strany bojovat ve svém prostředí za prosazování její linie a zesílilo jejich ochotu hledat kompromis s názory a náladami tohoto prostředí.

Poněvadž "vedoucí úloha strany" je zakotvena v ústavě i v praxi státní správy i hospodářství, nelze počítat s jakoukoli možností reformy, s níž by komunistická strana jako organizace mocenské elity nesouhlasila a již by alespoň formálně nepodporovala. V dnešním jejím složení lze těžko čekat, že by byla přímým iniciátorem jakékoli reformy; může se však stát tlumočnickem takové iniciativy, vycházející z produktivních, tvůrčích sil ve společnosti. Půjde o to, aby tyto síly dokázaly jí k této úloze přinutit. V tom bude rozdíl situace dnešní proti roku 1968, kdy KSČ vystupovala jako opra-

vdový mluvčí potřeb a tužeb pokrokových sil společnosti.

Odkud můžeme očekávat popudy a podněty k reformě, jež by posunula společnost "reálného socialismu" na cestu opravdového, demokratického a samosprávného socialismu: Zásadně od těch tříd a vrstev, které představují produktivní a tvůrčí síly společnosti. - Je to samozřejmě dělnická třída, představující většinu naší společnosti a zahrnující - v důsledku zásady, že věda se stává přímou výrobní silou - také technické a vědecké pracovníky v oborech bezprostředně souvisejících s výrobou.

K ní se připojuje početná inteligence, jejíž pracovní zaměření je orientováno spíše společenskovědně či správně a jejíž bezprostřední spojení s mocenskou elitou je výraznější, než u technicko-vědecké inteligence. Obě tyto skupiny, mezi nimiž někde je hranice velmi nejasná a těžko definovatelná, jsou zásadně bezprostředně zainteresovány na progresivním chodu hospodářství i společenského mechanismu. Protireformní politika mocenské elity v bezprostřední minulosti - v souvislosti s uvedeným výměnným obchodem či "společenskou smlouvou" - dokázala neutralizovat podstatnou část těchto tříd a vrstev do té míry, že nemají bezprostřední zájem na zlepšení chodu hospodářského i společenského mechanismu: právě jeho neuspokojivé fungování dává této části zásadně progresivních tříd a vrstev možnost uspokojovat své bezprostřední potřeby tak, že nemají zájem na změně, jež by mohla toto dosavadní uspokojování zpochybnit, ne-li přímo ohrozit, či poškodit. To se týká rovněž třídy družstevního rolnictva. Při atomizaci společnosti a těchto jejích tříd i vrstev, vyvolané a povzbuzované právě protireformním kurzem mocenské elity, nelze očekávat, alespoň v nejbližší době, že by se zájem části těchto tříd a vrstev na reformě hospodářského řízení i politického systému mohl projevit kolektivně, zvláště též proto, že organizace těchto tříd a vrstev jsou podle známého stalinského schématu plně obnoveného "normalizací" jen převodovými pákami či kolečky jednoznačně řízenými popudy shora, od špiček mocenské elity reprezentovaných vedením a aparátem KS. - To ovšem nevylučuje u jednotlivců a celých skupin z těchto tříd a vrstev působení ideových či zájmových motivů, které překonávají uvedené brzdicí faktory do té míry, aby své nositele mobilizovaly k aktivnímu působení na jejich okolí, na organizace a instituce, v nichž působí, a nakonec i k tlaku na vrchol byrokratické mocenské pyramidy. - Připomeňme jen některé z takových motivací: přirozený zájem dobrého svědomitého pracovníka na tom, aby jeho práce měla nějaký smysl a dávala výsledky odpovídající normálnímu známému standardu, není u značné části pracujících zatlačen konzumentským pohledem; je tu přirozený zájem technika, aby fungovalo zařízení, za něž odpovídá - a to na

všech stupních odpovědnosti; zájem vědeckého pracovníka na aplikaci jeho výzkumných prací. Samozřejmě jsou tu i motivace širší, ne čistě osobní: demokratickou reformu si přejí také ti, kdo cítí nutnost zabránit dalšímu zhoršování životního prostředí a ničení naší země pokračováním v extenzivním růstu výroby a v šíření konzumního způsobu života. Chtějí ji ti, kdo prožívají kontinuitu dějin naší společnosti a chtějí upevnit a oživit důležitý prvek naší národní identity, demokratismus, zatlačovaný a zamlčovaný vrchnostensko-byrokratickou praxí dnešní mocenské elity. Pro hodně lidí přes všechno, čím byl u nás od vojenské intervence a "normalizace" zdiskreditován termín "socialismus" stojí stále za to podpořit snahy, aby se naše společnost dostala ze současné krize na cestu k opravdovému, demokratickému a samosprávnému socialismu. Je tu pozitivě hledání části mladé generace, která v omšelém rituálu dogmatických pouček a stereotypních hesel nemůže uznat cestu opravdové angažovanosti za lidské hodnoty, k nimž socialistické úsilí má směřovat. A pochopitelně jsou tu velmi početní občané "druhého či dalšího řádu", které buď pro trvajících věrnost myšlenkám roku 1968 či pro nekonformní postoj k různým aspektům politiky moci její orgány šikenují, diskriminují či brání jim v plné seberealizaci: tato kategorie není ani početně ani kvalitativně zanedbatelná. Potenciální "blok" sil schopných vyvinout tlak na reformu je ovšem značně různorodý a jako celá společnost zatím atomizovaný. Pokoušet se zformovat jej v aktivního činitele, působícího přímo na struktury se dnes ještě nezdá reálné. Je však možno uvažovat o cestě občanských iniciativ, slučitelných a právním řádem, jakousi antitezí tradičních forem politické angažovanosti otevřenou zvláště mládeži, hledající své cesty aktivní společenské účasti. Že také u nás lze - i když kvantitativně v menší a užší míře - použít i této formy společenského vystoupení, svědčí jí mnohaletá existence Charty 77.

A samozřejmě ani to není jediná možná forma, jíž by mohli aktivní stoupenci demokratické reformy působit na své okolí, na společnost a konec konců i na mocenské struktury. Podstatou jde o to, rozvinout společenský dialog různých složek i jednotlivců navzájem, a také s mocí o vážném problému - o nutnosti demokratické reformy, jež může zabránit tomu, aby se "reálný socialismus" nestal slepou uličkou našeho národního vývoje /ale i v mezinárodním smyslu, jak se obávají někteří komunisté západní Evropy, slepou uličkou celého proudu inspirovaného a zahájeného ruským Říjnem/.

VI.

Myslím, že stojí za to pokusit se rozvinout takový dialog v naší společnosti. Jeho možnost se nabízí především v hospodářské situaci a snahách mocenské elity "zdokonalit" své metody řízení. Kolik pří-

ležitostí k seriózním rozborům jak těchto snah, tak i toho, čeho je skutečně potřebí! A zde se už podává sama sebou další souvislost a podmíněnost vážné ekonomické reformy demokratizací společenského klimatu i politického systému. Uveřejní-li hospodářský týdeník, řízený KSČ, úvahu v tom smyslu, byť i zaklauzulovanou tak, aby nevyvolala v myslích mocenské elity štrašidlo skutečné demokratizace, proč nevést všemi prostředky dialog o nutnosti společenské kontroly moci, o pluralitě v společnosti, směřující k socialismu, o charakteru samosprávy jejích podstatných složek, o "vedoucí úloze KS", nikoli ve smyslu byrokraticko-vrchnostenského panství nad společností, nýbrž ve smyslu úkolu, jež má tato strana vůči společnosti jako služba, o pojetí a obsahu termínu "socialistická demokracie", vzývaného moci, o funkci lidských a občanských práv pro řádné fungování takové demokracie, o potřebě pravdivé a plné informovanosti lidí, od nichž se chce souhlas s něčím nebo dokonce pracovní úsilí pro to, atd., atd.? ~~Řešení~~ Kolik příležitostí připomenout, že na mnohé z otázek, zde vyvstávajících a vznášených, se pokusila KSČ s cpravdivým souhlasem lidu najít odpověď, kterou přinejmenším lze uvést a s odstupem času posoudit věcněji a seriózněji, než činí stereotypy "Poučení" - dokumentujícího především, že-li jedině, úroveň těch, kdo je psali a schvalovali roku 1970. Konec konců naše společnost zaslouhuje, aby se jí říkala plná pravda o událostech, kterými se jako málo jinými zepsala do paměti světa. A měla by se jí říci, jako skutečné poučení, jako zkušenost, z níž lze vycházet při řešení problémů dnes nás tížících a znepokojujících. Proč neoživit Akčníprogram z dubna 1968 a neříci si, co z něho by se hodilo na naše potíže a v čem by bylo třeba jej opravit a doplnit? Máme-li my, kteří jsme prožívali tento, podle italských soudruhů "ušlechtilý pokus o obrodu socialismu"/rezoluce IKS z 30. XII. 1981/ ještě co povědět dnešku a zítřku, pak nejspíš předet tyto znalosti a zkušenosti těm, kdo by to měli dělat líp dnes i zítra. Není bez významu ani to, že naše společnost vzpomíná i více než 65 let novodobé české a slovenské státnosti, prověřující základní hodnoty identity našich národů, ty hodnoty, které tak výrazně ožily v r. 1968 a jež se nepodařilo odstranit a potlačit ani "normalizací" r. 1970 a později. To vše se může ozvat v širokém mnohotvárném dialogu.

Nikdo si asi nedělá iluze o ochotě naší mocenské elity k takovému dialogu, tím méně k demokratickým reformám, které by nutně omezily její mocenský monopol spojený s parvenuovskými výsadami. I když v ní nerusíme nutně spouštět mluvčího již existující "nové třídy" /Djilas/ či "státní buržoazie" /Ch. Bettelheim/, nemůžeme ignorovat zřetelnou snahu chredit se proti společnosti, nad níž v jejím jménu vládne. ^Uma slova, sebe lépe volená, neprorazí tyto hráze moci.

Jsou tu však skutečnosti, jež jim dodají potřebné váhy, jsou tu síly, jež mohou svým tlakem těmito hrázení pohnout. Ty mohou i uvnitř těchto hrází vyvolat diferenciaci, neboť ani tato elita není izunní prpti motivecím, o nichž jsme mluvili. Také uvnitř ní je třeba vyvolat dialog a diskusi, jež tuto diferenciaci prohloubí.

Také pro ni - právě jako pro mocenskou skupinu, nesoucí výlučnou a plnou odpovědnost - stojí otázka, co dělat, aby se "reálný socialismus" nestal slepou uličkou společnosti, již vládne. Jscu bezpochyby jednotlivci i celé skupiny v jejích řadách, které si to uvědomují. Aby to cítili naléhavěji, budou je nutit skutečnosti naší ekonomiky, možná též kroky nového sovětského vedení - a také ^{at}last ^{but}not least, dialog, jež se ve společnosti počatí rozvinout.

Nezapomínáme přitom na mezinárodní souvislosti a podmínky, jež jsme možná v r. 1968 nedovedli dost dobře odhadnout ani plně využít. Zde jsme, oproti r. 1968 - mnohem více diváky a pozorovateli, než objektivními účastníky. Můžeme si tedy pouze přát, aby nové sovětské vedení soustředilo svou pozornost na hospodářskou politiku jako nejdůležitější faktor ovlivňování "světového revolučního procesu" a nedalo se vtáhnout Reaganem do dalšího kola závodů ve výrobě a zdokonalování prostředků ničení, jichž už dnes obě strany mají v rozsahu, kdy nezáleží na tom, kde mohou zničit protivníka, sebe i celé lidstvo pětkrát, desetkrát či kolikrát více. Jákákoli obnova studené války i kurzu na novou konfrontaci velmocí a bloků může být př přáním vojensko průmyslových komplexů i ideologických dogmatiků obou stran, vede však jen obě strany do slepých uliček a zabraňuje jim z nich vyjít. Pohřbila by také naděje na seriózní demokratickou reformu u nás. Na druhé straně je opravdová politika uvolňování v duchu helsinského závěrečného aktu nerozlučně spojena s posílením demokratických vazeb a metod na obou stranách, s respektováním práv a důstojnosti člověka, s kontrolou moci společností, se soutěžením v rozsahu skutečné svobody a životních jistot člověka.

prosinec 1982

V polovině března vysílala Čs. televize z košického studia v pořadu Maják tento příběh: V jednom podniku pracoval na zodpovědném místě mladý muž. Funkce byl tak důležitá, že ji mohl zastávat pouze vysokoškolák. Náš muž při nástupu předložil kopii potvrzení o absolvování podnikového institutu a byl přijat. Ponechme stranou skutečnost, že podnikový institut či různé večerní "univerzity" se mohou rovnat vysokým školám - to je věc celkové úrovně našeho školství, nejen vysokého, a s případem má jen nepřímou souvislost.

Muž pracoval po dobu šesti let ke spokojenosti všech, na jejíchž spokojenosti záleželo. To bylo ostatně v televizním pořadu patřičně zdůrazněno. Jenže pak se přišlo na to, že před lety podnikový institut nedokončil a kopie o zakončení studia byla falšovaná. Nemá to být, je to podvod a klamstvo, úřední listina je úřední listina, delikvent si zaslouží pokárání a potrestání, sesazení z funkce aspoň do doby, než si potřebné vzdělání doplní, snížení platu a nevím co ještě - samozřejmě s přihlédnutím k tomu, že byl na svém pracovišti dobrý.

Jenže soud měl jiná měřítká. Vzal to jako rozkrádání socialistického majetku, vypočítal, že náš muž se na základě falešného dokladu a jemu odpovídající mzdy protiprávně obohatil asi o 52 tisíce korun, a napařil mu čtyři roky. Nepodmíněně! S přihlédnutím k tomu, že byl zachovalý a dobře pracoval, mu přidělil první nápravnou skupinu.

Když tvrdost zákona, tak tvrdost zákona. Jenže by měl ten zákon platit pro všechny!

Náš muž se dopustil podvodu - ale svou práci dělal dobře, rozuměl jí, odevzdával výkon, odpovídající mzdě. Ale kolik jiných lidí vykonává i mnohem odpovědnější funkce - ať už s předepsanou odbornou kvalifikací nebo bez ní - očividně špatně, nekvalifikovaně nebo je nevykonává vůbec? Kolik různých vedoucích, ředitelů, tajemníků, náměstků, předsedů aj. se denně dopouští mnohem větších podvodů tím, že za své platy dávají společnosti jen zlomek protihodnoty nebo vůbec žádnou, nebo společnost dokonce svou neschopností poškozují? Kolik falešných "polyhistorů"

kteří se různými cestami a z různých důvodů dostali do rozličných nomenklaturních skupin, bloudí dnes po vlastech českých a zřejmě i slovenských z funkce do funkce - jednou jako odborníci "přes průmysl", jindy opět "dělají" do zemědělství a za čas třeba zase "do kultury"? Kolik?

Každý podle svých schopností, každému podle vykonané práce. Náš muž byl schopný a bral plat odpovídající vykonané práci. Jenže na své místo se dostal podvodem - a to se nemá. Ti z neschopných, kteří se na své funkce dostávají za pomoci společenského podvodu, shora často přímo organizovaného a tolerovaného, jsou na tom mnohem líp: pokud budou poslušní a nebudou kritizovat směrem nahoru, žádný trest jim nehrozí...

~~kkk~~
-k-

DRUHÁ SVĚTOVÁ VÁLKA. EDVARD BENEŠ A
JOSSEF STALIN /pásmo k 40. výročí ukončení války/

Tragické chyby Stalina, jichž se dopustil bezprostředně před začátkem války nesprávným zhodnocením zcela zjevných a sovětskou rozvědkou/Sorge zejména/, Chamberlains a Benešes/Moravceva spravodajská síť/, jugoslávským Titem i jinými potvrzených symptomů nevyhnutelnosti války v nejbližších dnech, představovaly rozhodující faktor toho, že v prvním období války /1941- 1942/ musila sovětská vojska po vyčerpávacích a obětí plných bojích ustupovat hluboko do nitra země, ponechat okupantům důležité závody a města, obilní a naftové rajóny země. Neblahým a příjím dále-kež toho byly pronikavé zranění v pozéru vojenských sil hned v prvních dnech války v neprospěch SSSR. Ty pak negativně ovlivnily celkový průběh válečného střetnutí v globálu. Tedy dobu trvání, průběh a některé výsledky druhé světové války jako celku. Pravda, SSSR nakonec válku rozhodl ve prospěch protinacistických sil. Nicméně zaplatil za to ztrátou zejména 20 milionů/spíše 24 milionů/ vojáků a občanů, těžkými válečnými škodami ve výši 260 miliard nových, dnešních rublů a pozdrčením ekonomického vývoje, dle odhadu sovětských ekonomů zejména o 10 let, což představuje sumu kolem 1 bilionu amerických dolarů, asi 40 předválečných rozpočtů SSSR!

Fakty potvrzují skáznost "momentu" nenačálnosti přepadení. Sovětská fronta se nemohla vytvořit ani na starých předválečných hranicích SSSR, ale ani na "stalinové línii"- Beresin- Dněpr - západní Dvina. Tedy: Šaščevo-Kável- Vitebsk-Hogylev - Žlobin - Gomel-Černigov - řeka Desna. Zničeny i rezervní armády, jež tuto línii přišly- opoždně- hájiti.

Poděfílo- li se Sovětské armádě po mobilizaci všech zdrojů země, a přesto, že probíhale současně přemisťování strojačích závodů ze západu na východ, zastavit nacistické armády v relativně nepříznivém terénu pro obranu, pak v případě, že by nedošlo k neočekávanému napadení, mohly být německé a s nimi spojené armády sestaveny a zorientovány v průběhu několika měsíců, v nejnepříznivějším případě na výše uvedené říční a městské úseky

Repřipravenost v prvních hodinách a dnech války, způsobená výlučně Stalinovým ideologickým a nevědeckým přístupem, znamenala partalné nebezpečí, ohrožení samotné existence první země, hlásící se k socialismu.

Opíráme se o německou válečnou historiografii, zejména o von Randolitze: Pokud by nacisté nasadili navíc všechny síly, ponechavé v západní Evropě, pokud by , více než učinili, posílili střední, sovětské-

- 1 a -

skou frontu na druh fronty jižní, mohli dosáhnout vítězství v ale-
skoté protisovětské válce, tím pak získat velmi reálnou šanci na glo-

bánil světovládu.

Zbytky ideologického, nepřilíš vědeckého prvku v uvědomání dr. Beneše z té doby spatřuji v tom, že měl "talínový státnické a vojensko-strategické kvality národnými měřítky diplomata, státníka, стратега světového formátu, jímž byl on sám. U představitelů státního, válečného aparátu - jak se domníval - nepředpokládal neivity, podzřivost, diletantismy, běžné u průměrných a podprůměrných představitelů kapitalistického Západu chazarlainovského či dekadierovského typu. - Neměl by se a nebyl by ani v nejmenším ideologický, kdy by se hlavním představitel SSSR nejméně Stalin, ale kupř. Bucharin, kdyby v naší nevládní síle vychytraleý - dogmatik, ale vydávající marxista a přesvědčený antisemita. /jako příklad uvádí, že Stalin ještě na ústavu dne všeobecného útoku hitlerovského Německa, dává příkaz neodpovídat na údajně "pouhé" válečné provokace nacistů perfidními protíděry/. Beneš nepřipouštěl myšlenku, že restá Stalin ne jako s Churchillovy správou o datu přepečení SSSR bude pouze přesvědčení, že jen Beneš i Churchill chtějí předčasné setáhnutí do "své" války!

Avšak určujícím v Benešových odhodacích válečného průběhu nebylo "ideologizování". Uvedl-li jsem výše, že Beneš, jako blízcí politikové, kvalitní š. generální štáb, odhodávali právě sovětskou vojenskou připravenost k r. 1938 nepřilíš optiaticky, nenasazená to, že by odhod Beneše a jeho okolí postřádal k r. 1941 realistických dimenzí, že by se neproměnil v realisticko-optiatický.

K tomu citát z Benešových "Pamětí" s předvešera nehisticko-sovětské války 1941:

"Ne den 19. IV. jsem poslal Churchillovi k návštěvě naší brigády v Leamingtonu....Měl jsem možnost celou otázku....podrobně rozvinout a projevit své pevné přesvědčení, že o ústati Sovětského svazu ve válce je už zásadně rozhodnuto...Kdy a jak se to stane, nerozhodl Stalin, nýbrž Hitler - tak znělo tehdy má formule.../počtrhl m.B./ /Churchilli/ "Ze rozmluvy třikrát se vrátil k otázce: A vy se domníváte, že Sovětský svaz bude skutečně bojovat, že vydrží, že jeho důstojnický sbor bude dostatečně na výši? opakoval mi opětovně. Ujišťoval jsem Churchilla, že má důvěru v Sovětský svaz i v jeho sílu vydržet německý nápor. Odjízdomi jsme pak od oběda k naší armádě v Churchillově voze a prodiskutovali jsme podrobně stav naší armády; její připravenost, její morální stav, stav důstojnického sboru; zvláště tato poslední otázka - neboť vpozdíky na Tuchačevského a důstojnickou šistku z let 1936 - 37 byly dosud živé - Churchill stále zračoval. A k tomu se připojevaly jeho dotazy o morální politickém stavu sovětského obyvatelstva, hospodářské připravenosti

kommunikacích atd. Já jsem se upřímně a pravdivě snažil jeho pochybnosti rozptýlit a naděje jeho posílit a spevnit. - Pochopil jsem všechny jeho otázky, když jsem se brzo potom dozvěděl, jaké správy tehdy dostával Churchill o Sovětském svazu jednak od britské zpravodajské služby, jednak - a to zejména - a pravě pošlých /S. B./ v Londýně. Vcelku možno říci, že byly vesměs jeinomyšlné: Dojde-li k válce německo - sovětské, bude Sovětský svaz v osmi až deseti týdnech likvidován/Pasčiti, str. 230- 231/.

Je paradoxem, že tohle říkal dr. Beneš několik týdnů předtím, než nervově zhroutený Stalin poslal do rozběhu se sebe Holotova, a ve chvíli, kdy si uvědomil, že Wehrmacht nastoupila dopředu "nacistro" prohlánil, že Leninovo dílo je strasení československý přední demokratický a vlastenecký politik věděl o faktické připravenosti SSSR vést vítěznou válku proti nacistickému Německu počítatně vícem než "Benedy" učitel a vědec, "geniální" J. V. Stalin.

Namohu, pro postřevost, nenasamostatit i ideologické výkyvy politického realisty E. Beneše. - V průběhu války se konsly čest počítatně desedy dr. Beneše a jsou blízkých a důstojnickýa sborem. Četl jsem sdánny a Benešových improvizovaných vystoupení. Ideologie, eoby "falšného vědomí" tu bylo čest! Věstně toho podstatného: síly ne rozhodující /o tom Beneš ne rozčil od časti čestní západní historiegrafie nikdy nepochyboval/ frontě války jsou zhrube vyrovnány! Pro Západ je tu šance, aby válku rozhodl ve svůj prospěch! Je tu ovšem i poknost, nikterak nereálná, že se SSSR posláme ukáže silnějším, než nacistické Německo a všichni jeho početní spojenci dohromady. V tom případě musí Západ co nejrychleji /posději dr. Beneš upřesňoval, že nejpozději na jaře- v létě 1943/ přidit opravdovou druhou frontu v Evropě, pokud opravdu ve válce chce zvítězit. Neudíní-li tak, pak válka skončí převedujícía síkama sovětským. Na, e v sovětské "kofisti" bude i ta útlá, dlouhá jitrnička, která se nazývá, teď už ne náklodě usadní všech valsovi, Československá republika.

- Ideologické prvky v pohledu Beneše na průběh a výsledky války totálně vymizely, soudia k únoru 1943, k době, kdy se z 300% tisícové nacistické armády ve stalingradském prostoru vedávaly Sovětské armáde poslední zbytky/zubožené/ v počtu 90.000 mužů. Tomuto vojensky "malovému" "stratégovi", ovšem politickému stratégovi per excellen- ce bylo již zcela jasné, že SSSR bude výsostně činitelem, rozhodujícía o osudech poválečné Evropy; a 99. 9% rozhodujícía i o osudech střední Evropy, ČSR i Polska! Od doby stalingradské bitvy přibývá jeho vystoupení na téma: musím jet do SSSR! Tato vystoupení se ná- sobí a nabývají na důraznosti v létě 1943. V době, kdy vsplála e vítězstvía sovětské armády skončila kurská, převážně tanková bitva

Ze zaznamenání v této souvislosti stojí vedle přítale Československa o vyhlášení u Benešovy prezidentské vlády (hrabě Lockhardta, vydané po válce i v "národně frontovém" Československu, "Příchod sčítování". - Lockhardt mj. hovoří o své návštěvě v Benešově londýnské sídlo v Aston Abots v době, kdy Němci kurácké bitvy relativně úspěšně zahájili/vlasy a jihu až 18 km, se severu asi 9 km a nedlouho dle jádra sovětské armády v kurácké oblasti/. Lockhardt uvádí v memoárech, že byl optimista, pokud hodnotil průběh operací jako dlouhodobě nerozhodný. Dr. Beneš byl, dle Lockhardta, pessimista, pokud šel, že jednomocným vítězem kurácké bitvy bude sovětská armáda a že politickým důsledkem tohoto vítězství SSOR, natyže, nevyhnutelně bude moskevské jednání dr. Beneše se sovětskými i s československými komunistickými představiteli, o takové uspořádání věci v ČSR, jež nebude odpovídat zájmům a představám Západu. Lockhardt dodává, že další vývoj událostí/aniž tím Benešovu cestu do Moskvy a jednání tam, dotíká v uzavření příslušné smlouvy a v rámcovou dohodu s čs. komunisty, shrube na linii pokračujícího Košického vládního programu, potvrdil jako i jindy, Benešův pessimismus a Benešovu předvídatelnost,.....

Smlouva čs. - sovětská z konce r. 1943, jakož i Košický vládní program z poč. r. 1945, byly výrazem počtu sil mezi západní a východní částí antinacistické koalice, známého ve vztáhu k části východní... alespoň ve středoevropském a balkánském prostoru.

Západ i Východ uplatnili prakticky svůj vliv, mocenský vliv, a na jeho základě i vliv politický, ekonomický, ideologický, dost přitom dle řady důležitých událostí/děhyly zanedbatelné - Německo - hospodářsko - Berlín se Lipsko a Magdeburg, "německo - neutralizace - až r. 1954 - ČSR - Praha obsazena sovětskou, - lsaň americkou armádou. Přesto rovněž se dnes vliv Západu a SSOR - 0:1000. Česko - vítězí protokomunističtí partyzáni, vyloučují se britská vojska a dosazují prozápadní vládu/.

V této situaci šlo tehdy o to, aby Československo, i při mocenské převaze SSOR ve středoevropském prostoru, bylo sice sčítáno, ale prakticky do sféry sovětského valocenského vlivu/aniž se na tom vlastními silami nedalo prakticky nic/ ale aby alespoň bylo i zemí, která si uchová neodpornou dávku samostatnosti ve vnitřním uspořádání, ale i /to už méně/ v zahraniční politice. A bylo se ještě otvíralo pole pro aktivity dost značné, pro aktivity a osazení, ale raději uskutečnitelnými cíli. Právě v této oblasti udělal dr. Beneš mnohem, nepravděpodobně více, než jeho partneři, stejně a nia slyšející, však politické takticky daleko se ním ustupující v jiných směrech střední a jihovýchodní Evropy. V podmínkách mocenské převahy komunistů

stá "ukrál" Národní frontu, jako svazek různorodých, obecně k socialismu sdružujících i sociálně pokrokových sil. Partnerství vztahy v ní, při užší spolupráci tří stran socialistického bloku, což vytvořilo dobré předpoklady pro jistý rozvoj demokracie v poválečném Československu, pokud by ovšem trvalo, či se dokonce prohlubovalo spolupráce velkou antihitlerovské koalice. Zahraniční politiku, jakéto politiku, sdružující k spolupráci, koexistenci velkou, byť s rozdílným společenským zřizováním, přičemž ČSR spolupracuje ve všech oblastech, politické, ekonomické, kulturní, se Západem i s Východem, vědomě si toho, /řeceno s Janem Masarykem/, že nestojí geograficky mezi Západem a Východem, nýbrž mezi socialistickým SSSR a poraženým, a politicky dosud nevyhraněným, nedávno ještě nepřítelkým a vůči Čechům a Slovákům genocidním Němcům. Nikdy by toto vše - a není to málo - nedocílil, pokud by nedělal válečnou politiku takovou, jakou dělal.

Zejména vysvětluje, že čs. exilová vláda byla poté, kdy SSSR polehl, a vále Hitlera vstoupil do války, jedinou mezi všemi vládami v exilu, pokud v průběhu celé války, tis spíše po 22. června 1941, sledovala neochvějně kurs ne trvalou, i poválečnou spolupráci Západu a Východu, jakožto jedinou účinnou alternativu progresivního lidského vývoje.

Benešova vláda, vědomě si situace na východní frontě, respektující zřetelně vyjadřovanou vůli drtivé většiny lidu doma, sice řádně silně rusofilského, sovětofilského a socialisticky orientovaného, prezidentově a výslovně /!!!/ přistupuje k podepsání smlouvy o spolupráci a vzájemné pomoci se SSSR. Zde se v čl. 4 formuluje zásada vzájemného respektování nezávislosti a suverenity, jakož i nevstřícnosti do vnitřních věcí druhého státu.

Většina emigrantských historiků předatavuje dr. Beneše jako proslávku, který uvěřil Stalinovým slibům etit čs. suverenitu. Dle něho soude Benešovi klivdi. P ipouštím v Benešových krocích vůči Stalinovi první iluzionismus. Ovšem jen v té podobě, že Stalinovi neprávem přisuzoval kvality dalekovidného, vědecky, státnicky fungovaného, marxisticky poučeného politika, který je schopen dohlédnout objektivních zájms SSSR jako socialistického státu i jako evropské a světové velmoci, spoluodpovědné za osudy světa. Který tudíž chápe, že k sejištění sovětské bezpečnosti, a současně pokrokových dobrých vztahů se Západem postačí budování nájsové sféry, jež by nepřecházelo k vytvoření jakési "monolitní", ve skutečnosti nepevné říše, složené ze sovětského jádra a ze zedě "nesovětizovaných" okrajových p osobostátek. Který bude považovat za naléhavě potřebné - i v souledu s vyznáveným marxistickým internacionálem - aby SSSR byl obklopen opravdu dobrými, důstojnými, suverenními přátelskými státy,

nikoli porobnými a neodvidujícími nepříteli.

Zároveň pak učil Beně v nepochybně velmi důležitém směru. Závěrem prostoru maximálně pro to, aby od Stalina dostal garancie - také smluvní, písemné, pro tento, jak pro ČSR, tak pro SSSR i jiné státy jižní a jihovýchodní Evropy sledující vývojový trend. Mnohým pak přišlo i k tomu, aby se nezvyšovaly třecí plochy mezi Východem a Západem a aby nedošlo k nežádoucí, podléhající faktické, studené válce, sui generis shodně pro obě tvořící se a potaž sferovější se blokující

K tomuto závěru vykládku dodává, pro mezinárodní situaci v střední a jihovýchodní Evropě výzvu a přesvědčivý citát z polského V. Gomušky při jednání s polským "opozdným Beněšem", Mikolajczykem: "My vás jen nabízíme místo ve vládě, taková, jaká sami uznáte za možná. My jsme totiž hospodáři. Vy se můžete stát spolekohospodáři Polska, pochopíte-li vaše chyby a půjdete-li cestou, po níž jde prozatím vláda. Chcete dohodu z celého srdce, ale nenaslytete, že je to politicky naší existence... Buďte jisti, že se dva - tři stáje dojde k uznání.. naší vlády západní státy, které vám přistoupením do vlády lze získat ihned. A i kdyby bylo třeba počkat dále - podmíně, ale vše nepředáme... Scházíme se potřeby a nepolevím. Neobjevíme-li k dohodě, vrátíme se do vlasti bez vás"/Politika č. 29, 18.VII. 1956/.

Podobná slova by byl mluvit vyhlednout Beně v rozhovoru s Gottwaldem, pokud by tomuto rozhovoru nepředečela výše charakterizovaná realističtější beněšovská politika po celou dobu války, a jak známe, i předválečně....

A ti, kdož k rozhovoru se Sověty a vlastními komunisty vůbec nepřistoupili?...Ti stáli až do konce svých životů v emigraci, bez naděje na opravdu pozitivní ovlivnění vývoje ve svých rodných zemích. Leda snad, že dokázali, jmenovitě v Polsku a Jugoslávii, žít po jistou dobu/sai do r. 1948, možná až do let studené války/ soufalecké ostrojené protivládní akce, jež byly posléze drtivou vládní proaliam rozdrozeny. Od dob XX. ajendu KISS a poč. r. 1956, pak s vytrvalostí neodpovědných věcí hodnou dělají všechno pro to, aby jakékoli pokusy o strukturální reformy v "soustavě" i v jednotlivých zemích, k ní patřících, proměňovali v protirekční vzpoury, jež, vzhledem k mezinárodnímu postavení sil, neschou končit jinak, než světovou vojenskou intervencí nebo vlastním, demokracií násilím. potlačení všech sil, jež se pokoušejí o násilnou "národní" nebo "anti-burekratickou" revoluci...

Tyhle dvěhy obecnějšího rádu doplňují ještě detailnější pohledy na vývoj jednotlivých zemí, jež se podléhají přetvořily v součást "socialistického tábora", či "soustavy států reálného socialismu".

Benešova jasná politika ta ještě více vynikne.

Příprava a realizace Benešovy cesty do Moskvy na počátku 1943 byla doprovázena pochybnostmi, ba i varováními představitelů obou západních mocností, USA a Anglie. Dost silná, možná převládající, zastoupení v rozhodujících politických kruzích těchto velmocí sdly úmysl o předložení a tím nevhodnosti Benešovy sestavkové sítě. Následující vývoj ovšem dal za pravdu Benešovi a nikoli jeho kritikům. Velká Británie, a po jistém váhání i USA, zejména po žetování, a ještě více v letech 1944-45 se k Benešově politice přiklonily. Také se zejména tím, že sebdely snažily na polské i jihoslovenské exilové politiky, aby se snažily nalézt s USSR novus vivendi po Benešově vzoru, diskuse i se svou roztokou v emigračních kruzích.

Tak v polské emigraci podpořil Západ nejprve Sikorského, a po jeho tragické smrti Mikolajevyke proti většině polské emigrantské vlády. Po česání doby se Mikolajevyke a lublínskou prozatímní vládou přerušil Západ diplomatické styky s polskou vládou v emigraci a uznal vládu Polské lidové republiky, byť zastoupení prosápných politiků bylo v této vládě silně menšinové /dalo by se vyjádřit asi posáras 1:5/. Pro česání: národní socialisté, lidéci a Křesťanští demokraté představiteli skoro polovinu ministrů vlády, sestavené v Košicích /spolu s těmi socialistními demokraty, kteří se později vyvinuli v "pravicevé"/.

Zejména Churchill tlošil vehementně na jugoslávskou emigrantskou vládu, aby se distancovala od svého "ministra národní obrany" Mihajloviče, který v čele "četařů", jugoslávské královské armády v Jugoslávii, se často spojeval s okupanty proti komunistickým partyzánům. Později /asi od poč. r. 1943/ ukončila Velká Británie podporu "četařů" zbraňmi a vyhlala vojenskou sílu k Titovi, následována, po jistém prodlení, USA. Posléze pak dodávala zbraň výlučně Národní osvobozenecké armádě Jugoslávie. Churchill přácel také na jugoslávskou královskou vládu, aby zahájila jednání a redici se revoluční mocí v zemi. Posléze podpořil, opět se svou roztáky v jugoslávské vládě, dr. Subašiče, Čvols a Čuteje, kteří v průběhu roku 1944 ve dvou jedincích na ostrovech Visu přistoupili k svému, silně menšinovému /asi posáras 1:6 / zastoupení v revoluční jugoslávské vládě, aby ke konci r. 1945/první poválečné volby/ strčili jakýkoli vliv na vývoj věci v Jugoslávii. Amerika, byť váhavě, následovala svého evropského spojence a vědomí, že se státa quo v Jugoslávii by bylo možno něco podstatného změnit jen se svou protisovětskou válkou. Ke konci roku 1945 získaly jakékoli, byť i do té doby minoritně silné, prvky politického pluralismu nejen v Jugoslávii, ale také v sousední Albánii.

V Bulharsku, hned po 9. srpnu 1944 měli komunisté dominující po-

stavení. Nicméně však tu po jistou dobu trval i vliv tradičního silného zemědělského svazu/ kózy, v r. 1922-23 se Stambolijského velcí petrokovského odpůrce precizovaný sil/ v čelo s Dimitrova- Ganeva. Ten byl ovšem brzy poražen a nahrazen v čelo zemědělského svazu Petkovem, jenž zaujímal větší komunistického sociálního sociálně střílivější a snílivější stanovisko. Nebylo tu to nic platné. V roce 1947 byl již bulharský režim noprosto totožný s režimem jugoslávským a albánským. Zahájeny rozhovory o vytvoření socialistického federovaného trojstátí na Balkáně.

Daleko komplikovanější byla situace v Rumunsku. Buržoazní síly, stojící v opozici proti pronacistické vládě gen. Antonescu, zaujaly již v roce 1942, také prostřednictvím Besebovy čs. diplomacie, rozhovory se Západem o možnosti vystoupení Rumunska z pronacistické války. V tomto roce i v letech 1943 a 1944 spouštěly na - Churchill - angličané - balkánské bylodělní síly Západu, jakož i ne vstup žudek do války po boku Západu, což mělo zajistit, aby v Rumunsku nepřevládli sovětský vliv. A znovu považují se plus benevolentní diplomacie, pokud tato opoziční síla rešilo, aby sestávaly realističtější stanovisko a aby předpokládaly, že o osudu Rumunska bude především roz určovat USA; tudíž aby se snažily dohodnout o osudech země především s ní! - Tak se jednalo i stalo. Když Sovětská armáda vstoupila v jasně - křižácké operaci v srpnu 1944 rumunsko - německé vojáky, obopily se iniciativy síly kolem rumunského krále Michala a v čele s ilegálně dosud přetajujícími komunisty/ v čelo s později nevině popravený Patrescanu/ úspěšně svrhly Antonescovu vládu, porazily v Bukurešti a okolí se nacházející hitlerovské vojáky a vyhlásily Německu válku /s pozděně početným nasazením rumunských jednotek na frontách, také v Československu/. "Buržoazní" pozice v zemi byly tedy na tomto základě na sklonku r. 1944 a na zač. r. 1945 dost silné. To bylo vyjádřeno i tím, že vlády (Besebova a Besebova) se oznamovaly se "buržoazní". Ale již k únoru, ¹⁹⁴⁵ ~~na~~ energetická mikroka představitel Spojenecké kontrolní komise gen. Vinogradova dochází k Besebově abdikaci. Po lidových demonstracích, pokračujících vytvoření Národní demokratické fronty/podpořil i zvláštní pověření sovětské vlády A. Ja. Vyšinskij/ přijímá král 6. III po přecházejícího poručení o pomoci V. Británie a USA - neslyšící/III/ návrh na jmenování představitel Národní demokratické fronty dr. P. Grezy se předseda rumunské vlády. Poslední zbytky pluralismu su v Rumunsku mizí pak o dva roky později, 1947 abdikací krále a vytvoření "lidově demokratické republiky".

V Maďarsku první volky nikterak nepotvrdily hočně levicové složení revolučního národního shromáždění a podzim 1944. Neapolovičtí většinu hlasů, tím pak i právo se většinu ve vládě, získala malorolnická strana v čelo s F. Nagy a B. Kovács. Počtené, jako i v Ru-

musku, souhlas s sovětskou okupační správou a také maďarská státní bezpečnost, vedená naddle komunisty. B. Kovács nastoupil jako agent Západu, P. Nagy přešel na západ, maďarská strana se rozkládá, převaha získává její levice, v čele s Istvánem Dobin. Nicméně oni v nových volbách komunisté nezlepšili své postavení a skutečný politický vliv, zůstávajíce nepatrnou menšinou. Získan pro ně však je, že ve volbách 1947 vystoupili v koalici se sociální demokracií a ta "pravice" se rozštěpila na Pálffyovu a Keresztesova stranu.

Definitivní mocenské rozhodnutí v Maďarsku v r. 1947 bylo zvoleno dle sovětské okupační správy, maďarské státní bezpečnosti, vedené komunisty i - objektivně vzato - reaktivními silami posilujícími.

Základní faktor, působící na tento vývoj v zemích "lidové demokracie" sovětské mocenské hegemonie v tomto prostoru. Skeptik, ať laik, či historik poznávaná, že vskutku "vše rovné". Československé, v jehož čele stojí dr. Beneš, sice podléhá celá jiná "dopadlo stejné", jako ti jiní! K tomu podrobnější polemickou poznámku:

To, co bylo řečeno výše, dokazuje, že československé postavení bylo jako všechny postavení na sklonku druhé světové války, v postupu k SSSR výrazně lepší, než jiných! I tu byla mocenská převaha komunistů, nikoli však tak výrazná, jako jinde! Benešova politika tak vytvořila některé, nikoli nevýznamné, předpoklady pro jiný vývoj, než byl ten, jenž se stal historickým faktem. Forcovaly se jiné alternativy politického vývoje, než byl ten podléhající, faktický. Nezapomeň, v jiných zemích podléhající "lidové demokracie" se tyto jiné alternativy však výrazně neprojevily. Vždyť tady vinou převládající politiky nekonzistentních a protikomunistických sil.

Bylo tu však významná vyjímka - F I N S K O - , původně - kurf. Zdeněk na první schůzce Informbyra - považované za "lidovou demokracii". Byl tu "finský Beneš" - Jeho Musti Paasikivi.

Metodika zde vyslovovat jakové dvě, kdo z nich byl větším státníkem. Oba však, dle objektivního soudu dějin, budou hodnoceni jako velcí státníci přelomné doby druhé světové války a bezprostředně následující doby. Každý ovšem působil v jiné situaci. Proto první z nich ve svém snažení utrpěl neúspěch /a proto je se všech stran hanebně/ a proto druhý z nich dosáhl neúspěšného velkého politického úspěchu /a proto je všemi - na západě i na východě - voleben/.

Paasikivini autorita ve finském národě byla původně neovzrostlá nežli, než autorita dr. Beneše v Československu, a českého i slovenského národa v r. 1938.

V sílní válce SSSR proti Finsku/1939-1940/ počepil Paasikivi rozhodně - hrabavě - branný odpor proti sovětské přemile, avšak

současné se přizpůsoboval se přijetí tvrdých sovětských mírových podmínek /ztráta Vyborgu a okolí, ztráta poloostrova Hangö a j./.. Po pečlivé analýze vnitřního vývoje a zahraniční situace Finska se postavil rozhodně proti Tannerově a Mannerheimově politice "ravensko" a spojení s hitlerovskými Němci v nové protisovětské válce. Tedy zajistit v jiných podmínkách, než Beneš-, ale podobně jako Beneš, nechtěl orientovat finskou politiku ke konfliktu s SSSR. Podobně jako Beneš hodnotil sílu SSSR jako dostatečnou k dosažení vítězství nad protisovětskou koalicí, již vytvořil Hitler. Nebyl k dispozici dost přesných podkladů. Nicméně soudím, že "pasivnější" rozhodujícími způsoby ovlivnili fakt, že po dosažení sterých sovětsko-finských hranic nedošlo v Leningradu v rozhodujících chvílích války k finské ofenzivě/1941 + 1942/, jež by podpořila nacistické snažení dobytí města.

V době, kdy již o vítězství SSSR nemohlo být pochyb, tedy k polovině r. 1943 /opět blíže stanovím k Mannerheimově hodnocení situace/ zacosuje se Pussikivi se čestně, separátní vystoupení Finska z protisovětské války, kterážto dle ní se stupňuje a úspěšně vrcholí zápisem obrátit ve vnitropolitickém vývoji a v zahraničně politické orientaci Finska. 18. 9. 1944 uzavřeno přátelství s SSSR. Vzápětí nato dochází, vždy přednostní péči Pussikiviho a jeho blízkých, k legalizaci pokračujících a demokratických organizací a k potrestání finských válečných zločinců. 14. 4. 1945 tzn. největší parlamentní frakce, tj. Demokratický svaz finského lidu, vedený komunisty, Sociálně demokratická strana Finska/absvent "tannerovci"/ a Agrární svaz uzavřely dohodu o těsné spolupráci. Na základě této smlouvy vytvořily 17. IV. koalici vládu, v níž byli zastoupeni do léta 1948 i komunisté. Předsedou vlády se stává Pussikivi. 9. III. 1946 zvolen novým finským prezidentem nastalo ve válce se skonpromitovaného barona Mannerheima. 6. IV. 1948 uzavřelo Finsko s SSSR smlouvu o přátelství, spolupráci a vzájemné pomoci. Ve zdnalivém/III/ prohlášení s tím, jsou komunisté vytlačeni z vlády a sestavena vláda nová v čele s převládajícím socialistou/ve však západoevropského typu/ K. A. Fagerholzen/29. 7. 1948/. 19. 9. 1955 Finsko s SSSR prodloužily smlouvu o přátelství, spolupráci a vzájemné pomoci o dalších 20 let. SSSR se současně vzdal svých práv na používání základny Fort Kallio USS, odvedl odtud své vojenské síly a předal jí 26. 1. 1956 Finsku. 16. 10. 1965 ÚV KS Finska vydal prohlášení "o marxistické teorii státu a o cestě Finska k socialismu", v němž zdůraznil význam reformy, pokračujícího provádění a demokratických tradic finského společenského systému, tj. parlamentu, existujících politických stran a místní samosprávy - při socialistických předáních Finska.

Ve dnech 17. - 20. VII. 1970 čestný pokračovatel Paasikiviho politického odkazu, finský prezident U. K. Kekkonen, navštívil SSSR a podepsal s ním novou sovětsko-finskou "Smlouvu o přátelství, spolupráci a vzájemné pomoci" s platností na 20 let....

Koneš i Paasikivi upřesňovali správnost linie na spolupráci s SSSR v prostoru jeho rozhodujícího mecenáského vlivu. Bez ohledu na výsledek - v čs. případě nešťastný, ve finském pozitivní - oproti linii konfrontace s SSSR, zastávaná jak vládnoucími kruhy Maďarska, Bulharska, Rumunska, tehleziaršinskými vládními Polaka a Jugoslávie v průběhu války a při jejího doznívání.

K odlišným dekadentovským a finským podmínkám v Československu již před válkou placibile komunistická strana, v počtu k počtu obyvatelstva, v Evropě nejpodstatnější a nejvlivnější: Československo patřilo k řízkům ve válce. Navíc při rozhodující roli SSSR ve válce jako celku, jakož i při vlastním osvobození čs. území. Ne toto zkládá se nikdy komunistů v naší zemi zanořenými. Neopak, ve Finsku byl vliv komunistů před válkou nepatrný. Tato strana - jako cizí, sovětská agentura, se zkompromitoval v průběhu finsko-sovětské války /1939-40/, kdy se pokusila dokonce o zformování vzdorovlády v Terieki. Ale i sociálně demokretická strana se dost zkompromitovala vůlečnou kolaborací s nacisty /kteří zastijeli s v koncentracích sudilii sociální demokrety s jiných zemí/.

Je přirozené, že Finové v Paasikiviu, nikoli komunistovi, nikoli sociální demokretu, ale v antifasistovi s realistického státníků spetrovali symbol východiska z jasně prohrané války! Řík, že šli ve většině se jako ochranní politikou, nepřijímali ani komunistické poddanství vítěznému SSSR, ani nevetovali do nezamyšlného odporu proti němu, jako jugoslávští čataci šli ustálovat, šli polští příslušníci "Arsii Krajowy", vystupující se zbraní v ruce proti vládním a črtivou komunistickou mecenáškou převahou. Paasikivi, s s ním většinou finského lidu, si byli současně realisticky vědomi toho, že jiné, než přitelaké, se neúspěšně vztahy s SSSR nejsoa v dané situaci možné!

A SSSR? A Stalin? Zahraniční politika SSSR, tedy i Stalinu, stejně ve finské otázce kolísala. Plán porobit Finsko bylo sice lákavé, ale nepřilíš užitečné! Možná, že působily i historické varovné signály s vládnou v Terieki r. 1939/7/. Ale podstatné bylo to aktuální: Pro bezpečnost SSSR bylo podstatné plně, i vnitropoliticky /!/ ovládnout střední Evropu, tedy ČSR a Polako. Vždyť přes Polako došlo ke třem velkým ohrožením ruské státnosti - sarkalným - 1812 - Napoleon, 1914 - kaiserovské Německo, 1941 Německo hitlerovské. A Stalin stejné akceptoval i ono Himmlerovo: "Vše má Čechy, má celou Evropu"!

Stalinský dogmatismus nepřímo účel - k objektivní škodě SSSR - pro střední Evropu a Balkán svou benešovsko-pussikiivskou variantu přátelského postupu SSSR s jinými zeměmi "lidových demokracií" při odlišných vnitropolitických systémech. Ovšem, o toto stalinské schéma poválečného vývoje střední Evropy se "zasloužili" i antikomunisté a antisovětské účelné země, snažící se zvrátit nezvratitelné základní mocenské poměry--.

Ve Finsku se Stalinovi situace jevila jinak. "Isto o kraj-sever Evropy! Mě bylo neutrální Švédsko, ta i potenciálně neutrální Norsko a Dánsko, jež nebylo vhodné tlačit do spojení, také vojensky, se Západem. Ale o to, aby Baltické moře bylo převážně sovětské a také neutrální! Finsko měl Stalin vojensko-strategický plán ve své věci, neboť pár kilometrů od finského hlavního města byla sovětská vojenská základna Porkalla Úd. - Účel! a Finsko standardní "lidovou demokracií" bylo dost zanedbáno. Stabile dát pokyn - po sovětské a ruské vzoru - sovětským představitelům okupační správy či rozhodující představitelům finské státní bezpečnosti - komunistům i komunistickým ministrům vnitra, kteří měli poslouchat všechny příkazy NKVD. x/

x/ Četl jsem, myslím ve Švédsku, učené pojednání o tom, že ten finský komunistický ministr vnitra byl "národní" komunist, který neposlechl rozkazu se zahradit, či s lůna vlastní strany k proně Finska v lidovou demokracii. To je šířná legenda. Ten "národní komunist" finský šířně - z výše uvedených důvodů - neposlehl příslušný rozkaz!!! Poslouchej musel jediný ministr vnitra - jagošlavský Alexandr Ranković. ~~Jaká a důvod, jež uvádějí v tomto textu....~~

To, že se Finsko "lidovou demokracií" nestalo, že setrvalo na pozicích politického pluralismu, je majisté nesmírnou zásluhou Pussikiiviho "benešovských" koncepcí. Ale také, ~~z důvodu představitelů/občianů sovětské politiky vůči Finsku oproti středoevropskému a balkánskému prostoru!~~

Opakuji: Beneš i Pussikiivi jsou velké postavy evropského dramatu se války a bezprostředně po ní! Může odpovědět říci, kdo z nich byl větší státník. Ale ODA/1/ svoji činností stvrzují, že ta byla alternativa - nemírně pozitivní - k faktickému středoevropskému vývoji 1945- se činností alternativně realističtější oproti nerealistické alternativě konfrontace lidí i politické reprezentace národů s státní střetání s jihovýchodní Evropou se sovětskou velmocí....

x x x

Ovšem, se nap osně a nesprávně povešují i to, pokud někteří sjednotitelé a vulgarizátoři podkládají Stalinovi, již tehdej - šimu, jasně a přesně pojatý plán na totální zaset lidování své "zájmové sféry". Stalin byl dostatečným realistou, než aby myslil, že lze hned realizovat socialistickou revoluci. Ale se, že kalkuloval a fak

tes nesaírného válečného vyčerpání SSSR i s nesaírnou silou válkou nedotčeného, se válkou výrazně podníceného rozvinutého amerického kapitalismu, schopného podpořit síly sobě příbuzné a blízké ve válkou rozvrácené západní a střední Evropě, až po Labe a Alpy... Odtud vyplývalo pokračování v původní válečné spolupráci se Západem, odtud "pouhé" budování zájmové sféry v podobě "lidových demokracií", odtud spokojení se s nikoli hegenonickým, svědek nicméně vládním postavením komunistů italských a francouzských, odtud koketování s možným, i sovětským přijetím Marshallova plánu k rozvoji válkou sníženého sovětského národního hospodářství, odtud i vysvětlení vpravdě senzáčního rozhovoru Stalina s Heraldem Lemkin z r. 1946 o tom, že může být budován socialismus i bez "diktatury proletariátu" sovětského typu.

Radikální obrát Staliny politiky nelze vysvětlit bez pohledu na výrazné prvky politiky Západu z té doby. USA zejména!/. Západním autorům, historikům i historizujícími politiky a publicisty nevytýká se to, že jaké ve Staliny politiky povlečné spatřují fakt ter zosílení mezinárodních vztahů ve směru k studené válce, prokuvší v plné intenzitě od sklonku čtyřicátých a na počátku padesátých let. Vytýká se jim však to, že ve Staliny politiky spatřují jedinečné, výlučné vinníky studené války, proměněné od poloviny roku 1950 ve válku "horkou", byť rázu lokálního, v Koreji, vždy a stále hrozící přerůst v horkou, snižující třetí světovou válku, zbezohou pro oba, již tehdy se zformovávají "tábory". Staliny radikálně sežněné povlečné politiky nesporně sáěřovala - chápano objektivně - k celosvětové válce. Subjektivně však si Stalin t. to třetí světovou válku napřál!/. Hlavní subjektivní motivací pro jeho, k válce sáěřující, mocenské a vojenské akty byl S. I. B. A. G. H. /!!!/ před Západem, jehož moc byla násobena tehdy ještě mocopolním vlastnictvím a předstihovým rozvojem atomových zbraní. Přesvědčení/vyjádlil je v četných rozhovorech důvěrné povahy se všemi předáky tehdejších lidových demokracií, zejména v r. 1950/, že třetí světová válka je nevýhnutelná, protože Západ si rozpoutá dříve, než strefí atomový mocopol či atomový předatih. Odtud tzv. "ocelová koncepce". Ve výšech, na jeho rozkaz sáěřovaných/původně progresivních/ plánech výšech "lidových demokracií". Dřívě tanková převaha Východu měla kompenzovat atomovou převahu Západu a z nevýhnutelné již válce, kterou Stalin předpokládal pro rok 1953, sejistit definitivní triumf SSSR a "socialismu"/stalinské rašby/ ve světových sáěřitcích

Konec Emanuela Moravce

/poznámka k tomu, co se stalo před 40 lety/

"Emanuel Moravec se jistě v hrobě obrátí nad tímto rozsudkem," napsal 1. srpna 1946 malíř a karikaturista Antonín Felc při komentování nízkého rozsudku Národního soudu nad členy bývalé protektorátní vlády.

Když byl Emanuel Moravec v lednu 1942 jmenován protektorátním ministrem školství a lidové osvěty, byla též jeho kolaborantská kariéra oficiálně kodifikována. Ale již předtím osvědčil své služby okupantům měrou vrchovatou a nelze se proto divit, že ho nacisté dosadili na vládní funkci i proti vůli Kaila Háchy. Ovšem lidem, kteří Moravce znali z předmichovské republiky, bylo jeho zrádcovství nepoohopitelné. Jak je možné, že plukovník generálního štábu čs. armády, který se kdysi zasazoval o samostatnost republiky, který podporoval ve svých vojensko-politických úvahách Krad a který se dokonce v době Mnichova pokusil s hrstkou stejně smýšlejících přimět prezidenta Beneše k ozbrojenému odporu, jak je možné, že tento muž dovedl tak rychle obrátit o 180 stupňů?

Je čirou náhodou, že se v poválečné Evropě nestalo symbolem zrady jméno Moravce, ale Vidkuna Quislinga, rovněž bývalého důstojníka. "Mocný proud Quislingů se žene dějinami," napsal v srpnu 1943 Moravcův obdivovatel J. F. Vondráček v Národní politice. "Na vrcholu pak stojí ti, kteří zápasí o nové formy života, o nové naplnění přírodních zákonů a biologických funkcí, jež v sobě obsahuje národ, rasa, lidská společnost. Nepomůže odmítání Quislingů, jejich zrádcování, oni jsou smyslem dějin, smyslem lidského pokroku."

Věřil snad Moravec v takové poslání? Když zahajoval 13. března 1943 ve Slaném činnost svého Kuratoria pro výchovu mládeže a předčítal tam "českým jinochům a českým dívkám" poselství K. H. Franka, věřil skutečně tomu, že se česká mládež "staví do jednoho řádku" s mládeží Hitlerovou?

Všechny Moravcovy veřejné projevy a vystoupení i z posledního pololetí jeho pětileté quislingovské kariéry působí dojmem, že jejich autor je přesvědčen o pravdivosti a správnosti toho, co píše a říká. Ale při bedlivějším pohledu v nich objevíme i strach a hysterii člověka, který si je vědom blízkého se zániku ideologie, již ověřil svůj osud. Uvědomoval si zřejmě /neboť to nebyl člověk hloupý a negramotný/, že síla argumentů nestojí na jeho straně. A tak se často

utíkal k demagogickému a patetickému působení na city "mládež českého člověka", do jehož čeledi sám patřil.

V pátek 1. prosince 1944 mluvil v protektorátním rozhlase k 6. výročí Háchova zvolení prezidentem: "... Český člověk má svůj domov, své úspory, svou rodinu a své malé štěstí, jež mu pražská vláda // hájí a chrání... Osud s námi může naložit jak za dobré uzná. Může nás podrobit těžkým zkouškám, ale nemůže nás přinutit k tomu, abychom spáchali sebevraždu. Proč tak jistě hovořím? Vím totiž, lidé český, že Říše nepodlehne." Je to obava z vlastního konce, která nutí Moravce dodávat si kuráž?. 30. prosince ubezpečuje sám sebe opět u rozhlasového mikrofonu: "U nás je klid a národní svornost." V téže době vychází ve 12. čísle "českého lidov ýchovného měsíčníku" Osvěta Moravcova "obsáhlá a pečlivá studie" /J. Scheinost v úvodníku Národní politiky 13. ledna 1945/ nazvaná "Kvádry a tmel". Je to snad reakce na autorovo poznání, že se mu jeho svět rozpadá pod nohama?

21. ledna 1945 hovoří na výroční schůzi vedení České ligy proti bolševismu: "Český národ je odkázán sám na sebe. Zde v Praze se řeší osud českého národa, a to v dohodě státního prezidenta a české vlády se zástupci Říše." Víra ve vlastní sílu je však záhy vystřídána nevírou. A tak se ve své pravidelné nedělní úvaze v Lidových novinách 4. února pro změnu utěšuje slabostí protivníka: "... Sovětský svaz vsadil vše na jednu kartu. Anglie je unavena. Spojené státy začínají prožívat těžkou kocovinu z válečného flámu ... Kdyby Říše podlehla, je konec se všemi evropskými národy. Dej, Bože, Němcům sílu a s námi hříšnými měj slitování."

Jeho vystupování nemá pevný řád, jeho myšlenky tékají podle okamžité potřeby nebo nálady. 8. března 1945 na slavnostní instalaci nového ústředního vedoucího Národního souručenství gen. Rychtrmoe: "Čím víc se fronty blíží naší vlasti, tím hlouběji náš lid /rozuměj Moravec a jemu podobní - pozn. aut./ chápe nebezpečí, které mu hrozí. Víme, že můžeme spoléhat jen na ochranu německé armády a poctivou práci svých vlastních rukou. Spolu s nejvyšším představitelem našeho národa znovu prohlašujeme, že věříme ve vítězství Říše jako v naši spásu." A den nato na zasedání tzv. Veřejné osvětové služby: "Silný český národ v silné Velkoněmecké říši, to je náš program."

"Válka není žádný žert," tvrdí v rozhlase 16. března u příležitosti šestého výročí vzniku protektorátu. "... Říše žádného Čecha nestíhala za to, co proti ní podnikal před 15. březnem // . Proti Židům byla opatření důsledná, proti legionářům se však týkala jenom osob

politicky pochybných ... Lide český, podívej se dobře na svou vládu! Tři ministři dnešní pražské vlády byli ministry už za první i druhé republiky a další tři byli v první světové válce příslušníky domácího i zahraničního odboje..."

Moravec má tentokrát pravdu: mocenské politické praxi nikdy přímě nezáleží na tom, co kdo dělal, ale na tom, co kdo je ochoten dělat. Svoji v tomto smyslu reálnou úvahu však končí vizionářsky: "Příští měsíce budou perné. Věřme však v dobrou hvězdu českého národa..."

Zatímco v nedělní úvaze 8.dubna ve "svých" Lidových novinách, do nichž psával už před válkou pod pseudonymem Yester, vyslovuje znovu jen "pevnou víru ve vítězství Velkoněmecké říše", je jeho úvaha o týden později plná optimizmu: náhlé úmrtí prezidenta Roosevelta označuje za "atentát z oblaků" a přisuzuje mu nadpozemský význam pro zásadní obrát ve válečném zápolení. A opět za týden se snaží čtenáře postrašit, že vlastně všichni po dobu šesti let kolaborovali s Němci a vyráběli pro ně, takže nikoho teď nezachrání "šest dní partyzánství" před odplatou vítězných spojeneckých armád. Dva dny předtím však v rozhlasovém projevu k 56. narozeninám Hitlera "dělal ramena": "Pražská česká vláda za žádných okolností nedá souhlas /! / k okupaci českých zemí bolševismem ... Zde zůstaneme. Naše účty budou v pořádku, až si je vyžádá vysoká kontrola, které se říká historie. Na to spoléhej, český člověče. Jsme tu, abychom sloužili tobě, jedině tobě, dětem české líchy."

Strach z účtování ho patrně nutí 27.dubna k nabádání v Národní práci /Je až s podivem, za jakou hráz slov a frází se snažil skrýt/: "... Je-li válka už rozhodnuta v neprospěch Říše, bylo by Božím hříchem tu u nás tropit nějaké hlouposti a vnášet do nitra naší domoviny a do našich měst boj, který bude bořit a pálit zcela zbytečně ... Hlavně nesuďte o čmu, než slunce zapadlo. Právě nyní se hodinu za hodinou mění obecná situace. Vláda musí stát přímo na číhané. K tomu potřebuje klid. Nevěřte povídačkám, že pražská vláda se chystá opustit Protektorát ... Kdybych udržel českého člověka při rozumu více kotráci a stojkami než řečmi a články, nezastavím se ani před takovými prostocviky."

A konečně v Národní politice z 2.května 1945, vedle zprávy o Hitlerově "hrdinské smrti" a o příjezdu delegace Mezinárodního červeného kříže do Prahy, vychází Moravcův článek "Doznávám a znovu tvrdím", v němž se pokouší o vyúčtování před veřejností i vlastním svědomím: "V Košicích soptí /má na mysli dr.Haneše a Fierlingerovu vládu - pozn. aut./ . Hrozí soudem. Na to je jedna odpověď: dostavím se na obsílku

řádného národního soudu, tak jak se na ni dostavil staříčský Pétain. Soud dneška nás nezajímá. Důležité je, co řekne soud vyšší zítra, historický soud, pátrající po pravdě. Nevím ostatně, proč bych právě já měl zůstat na živu, když moji tři synové zemřeli a z toho dva za vše Evropy, k níž se upřímně a otevřeně znám. Sedět na lavici obžalovaných vedle maršála Pétaina neznamena, že by člověk byl ve špatné společnosti..." /Moravec v této quasizávěti předčasně pochoval svého syna Jurije, který dobrovolně vstoupil do wehrmachtu, bojoval na podzim 1944 ve Francii a byl tam 17. listopadu zajat partyzány. Po válce byl vrácen do Československa a 18. února 1947 odsouzen Lidovým soudem v Praze pro zločin vojenské zrady k sedmi letům těžkého žaláře./

Závěr posledního článku svědčí o duševní labilitě pisatele, který ještě před měsícem, 1. dubna, se vymaníval "všem slabochům a neurastenikům": "Nový evropský socialismus /rozuměj nacistický - pozn. aut./ se bude rodit v bolestech, ale prosadí se. Proto je povinností každého Evropana dohodnout se s každým jiným Evropanem a zapomenout na staré spory. Buďte ujištěni, že německý národ nám nikdy nezapomene, že jsme mu v jeho nejtěžší hodině nepadli do zad ... Práce máme mnoho, a proto, kdo má svůj národ rád, nám ji neztěžuje. Vše jde podle plánu a s jediným cílem - do nové české šťastné budoucnosti!"

Jaký byl ten "plán", podle něhož "vše šlo"? Zůstat v Praze? Sotva. Avšak Moravec si byl jistě vědom toho, že při sobemnění pokusu o útěk by ho nacisté odpravili jako zběha /pokud by mu sami útěk nenabídli, ale to se podle všech známek nestalo/. Uvědomoval si určitě i to, že "mnohý proud Quislingů ženoucích se dějinami" narazil na překážku - aspoň dočasně. Zatímco v prosinci 1944 odmítal myšlenku na sebevraždu, zřiká se nyní veřejně nároku na život. Utěšuje se však představou soudu, který k němu bude shovívavý, ale zároveň dobře ví, že je to iluze. A tak "je přímo na číhané", čeká na zásrak /"dej Bože Němoům sílu a s námi hříšnými měj slitování" - 4. února 1945/, který by mu pomohl přežít, nebo na okamžik, kdy pozná, že je definitivní konec.

Ten okamžik přišel 5. května 1945. Brzo po začátku pražského povstání - po zajištění předsedy protektorátní vlády Bienerta povstaleckou skupinou při jeho pokusu o přednesení rozhlasového projevu schváleného před polednem Frankem - přesně ve 14.30 hodin převzal prezidiální šéf Moravcova ministerstva dr. Kraus telefonický příkaz z Černínského paláce, aby se Moravec okamžitě dostavil k Frankovi. Podle výsledku pátrání, svěřeného plk. Bartákoví

a zveřejněného 10. června 1945, měly události tento průběh:

"Moravec měl být podle všech známk dopraven do studia mšlnické vysílačky, odkud měl rozhlasovým projevem odsoudit pražské povstání a manifestovat před světem věrnou loyaltitu vůči německým okupantům. Moravec, doprovázen dr. Krausem a vedoucím propagace Leitgebem, vsedl do kamionu Schupo /Schutzpolizei, německá ochranná policie - pozn. aut./, strážného dalšími dvěma silně ozbrojenými kamiony. Poněvadž nebylo lze bez nebezpečí dostat se přes Malou Stranu na Hradčany, byl směněn plán cesty a rozhodnuto, že bude Moravec dopraven do Bubene, kde byla kasárna Schupo. Csta vedla přes Klárov /vyjeli z Valdštejnského paláce, kde bylo Moravcovo ministerstvo - pozn. aut./. V horním ohybu Chotkovy silnice došel řidiči benzín. Zatím co doplňoval nádrž, vytáhl Moravec z kapsy kabátu revolver a prohnal si kulí hlavou. Štřela pronikla pravým spánkem a opustila hlavu na protilehlém místě levého spánku. Vozy pokračovaly směrem k arcibiskupskému gymnáziu ve Wintrově ulici, které Němci brzy po svém příchodu obsadili a proměnili v kasárna pořádkové policie /dnes součást areálu ministerstva vnitra - pozn. aut./. Vedoucí transportu hlásil gen. Geibelovi, veliteli Schupo, jenž čekal před budovou, že Moravce přivezli, ovšem - mrtvého. Geibel propustil Moravcovy kumpány a nařídil zahrabat pana ministra u plotu do Bubenečské třídy. Tam byla páně Moravcova mrtvola 7. června vykopána a identifikována. V hrobě byla nalezena legitima-ce členu protektorátní vlády, podepsaná Bienertem, svazek klíčů, náž v pouzdře a snubní prsten s vyrytým datem 30.11.1942 a iniciálami J.E. O peníze obrali pravděpodobně svého věrného sluhu a náhončího jeho hrobníci. Moravcovo tělo leželo v hloubce 50 cm nznak, ruce měl zkřížené na prsou. Mrtvola byla dopravena do útavu pro soudní lékařství. Soudní znalec dr. Ānobloch potvrdil, že se jedná nede všechnychy pochyby o sebevraždu. Právý palec Moravcův, stejně jako okolí rány na spánku, jsou začazeny.

Jako zajímavá podrobnost zbývá podotknouti, že vedle Moravce byli u plotu arcibiskupského gymnázia pohřbeni dva esesáci ... Podle našich zpráv budou posmrtné zbytky Moravcovy zakopány na místě, které nebude oznámeno."

Nebudeme a ani nechceme pátrat po tom, kde byly pozůstatky Emanuela Moravce pohřbeny. Mnohem důležitější a aktuálnější je odpověď na otázku, co ho přimělo k onomu obratu o 180 stupňů, k němuž nřejmě došlo v období tzv. druhé republiky, které tak mistrně charakterizoval Petr Kříčka: "... Vlastenou jalových jen řinčí fráze hluč-

ná, / jež Vraha neraní./ Víc ani nechtějí těch trubou srdce tučná /
a mozky beraní./ Šik lidu rozbivše, teď trosky jeho lepí/ Lupiček u
nohou./ Kam pošetilec zlí, kam slepou vůdci slepí / zem vlekou ubohou?"

Pomohla náhoda. Při listování starými ročníky Národního osvobození
jsem našel úvodník "Duše zrádcova". Redaktor Václav Cháb v něm 12.
června 1945 napsal:

"Když Moravcova propagační činnost začala, navštívil ho - starého
známého z vojny na východě první republiky - bývalý československý
důstojník, pak dlouholetý redaktor Národního osvobození zesnulý bratr
Jeronym Holeček, a optal se ho přímo: "Proč to děláš?"

Odpověď zněla takto: "Bude mi brzy padesát let /stalo se to na
počátku roku 1940/, zvykl jsem si na určitou životní míru a nebudu
z ní slevovat proto, že někdo prohrál svou politiku a svůj stát.
Když Němci přišli, svázal jsem své knížky do ranočku, šel jsem do
jejich tiskového vojenského úřadu, položil jsem knížky na stůl a řekl
jsem: Tohle jsem napsal proti vám! Jestli vám to nebude vadit, budu
teď psát pro vás. Řekli mi, že to znají dávno a že jim to vadit
nebude. A ujednali se smou hned novou smlouvu a já podle ní jedu!
Mám se dobře - nikdy jsem se tak neměl! Protože oni dovedou dobrou
práci dobře platit. Udělej to také tak!"

Starí kamarádi se pak rozešli v nedobréu - a navždycky."

K. Kulich

T Ř I Z P Ě V Y

1.

NOCTURNUS

occuram furor Ten běs
ještě tu visí nad našimi hlavami
jako rŮžové maso na háku
Ale je po plese... Apelploc pustý...

Vítr vymetá
prázdné karcery cel A nikde nikdo
Jakoby ani nebylo... Všichni ubití
už odkodrcali se na márách

Jen zdi tu ční
k nebi zarudlými fáči oblaků

a pusté kapelnické pulty...

Ostnaté struny harf!
V té velké noční muzice

krvácel o ně prst luny
Teď vítr dře si přes ně hřbet A mlčí zeď
Má zeď! Než náhle v uších spustí zas
šraml té staré kapely s činely s apely
Sauhunde Nieder Auf Los Nieder Auf...
A ůté zdi kde stál jsem kdysi

tisíciletou noc až do hodiny kurů
stojím zas Čelem k ní A naslouchám
/sau-hunde-nie-der-auf.../ hledaje odpověď

Vzpomínka... Vítr větve dral

od Radobýlu... Do pochodů
kaštany padaly nám jako rozloupulé hlavy
Šel podzim mrtvých srn Psů v zádech
Poslední léč... tou čistou krajinou
Tak čistou že nebylo nic m e z i

/věrnost zrada/

U pangejtů těch ubitých! A přece neumřelo
ještě lidství Pohřbívat lidství?

Ó viděli jsme jak i zaživa
do hromádného hrobu ducha padá...

tma nad propastí A vane mnou
prázdnou Daliborovy cely

Čtyři krahujci v oblacích A křičí
Nad hrbem století
které svá střeva dáví Střeva kořeni
ryb s bříšky vzhůru ptáků
s pařátky k nebi
Infekcí zachvácen génius biocenózy
Tak odcházejím krásní svědci
naší dočasnosti
do jam vystlaných pelem
zašlých motýlů
Ale bez tebe lese bez tebe
Mám v očích tmu... Ó prognózy!

A přece býval vonný jalovec
A jitřní čepy
stáčely rosu do mechů Byl osladič
Dvě děti zbloudilé A zlatohlávek byl
Pavoučí ve smrčí A muří noha
Střevlík strmělka Sladký
jed vřesu

Ale i bájná Achája
bývala plná lesků

Zas jak na útěku Vykotlaný ze sebe
Pod mými žebry vyvrácený kraj
Lapaje po dechu Žíznivý křáštálové vody
už vleže křičím k vám
Je věčný les? A háj? A tůň hor?
Stín thůje? Hranostaj?
A slza moře?

A velryba?
Nebo jako pták moa
už zachází navždycky za obzor?

3.

HLE PĚNKAVA!

Tak náhodná! Vlahého rána
 usedá na trůn římsy náhodného
 okna domu který mne hostí
 laskavou shodou okolností A křičí!
 Své oči dva klenoty korunovační
 na mou lačnost líčí Zná mne?

Klaním se jí
 a ptám se Přeješ si?

Jaké to královské setkání
 /byť pro dějiny možná nevýznamné/

Pověz To stvořil Bůh

tvůj tyrkysový hlas
 měděné křísnutí zvonící fontány?
 Jak prastarý rod to v tobě dýchá?
 A možná ještě poblíž v trávě leží
 puklá soška tvé skořepinky

tvůj malý svatý Jan
 co křtil tě z matečného ticha...

Co teď

mi říkáš? Ty s pulzujícím
 volátkem teple hnědým jak safián

Voláš mne do svých vzletání?

Ty sama sobě vládce

a sama volnost

Mám opustit svou klec?

A nechat v ní svou starou hlavu

šedivých pošetilých starostí
 hlavu co tíží kdejaký křivý citát?
 Že někde v koutě spláshit mám
 svá ztracená a zaprášená křídla?

Královno má

Zapomněl jsem už létat

A nevzlétnu-li... aspoň ulehnout
 doprostřed svaté tisícileté vůně
 ve hvozdu hvozdíků

ve hvězdách kapradin

veškera ptactva nebeského
O dočasnosti dechu tvého mého
O vlásku na němž spolu visíme
 co jediný snad spasí svět
Pěnkavko! Smrtelná! Má něho!

/Úryvky z delší skladby "Návrat a rouhání nejmenovaného
dánského královice/

Slawomir Kroczyk

J a w o r z n o

Poprvé jsem se ocitl v jedoucím autě jako dítě a fidišem byl kněz. Ne-li farář, u kterého pozluzovala moje teta, pak možná nějaký jiný duchovní, jenž právě onoho faráře navštívil. Přesně mi to nepamatují, je to už pát století. Pamatuju si pouze, že kněz byl mladý, takže jistě mladý byl, nezděl-li se dítěti starý, a automobil byl stejně černý jako kněz - tehdy kněží nosili vždy sutany - a hranatý, taková tehdy byla auta. Jel s Unszewské Porabky do Debna, možná dokonce až za Debno k železniční trati Krakov - Tarnov. Protože si pamatuju les vysokých borovic, a za Debnem takový les byl, možná ještě je. Poprvé jsem viděl pohybující se borovice. Když se šlo pěšky, nebo když se sedělo na formanském voze, stály borovice na místě. Novinka - pohybující se borovice - byla oznamná.

Podruhé jsem usedl do auta mnohem, mnohem později, teprve po válce a po zahájení vřátavby socialismu. Byl to automobil značky Škoda a fidišem byl pan Kozar.

Jednou jsme jeli zpět se Slezaka do Krakova. Měl jsem velice rád návraty, cesty tam však byly mukami. Ne, že bych nechtěl vyjíždět "do terénu", bral jsem ještě své zaměstnání a roli novináře válečného, velmi vážně. Ale čím víc jsme se blížili ke každému cíli cesty, k nějaké továrně, k nějakému okresnímu národnímu výboru, k nějakému státnímu statku, měnila se má neschůlost ve zděšení. Budu připadat předsedám, tajemníkům a ředitelům, se kterými se setkám, dost dospělý a sebejistý, nenucený, ale zároveň rozhodný, soudružsky přijemný, avšak také jako Představitel Nejvyššího Vědomí, jež mám jako pracovník RSŽ Tisk reprezentovat? Budu jim připadat dostatečně znalý a světový, ale současně náš, dělnicko-rolnický? Co si počnu s rukama, tváří, hlasem? Bylo mi jedennadvacet let a právě se stal zážrak: z ubohého maturanata, z neštěpělného studenta - sbáka, vysokoškolské vadělání, z kuřáče bez domova - sbahem neotesaná rodinka, já byl spíše lord Byron, vykvihl jsem se na Pana Redaktora a sutam, ano, se zelenou škodovkou - jestliže jsem byl vyslán do terénu - k dispozici.

A komu teď ubíhají borovice? Mně. Ten automobil byl velice důležitý, kromě toho výtřely z Aurory a Lenin ve Smolném, rovněž stavba Dněprostroje, intelektuálně i morálně zcela přesvědčující, geniální Marx - "mladký" - jak by řekla jedna moje pozdější známá, ale ani

automobil se nevtlekl na ocase historie. Té má tehdejší.

Tím spíš, že v Požlku tehdy auta nebyla. To znanonám- lidé neměli auta, dokonce ani literáti ne, ještě ne, to jest krakovští ne, neboť se proslýchalo, že ve Varšavě již někteří... Na prázdných vozovkách se objevovaly jen černé Citroěny, pro lidi neklamné znamení, že jede UB /Urząd Bezpieczeństwa = Úřad bezpečnosti - pozn. překl./, země Sovětů právě zahajovala výrobu limuzíny značky Poběda čili Vítězství, je-li tak možno nazvat pracovní kopii zastaralého amerického modelu, se kterého později vznikla rovněž šarvánská Varšava Maršál Polaka Konstantin Rokossovskij také jistě někdy jezdil, ale lidé - ne. A zde prosím - já do terénu autem značky Škoda.

Vracíme se tedy, já a pan Moser, z toho terénu. Nikdy jsem nevěděl, jaké místo si vybrat: vedle pana Mosera nebo vzadu. Zpředu jsou vidět ubíhající borovice, je to však i nešikovné, protože je práce nutná prohodit s panem Moserem pár slov, přičemž čas od času, ale o čem a jak se tedy dá s lidmi mluvit. Naproti tomu na zadním sedadle nemám už vůbec nic. Zprávy o dalších vítězstvích na frontě boje s kulakem, boje opírajícího se o bídu na venkově ve spojení se středním rolníkem, odpočívají v bloku. Nebo o úspěších válčování za studena. Nebo o rekordní těžbě na předku metodu Petrovského. Poslouží k napsání článku, ale teprve zítra, dnes se pouze zapíší do knihy pracovní disciplíny, že jsem se vrátil z terénu ta a ta hodina, a jsem volný. Pivko v "Żywiec" nebo u "Hawelky", možná do kina...

Za okny auta okolí Jaworzna, každý, kdo je zná, ví, že je neuhro-
ně. Krajina, řečeno pyšně - průmyslová, a řečeno lidsky - prašivá.
Prokleté dědictví kapitalismu. Ale na druhé straně - to přese kouř
kouřů našich továren. Zde přichází na pomoc dialektické myšlení
a snadno určujeme: ty domky, ty ohydnosti, ta bída - to je kapita-
lismus /dědictví/, ale továrny už jsou naše, a je tedy správné,
že kouří, neboť se v nich vyrábějí sruby. Postaví se nové domy a co
je křivé, to se vyrovná. Zbaviv se tímto způsobem rozporu mezi
svou vnímavostí a svým světonázorem, oddával jsem se již bez dalších
morálně politických překážek pozorování: autobus PKS /Państwowa
Komunikacja Samochodowa = státní automobilová doprava - pozn. překl.
tak naplněný a ověšený lidmi, že břichem drhne po vozovce, vypouští
z výfuku černá oblaka dýmu. Snadno ho předjíždíme. Neboj Bože -
/jaký Bože, Bůh přese není/ - abych cestoval Pekařem v takovém
listopadovém mění. O co jináší je sedět v limuzíně, jen já a pan

Mozar. Ach, kdyby tu ani pan Mozar nebyl ... Je ovšem pravda, že jsem zvolil zadní sedadlo a jeho přítomnost je zredukována na nezbytné minimum. Sedí-li se uvnitř, je uzholení na ploch auta dokonce příjemné, svažuje pocit soukromí, bezpečí, pohody. Je tu tiše, suchu a teplo, téměř samota, a především úplně jinak než za oknem, než v každodennosti. Svět je, ale vně, jediné, co ode mne vynáhá, je to, abych se na něj díval, dokonce ani to vůbec nevynáhá, pouze nabízí. Přemítá se, ale nevnučuje, což dovoluje přemýšlet. A tak se tedy objevují sny o budoucí minulosti a slávě a snad si koupím ten americký plášt v komisi na Grodské. Nějaké daleké exotické cestě, kdo ví, možná dokonce příští léto do Šopot? Sice vlaken, ale určitě první třídou. Tajemný neznámý - já, budu hledět na horizont, jenomže v jakém směru, nejlépe manžestrovém, koupit manžetr a ušít u pana Dyczka, jenomže manžestr teď nikde není možné dostat - a vedle se objeví krásná neznámá. Když se mnou naváže rozhovor, zeptá se: "Úm se zabýváte?" - "Novinářstvím", prohodím nadbale. A tehdy ona, herečka ...

Pan Mozar zpomalil. Předjížděli jsme oddíl lidí, pochodujících ve čtyřstupu, esteticky velice zajímavý. Byl totiž udržovaný v řadě ředí, bílavosti, plísňě a šitné mouky. Ředé čepice bez kšiltů, šedé plátěné uniformy, šedé dřeváky, tváře rovněž ve stejném odstínu. Normálně jsou tváře sarudlé nebo hnědé, jsou-li opálené, eventuálně bílé čili bílé, ale tyhle byly všechny šedo-bílé jako šitná mouka. Mezi čepicí a límcem nebylo vidět tvář, pouze ta stálá řed. Normálně jsou tváře hubené nebo tlusté, ale tyhle byly všechny stejně oblé, to znamená tlusté nikoli z jídla, nýbrž opuchlostí. Takže jako by tu šli ne lidé, ale pytle nadbale něčím vyopané, bez jakéhokoli lidského výrazu, pohybující se stejnoměrně a mechanicky. V živém kontrastu s manekýny šlo po stranách oddílu několik lidských postav. Uniformy zelené, tváře červené, a v ruce pučky připravené k zásahu.

- To jsou ti z Jaworzna - řekl pan Mozar.

Ne, věděl jsem, nějak jsem přece věděl, že v Jaworzně je pracovní tábor, jeden z pracovních táborů, třebaže jsem nevěděl, odkud jsem to vlastně věděl, místo, v němž jsou užitečnou prací přeuvychovávaní nepříčetné zřízení, vyvrhelové a parazité. Ale o tom, ačkoliv vše byla správná, a tedy chválná, se nepsalo, proto nemluví. V zásadě nebylo zakázáno vědět, vzhledem k výchovnému charakteru takové znalosti, ale měla to být znalost všeobecná, tedy bez jakýchk-

koli pedromastí. A, ne-li především - znalost nepřiznaná, o níž se a nikdy neděláme, přísahá pro soukromé použití občana, nikoli pro rozhovory mezi občany. Obvykle, když jsem seděl na nějakém sedadle, se pan Moser vůbec neosýval, za což jsem mi byl vděčný. Nyní nejen že tento zvyk porušil, ale porušil jej dokonalým způsobem. To, co řekl, řekl sdělivě lhotejně, ale s tím fakt, že to řekl, nemohl být lhotejný. Proč to řekl? Co se mi stalo?

Pan Moser byl o hodně starší než já, to znamená měl třicetkou a čtyřicetkou maximálně. Vždy pečlivý a zdrženlivý, auto řídil dokonale a opatrně, bez špetky fantazie, což jsem mi měl občas za zlé, když jsem naskočil, aby mi borovice ubíhaly rychleji. Jako redakční řidič se choval bezchybně, to jest nijak. Věděl, kdo je kdo a co je co a vůbec jak se chodí, a vyvozoval z toho jedině správný závěr, aby sám byl co nejmenší. To, co řekl, to, že řekl právě tohle, se nahnulo k jeho charakteru, k tomu, jaký jsem dosud znal.

No, ale řekl a já jsem nemohl neodpovědět. Za jiných okolností bych mohl odpovědět cokoliv, nějak dát najevo, že jsem slyšel, že se člověk obrátil na druhého, aby mu ten druhý potvrdil jeho přítomnost na světě. V tom přese spochybná většina rozhovorů a besed. Toť to však nemohlo být cokoliv, to nebylo téma na cokoliv. Abych to nepřehnal s ideologickou horlivostí - "Nepřátelské úřazení, vyvráždění a parazitní" by bylo příliš silné - řekl jsem tedy krátce, ale dost ostře:

- Kriminální.

Byla řada na něm. To on a tím začal, já jsem tomu proto dal příslušný vzár, teď musí on doplnit nějaký závěr. Čekám, ale nařídí nic. Moje čekání, jeho mlčení se prodlužují. Souhlasí se mnou? Začínám být nervózní, každé mlčení může znamenat nescouhlas. I když je těžké připustit, ba dokonce si představit, že by pan Moser se mnou mohl v tomto případě nescouhlasit. Snad je tedy pouze moje představitivost příliš horlivá. Nevidím jeho tvář, křk nevyjadřuje nic, ale vím, že on máji tvář vidí v zrcátku. Křk nic, ale rukn... Ruka spočívá na rychlostní páce, ne, nespočívá, je sevřená na kouli až páky tak silně, že zbělela v kloubech bělostí podobnou tautům skvrnám-tvářím, co se poznala suncu podél okénka vpravo, jedeme na jedničku. Až konečně řekl:

- Řízení.

Co to je, nechal vše otevřenou? A dokonce ji rozšířil, ačkoliv já jsem se snažil ji upřesnit. "Různí" - to mohlo znamenat leccos. Ale v takovém případě je o to víc třeba, abych to vyjasnil jediným správným, čili jednoznačným způsobem - i proti jeho už vyslovenému, nepřímo sice, ale přesto vyslovenému nepochybnému s uvedenou skutečností. Je třeba, máš, musím, ano, ano, něco je třeba přece říci, jenomže co, jenomže jak, panicky přemýšlím, co bych řekl, když slyším:

- Dávají jim na prdel.

Kdo dává? Ti "různí"? Ne, kdyby měl na mysli je, řekl by: "Dostávají na prdel". To bych mohl přijmout dokonce jako projev jeho občanské státní satisfakce, že se těchto "nepřátelům zřízení, vyvrhelům a parazitům" dostává zaslouženého trestu. Ale on řekl zcela jasně: "Dávají". Kdo tedy? Kdo dává? Že by měl na mysli... No, to není možné, tomu nemohu uvěřit, to je prostě nemožné, aby... a to v mé přítomnosti, vedle mne, ba dokonce přímo ke mně... A přesto řekl, naprosto jasně jsem slyšel: "Dávají jim na prdel." A ta jeho ruka sevřená na páse až zbledla... Ano, pan Moser se ukázal jako třídní nepřítel.

Oddíl už sástal na nás, a já jsem stále ještě nic neřekl. Ach, kdyby byl na mém místě Pavka Korčagin nebo někdo z Fadějevovy "Mladé gardy", ten by si poradil. Ti uměli zdolat ohavnou leb kontrarevoluční bydry. To byli ale opravdoví muži žs ze železa, se žuly, z magnitogorské oceli. Charaktery. Ale já, měkkýš v brýlích. Ale proč si to přede mnou dovoluje, ten Moser, ten dosud pod pláštěm pozitivního pracujícího člověka se skrývající pohrobek buržoazního, velkostatkářsko-kapitalistického Polska. Že by se mu zdálo, že přede mnou má? Že by si myslol, že jsem tak slabý? A urodila se ve mně velká, opravdová, neboť nejen třídně motivovaná, ale teď také úplně osobní nenávisť k panu Moserovi.

Ten však jako by si ji neuvědomil, anebo taky naopak - šel ve své proradnosti ještě dál, neboť mne teď vezl - je to náhoda nebo úmysl - podél vysoké, velice vysoké zdi, nad níž byly pásy ostnatého drátu, nad kterým stály strážní věže na tenkých nožkách, a na těch věžích, už docela vysoko, zelené figurky. Pan Moser řekl:

- Novoučké, kurrrva.

Pokud bych měl ještě pochybnosti co se týče ideologického postoje pana Mosera, takhle by mi mohlo stačit. Kdo zná polština,

ne psanou, ale mluvenou, tam ví, že slovo "kurva" může znamenat všechno, záleží na intonaci. Často pomocí něho vyjadřujeme nadšení a údiv. Ale to "rrr" přes stisknuté zuby žádná pochybnosti nepřipouštělo, to nebylo nadšení ani údiv, nýbrž nenávisť, větší než ta moje k třídílnému nepříteli, protože byla bezmocná.

Po návratu do Krakova jsem místo na pivo nebo do kina šel domů. Příliš mnoho zážitků. Konvoj na cestě, zář vězení na mne udělaly takový dojem, že jen vhodné uspořádání těchto dojmů mne mohlo uklidnit. Jaké uspořádání bylo vhodné? Samozřejmě dialektické. My netvrdíme, že lidské utrpení je příjemné. Naopak, jsme pro lidstvo bez utrpení, Dobré a šťastné. Za to přece bojujeme. A víme, jak to lidstvu zařídít jednotnou provědy. Proto musíme přinášet utrpení, byť neradi, nepřítelům lidstva, toho příteliho, šťastného, čili nepřítelům našim. Pro ně nemáme slitování. Ano, tvrdí, bezohlední, neústupní - rozpaloval jsem se v zátiší svého pokojíku. - Neexistuje revoluce bez obětí, revoluce není májový výlet, jak řekl Lenin, to je větší autorita než pan Mozer, který je koneckonců nepřítel.

Lenin je však na portrétech, a pan Mozer v životě. Ne, pan Mozer mi nebude kálet na mou lásku. Byl jsem jako zamilovaný muž, kterému někdo pošeptal ošklivé věci o ženě. Muž takové věci nechce slyšet a veškerý jeho hněv se obrací proti pomlouváči. Já Otello, Idea jako Desdemona, a pan Mozer vystoupil v roli Jaga. S tím západním rozdílem, že já se nakleptáváním cvést nedám a neukřtím svou Desdemonu, že spíš pana Mozera. Přesněji, nemiloval jsem ani tak Ideu, jako sebe svého zamilovaného do Ideje. Jak jen jsem se díky ní, díky Ideji, sám sobě líbil. Konečně se mi podařilo zamilovat se do sebe sama, svou první a velikou láskou, byl jsem sebou nadšen, já, který jsem se dosud tak nenáviděl. A teď bych měl dovolit, aby mi tuhle lásku vzali? Nikdy. Běda panu Mozerovi.

O vězeních, táborech, ba dokonce jistých sklepech jistých státních úřadů jsem samozřejmě věděl i předtím. Všichni věděli, nebylo možné nevědět. Ale bylo možné nevědět, že se ví. Kdyby to bylo veřejně známo - nevědět, že se ví, bylo by těžko. Věřejně, to znamená tak, že se o tom píše, mluví, diskutuje. Ale tato znalost, byť všeobecná, nebyla veřejná, pouze přátelsky soukromá. Každý věděl, ale nechával si to vědění pro sebe, a nebo taky si ho pro sebe nechat rusel - v souladu s nikdy nevyřčeným, ale přesto jako samozřejmost známým přáním Koci, a s přáním této nebyly žerty. A když si člověk nechává pro sebe to, co má v hlavě, může s tím dělat libovolně a divně věci, mít s

toho rozmanitý užitak, ten především, a nebo taky nedělat nic, je-li to pro něj výhodnější. O vězeních, mučení, zabíjení střelbou do týla se nesmělo psát, mluvit a diskutovat, ale každý si o tom mohl myslět to, co pokládal za vhodné, každý si mohl vybrat, bude-li o tom přemýšlet nebo ne. Nepřemýšlet, pokud to někdo dokázal, bylo samozřejmě mnohem výhodnější. Zvláště, chtěl-li někdo milovat Lidovou Moc.

Normálně pracující rozum zkušeností a zkušeností, informace a fakta neustále zpracovává, navzájem je v nejrozmanitějších kombinacích konfrontuje, uspořádává do hierarchických systémů, vyvozuje závěry. Žádný materiál nezůstane mrtvý a nevyužitý a nic není statické ani konečné. V rozumu ochrnutém je to jinak. Celé oblasti vědomí systémitují bez pohybu a bez spojení s jinými, nic se v nich neděje. Jsou neprodyšně odděleny od jiných oblastí takovou zdí, jako byla ta, kterou mi ukázal pan Moser, ještě neprodyšněji, protože jsou odděleny zdí bez brány, tedy se dokonce ani propustky nevydávají. Člověk ví, ale tak, jako by nevěděl, pláští, který se nyní nenosí, je uschován ve skříní a skříně na půdě, závidlivě jej člověk má, ale pouze má, takže má jej opravdu, jemněji jej nikdy nepoužívá a dokonce na něj zapomenl? V tom ochrnutém rozumu je plno "opouzdřených" informací, tak jako bývají "opouzdřené", neživé, od zbytku organismu izolované bakterie v plicích. Rozum však bývá ochrnutý i láskou a strachem, stačí pouze jedno nebo druhé, aby rozum ochrnul. A co teprve, sejde-li se jedno s druhým. Němci milovali Lidovou Moc, jen o něco početnější byli ti, kdo jí milovat chtěli, o hodně početnější ti, kteří se jí milovat chtěli nechtě rozhodli, avšak báli se jí všichni. A tak ti Němci, co milovali a zároveň se báli, měli dvojnásobně ochrnutý rozum a stali se největšími hlupáky, díky čemuž udělali největší kariéry. Patřil jsem mezi ně.

Nikdy se nebudu vysmívat Němcům, kteří se po válce ospravedlňovali: "Já jsem přece nic nevěděl". Samozřejmě, že věděl, lépe však? Jenom v jistém smyslu, neboť věděl, ale nechtěl vědět, že ví. Paradox? Ano, já však vím, jak se to dělá, protože jsem to sám dělal také. Ale před soudem se nelze obhajovat paradoxy. Soudí se vále, a my oba, Němec i já, jsme měli pozitivou vůli nevědět, že jsme věděli. On měl k milování boj rasový, já boj třídní a oba jsme se báli.

Dialektické zpracování svých dojmů mi úlevu nepřineslo. Bylo nutno udělat ještě něco, aby byla zachráněna ani ne tak Lidová Moc - neboť ta by si, silná a vítězná, poradila i v budoucnu bez mé pomoci - jako moje vlastní tvář v mém vlastním zrcadle, ideologická stejně jako psychologická. Nejlepší způsobem bylo udat pana Mosera.

To mě však vůbec nenapadlo. Pravděpodobně nikoli z morálního hlediska - narušit za morálku, jde-li o lásku k Lidové Moci - ale prostě proto, že jsem nikdy nebyl mužem čim, neboli - řečeno tehdejší jazykem - šinitelem. Vyžíval jsem se výhradně ve své fantazii a ta pak v psaní článků o dalších vítězstvích na frontě boje s kulakem, opřená o bídu na vesnici ve spojení se středními rolníky, o úspěších válčení za studené či o rekordní těžbě na předku Partovského metodu. A tak jsem se rozhodl napsat literární dílo, v něm bych neobro porazil pana Mozera, ukázal na jeho ničemanost poukázáním na domnělé represe, jichž údajně užívá Lidová Moc - /ti z Jaworsna, to nebyly represe, pouze třídní spravedlnost/ - abych proti té reakční kreatuře postavil chrabrost a heroismus Strany, která až vítězná, statečně zápasí se stále znovu se obrozující kontrarevolucí /např. pan Mocer/, čím nebezpečněji, čím více poraženou. Za model této logiky mi posloužila Stalinova teze o třídním boji sestřující se úměrně tomu, jak se utužuje a upevňuje Diktatura Proletariátu. Zdůrazňuji - neměl to být článek publicistický, ale literární dílo. Pan Mocer neměl být jmenován, nýbrž by vystoupil jako postava zevšeobecněná a autentická, okolnosti měly být smyšlené, ale události takové, jakých jsem byl svědkem. Čtěl jsem vyjádřit skutečnost prostřednictvím umění, shodně s doporučeními, jaké jsem pilně čítal v Nové Kultuře, orgánu Svazu polských spisovatelů. Byl jsem již členem tohoto svazu, byv tam vpuštěn ne proto, že bych vydal jakoukoli knihu, nýbrž jako svěží a oživující krev Nového v boji se Starým, které /to Staré/ si postavilo hnízdečko reakčních snů v jistých kruzích některých řad určitých členů SPS, aby - zamaskováno tak zbaběle, že bylo třeba pořádně hledat, aby bylo nalezeno - se ještě bránilo před Novým.

Psal jsem, psal a psal, ale nějak divně mi to nešlo. Ohročen jsem tak i tak, rozestavoval jsem pana Mozera, sebe a ty z Jaworsna do rozmanitých situací, byť vždy do téže ideologické - ale nic z toho nebylo. Charakterizoval jsem postavy, to jest pana Mozera a sebe, různými způsoby, avšak vždy v téže smyčce - výsledek me neuspokojoval. Vynášel jsem si nové a přidával je - nepomáhaly. Škrtal jsem - měl jsem jich nedostatek. Zkoušel jsem popis, dialog, vnitřní monolog - všechno bylo jaksi nijaké. ~~Sam~~ Obviňoval jsem se z nedostatku talentu, propadal jsem depresím. Pravda byla, že dílo bylo nad mé možnosti. Dosud jsem byl pouze autorem řezavé satiry na pomalé šifánky, na Churchilla a Trumana, teď jsem chtěl napsat opravdovou, hlubokou povídku jako Thomas Mann, jehož dílo jsem už trochu znal.

Možná, že kdybych byl tehdy starší a zkušenější literát, podařilo by se mi napsat tu novelu tak, aby mne uspokojila, otisknout ji v *Nové kultuře* a ještě jedním skokem se ocitnout v kruhu slavných kolegů, kterým jsem se obdivoval, kterým jsem záviděl a které jsem se teď snažil následovat. Nemárně mi na tom záleželo. Čítěl jsem, ale neuzel jsem, a to stačí, aby člověk propadl neurastenii.

Zejména v zimě. Protože zima už začala a já jsem to stále neuzel napsat. Zima v Krakově je zvlášť ponurá. Topil jsem ve svých kachlových kamnech dalšími verzemi své povídky. Naštěstí přišlo jaro, a jaro v Krakově je zvlášť zajímavé, zejména když je vám dvadřacet let, už dvadřacet...

Ne, a vše, co nebylo na jaře, jsem zapomenl. Ačkoliv, jak se ukazuje, ne navždy.

Vzpomínka na nekamarádku

Kromě toho, že jsem do první třídy nosila šaty s "žabkami" - což je, pokud to někdo neví, určitý druh ozdobného nabírání - pamatuju si, že nejdůležitější zábavou v té době bylo pro mě hledět skrz plot jedné zahrady. Byla to zahrada u vily, stojící naproti zárubecké škole ve Slezské Ostravě a hrávalo si v ní děvčátko mladší, než jsem byla já. S dětskou bezostyšností jsem pozorovala dívku, ukládající panenku do kočárku nebo hospodařící v panenčině pokojíčku. Holčička si mě příliš nevěšmala, zaujata svou hrou, ale občas po mně přece jen šlehla očkem. Zdálo se, že jí můj zájem nejenom nevadí, nýbrž že jí dokonce i těší. Asi byla se svými hračkami přece jen příliš sama. Nejvíce se mi líbilo, jak děvčátko i jeho panenka měly skoro stejné zlaté lokny, spadající jim na ramena, lokny ještě krásnější než jaké ~~xxxxxxx~~ měla Barunka ve filmové Babišce. Ty zářivé kučery mě okouzly natolik, že když jsme se na konci první třídy měly fotografovat, zašla jsem to ráno před vyučováním - o své vůli a bez vědomí svých rodičů - do místního kadeřnictví, kam jsem někdy chodívala s maminkou, a tam jsem si na svých, jako drátky rovných vlasech dala udělat to, čemu se dnes říká "afro". Taký tak na té fotografii z první třídy sedím vedle paní učitelky: hlava plnou kudrlínek a na hrudi samé "žabky". - Má mlčenlivá známost s blond děvčátkem netrvala dlouho. Když jsem začala chodit do druhé třídy, ve vile jako by se chystali ke stěhování: dívka s panenkou v náručí se procházela po zahradě mezi bednami a vynesným nábytkem, pak všechno zmizelo a do vily přišli jiní lidé.

Na svou nekamarádku z raných dětských let jsem nikdy docela nezapomněla. A čím jsem byla starší, tím byla ta vzpomínka silnější. Uvěnila jsem si, že vypátrám, kam tehdy má kamarádka-nekamarádka odešla a zorganizuju naše "setkání po letech". Představovala jsem si, jak se na sebe budeme usmívat a povzpomínáme na dětství, prožité ve společné krajině.

Kadeřnice, která mě tenkrát před fotografováním v první třídě nakudrnatila, mi odepsala: "V té vile naproti zárubecké škole bydlel dr. Laufer. Jeho dcera se jmenovala Lenka a všichni zůstali v Osvětimi. Doktorova sestra Fuchsová měla obchod ve Slezské Ostravě na Záměstí a měla též krásné děvčátko - Francínku. Ti rovněž se z koncentráku nevrátili. Jen bratr dr. Laufra utekl do Anglie a tak se zachránil..."

Místo toho, abych vysledovala, kde a jak má nekamarádka z dětství žije, začala jsem pátrat po tom, za jakých okolností žít přestala.

Registrace občanů židovského původu začala v Čechách a na Moravě na podzim 1941. Zaregistrovaní byli postupně povoláváni do transportů,

každý transport byl soustředěn do budovy Veletržního paláce v Praze. Už pobyt v paláci byl úvodem ke všemu trápení, které tyto lidi čekalo. Zpočátku tam spali na žíněnkách, později na dřevěných hoblovačkách. Ženy, muži, děti, staří lidé - všichni tu strádali při velmi hubené stravě a nedostatku vody, stáli ve věčných frontách ke klozetům, měli jen omezenou možnost udržovat osobní čistotu. Stále procházeli novými a novými registracemi. Když byl transport vyvolán, každý sebral své zavazadlo, které smělo vážit nejvýše 50 kilogramů, a odešel za asistence protektorátní policie, ozbrojené puškami a pendreký, na nádraží v Praze-Bubnech. - Prvních pět transportů po tisíci lidech odjelo z Prahy v říjnu 1941 do polské Lodže. Z prvního zůstalo naživu jen několik osob, druhý byl po příjezdu na místě postřílen. V té době se už jednalo o zřízení ghetta na protektorátním území. Nejdříve - 24. listopadu 1941 - přijelo do Terezína 342 mladých mužů - dělníků a řemeslníků. Týden na to následovaly další dvě tisícovky osob z Prahy a z Brna a 4. prosince opět řemeslníci. Ve velkém mrazu dorazil z Plzně v lednu 1942 transport dětí. Od té doby přijížděly transporty o tisíci lidech týden co týden: z Prahy, Brna, Plzně, Kladna, Českých Budějovic, Kolína, Olomouce, Třebíče, Moravské Ostravy, Uherského Brodu, České Lípy. Tak to pokračovalo do počátku března 1943. Pak byly odsuny z Čech a Moravy čímždál menší, až koncem října 1943 ustaly úplně. Nebylo již na území protektorátu osob, které by podléhaly norimberským zákonům.

+ + +

Dostala se mi před časem do rukou pozoruhodná knížka, vyšlá v r. 1983 v edici Archiv nakladatelství Mladé fronty. Jmenuje se "Tajemství a legendy třetí říše" a napsal ji Miroslav Kárný. V kapitole "Tábor zvaný rodinný" autor na základě prostudovaných archivních materiálů /především výpovědí očitých svědků/ líčí zrod, existenci a zánik tzv. familienlageru v Osvětimi-Birkenau, jehož osazenstvo tvořili vězňové terezínského ghetta. Rodinný tábor měl posloužit propagačně-dezorientačním účelům. Proto se v něm po osvětimském způsobu nestříhala dohola, mužské bloky nebyly od ženských odděleny ostatními dráty a děti v něm měly školu, školku a své hračky. Ti nejmladší se v mateřské škole učili písničkám a říkanky, děti od šesti let, rozdělené na tři stupně, se učily běžným školním předmětům. Tělesná čistota, prospěch a pořádek se bodovaly. Starší chlapečkové vydávali rukou psaný časopis na balicím papíře. V baráku bylo prosté jeviště, na němž děti dvakrát týdně hrály. Jedno z jejich představení bylo sestaveno z Ježkových písniček a nazváno "Chechtavý optimista" podle chechtavého racka z písničky o Noemovi, který se dočkal konce potopy. Dětské děti tleskali a přišel je též navštívit dr. Mencl, který se k nim choval laskavě a bral je na klín.

A tak to vypadalo v rodinném táboře v noci 8. března 1944, kdy - jak píše M. Kárný - se v plynových komorách Birkenau odehrála největší hromadná poprava československých občanů v dějinách. "Skulinami, které jsme vyvrtali do dřevěných stěn, pozorujeme v němém úděsu a zděšení, co se děje ve vedlejším táboře" - vypovídá očitý svědek. "S hrůzou se díváme, jak s pomocí klacků a pod dozorem esesmanů hordy zjednaných pochopů nakládají muže, ženy a nakonec i ty krásné malé děti na auta. Vše se děje za ohlušujícího řevu, spílání, štěkotu psů, lomozu aut, pláče a nářku, vše pod září mohutných reflektorů, které osvětlují celé to hrozné divadlo. Trvalo to od osmi do desíti hodin večer. Pak se nad celým tábořem rozhostilo zlověstné ticho. Té noci byly v plynových komorách Osvětimi zavražděny skoro čtyři tisíce lidí." - A likvidace rodinného tábora pokračovala. Ze 17 517 vězňů familienlageru se konce války dočkalo tisíc sto šedesát sedm.

Autor knihy "Tajemství a legendy třetí říše" mi poradil, abych se ve Státním židovském muzeu podívala do transportních listů, z nichž že přesně zjistím, kdy a kam "moje" Lenka Laufrová ze Slezské Ostravy odešla. Zároveň vyslovil domněnku, že ostravské rodiny součástí familienlageru v Osvětimi-Birkenau nebyly. Ale to koneckonců není rozhodující; osud všech židovských dětí i dospělých, kteří se dostali do obłudného mlýna ideologické nenávisti, byl stejně strašlivý a žádná upřesněná data na tom nic nezmění.

+ + +

Kdykoliv jdu nebo jedu okolo Veletržního paláce v Praze-Holešovicích, pokaždé si vzpomenu na to apokalyptické vyhánění lidí z jejich domovů. Jak to vlastně na té strastiplné pouti dělaly židovské matky malých dětí s plenami? Kde je praly a jak je sušily? A jak se chovali tí maličci, ti, jimž ještě nelze poručit, když byli zcela jistě trvale nespokojeni - to pořád plakali, nebo snad jen apaticky hleděli či spali? Z archivních dokumentů se člověk takovéto závažné detaily lidského existování většinou nedozví...

Veletržní palác těchto dnů je konečně po dlouhé době bez lešení. Mnoho let zakrývalo rány, které utrpěl při požáru ve čtyřiasedmdesátém roce. Tenkrát v tu krásnou letní noc šlehaly plameny vysoko k obloze a kovové trezory z hořejších pater paláce s duněním propadávaly prohořelými podlahami. Oheň plápolal a hučel až do rána, žil vlastním nespoutaným životem, hasičské stříkačky u jeho pat byly bezmocné. Vypadalo to, jako by si pánbůh vzpomněl, co se tady kdysi s lidmi dělo a dodatečně to místo postihl svým hněvem...

Veletržní palác dnes spěje k cíli svého nového určení. Za několik let vstoupí první návštěvníci do jeho sálů s uměleckými sbírkami čs. Národní galérie, ve dvou pasážích si tu budou moci koupit knihy, gra-

modesty a umělecké předměty, odpočinout si a posílnit se ve zdejší restauraci či kavárně. Zatím je Veletržní palác stále ještě stavenišťem, i když navenek má již upravený zevnějšek - šedivý a modrý. Veletržní ulicí dolů k bubenskému nádraží jede auto za autem. Tudy před více než čtyřiceti lety šli po stovkách a po tisících špalírem ozbrojených policistů naši spoluobčané se svými dětmi, tudy šli Prahou, hlavním městem své vlasti, naposledy. Ulice je dnes stejná jako tehdy, jen rušnější a zestárlější. Nádraží Bubny mezi dvěma stanicemi metra, na pohled skoro venkovské, dosluhuje.

+ + +

V polovině svažité Trojské ulice v Praze 8 stojí nový bílý památník uprostřed čerstvě upraveného okolí. Je na něm vytesáno, že tady býval hostinec U Křížků, v němž v těch a těch letech hovořovali ti a ti soudruzi. Je věc názoru, stojí-li za to připomínat do budoucna každou hospodu, v níž ke shromážděným u piva mluvivali ti nebo oni mužové, zvláště, když životopisy některých z nich vykazují již dokázané povážlivé skutky. Je ovšem skoro neuvěřitelné - víme-li, jak mnoho u nás vyrostlo pomníků nové historie - že dosud nic nepřipomíná dnešním ani budoucím, čemu sloužil Veletržní palác za druhé světové války, jakou roli hrál ten elegantní objekt v plánu nejhlubšího pokořování a vyhlazování lidí. Zvláště dobře by se pro tento záměr hodilo místo hned vedle Veletržního paláce, před Parkhotelem, kde teď už delší dobu trní jakási pseudoideologická konstrukce, pozůstatek výzdoby k dávno uplynulému svátku. Kromě věcných údajů by na tom důležitém památníku mělo být vytesáno též pár slov v tom smyslu, že fašismus vyrostl a nadále vyrůstá z podhoubí, které není vlastní jen určitému národu.

Březen 1985

Současná problematika cizorodých látek v potravinách
/Prof. MUDr. A. Wolf, DrSc., lékařská hygienická fakulta UK,
uveřejněno v časopise Zdravotnická pracoviště 2/85./

Naše prostředí a především zemědělská výroba jsou trvalým a stále se zvyšujícím zdrojem cizorodých látek v potravě. Dusičnany, dusitany a nitrosaminy se dostávají do potravy z přehnojené zeleniny. Dřívější hlavní zdroje - voda, uzeniny - ustoupily do pozadí. Nejvyšší zdravotní riziko je u kojenců. V posledních pěti letech jen v českých zemích bylo registrováno 208 případů kojenecké methemoglobinémie, z nichž 10 bylo prokazatelně po mrkvové dietě. Obsah dusičnanů v zelenině dosahuje 2500 mg/kg podle druhu a sezóny a překračuje limity obecné o 30 % a limity pro výživu kojenců všeobecně. Naproti tomu obsahy dusitanů v uzeninách nikde nepřekračují povolené limity. Příčinou zvýšeného obsahu dusičnanů v zelenině je nevhodné přehnojování. Zvýšený přívod dusičnanů potravou byl prokázán i zvýšeným obsahem dusičnanů v moči, zvláště u dětí. Dalším rizikem z této skupiny je vznik nitrosaminů, které jsou karcinogenní.

Mykotoxiny představují zdravotní riziko v rostlinných produktech. Výskyt aflatoxinů a případy otrav u lidí mají původ ^z dovážených ~~z~~ krmiv /podzemnice/ i surovin pro lidskou výživu /arašídý, kakaové boby/. Z dovážených krmiv došlo i ke kontaminaci některých potravinářských provozů. V Čechách bylo 28 % stěrů v potravinářských zařízeních pozitivních na toxigenní plísně, na Slovensku 38 %. Z vyšetřovaných vzorků cíleně odebraných poživatin bylo pozitivních 10 %. V obilí ^{13. 2. 84} ~~problemem~~ fusiariové mykotoxiny. Z nich některé /zeuralon/ mají estrogení účinek a vyvolávají hormonální poruchy u dětí.

Toxické prvky představují zdravotní problém především u olova, kadmia, rtuti a arzenu. Zdrojem olova jsou jednak exhalace /výfukové plyny/, jednak obalová technika /pájky u konzerv/, vzácně i kontaminace půdy. Exhalace olova u silničních tahů /výjimka hrušky/ nepřekračuje povolený limit 1 mg/kg, kontaminaci, která je povrchová, lze odstranit omytím. Tráva v příkopech však dosahuje hodnot až 20 mg/kg. Pájky z původní koncentrace 10 % olova byly zvýšeny až na 60 % olova. Nelze tedy udržet limit olova /0,1 mg/kg/ v plechovkách pro dětskou výživu. Přívod olova pro populaci potravou však nepřekračuje limit určený WHO. Rovněž naše potraviny všeobecně jsou v limitu 1 mg/kg.

Obsah kadmia většinou nepřekračuje povolený limit 0,02 mg/kg. Nejhorší jsou játra a ledviny s obsahem až 1 mg/kg. V limitu jsou pouze vejce a ryby. Obsah kadmia se stále zvyšuje. Příčinou jsou depozita

kadmia v půdě, po léta hnojené africkými superfosfáty s vysokým obsahem kadmia. Kadmium je kumulativní prvek s karcerogenním působením. Zvyšující se frekvence rakoviny prostaty je uváděna v souvislosti s vysokým přívodem kadmia. Přívodem kadmia se blížíme k hranici WHO /0,0009 mg/kg na den./

Zdrojem rtuti je zkrmování mořeného obilí. U nás se nevyskytla choroba Minimata, poněvadž bdělostí hygienické služby byly vysoké obsahy rtuti včas zachyceny. Došlo však v řadě případů k úhynu dobytka a drůbeže. Naše potraviny jsou v limitu, jen ojediněle /při tajném zkrmování mořeného obilí/ jsou překračovány u vajec, drůbežích jater, vepřových ledvin a dravých ryb.

Obsahy arzenu jsou v povolených hranicích a představují zdravotní problém jen v určitých oblastech.

Krmiva představují i zdroj látek s antibiotickým účinkem. Klasická antibiotika jsou v krmivech zakázána a omezena na medikované směsi a léčení zvířat. V praxi se však setkáváme při nedostatku krmiv s nedovoleným zkrmováním medikovaných směsí a používáním antibiotik bez odborného veterinárního dohledu. Tím dochází k průniku antibiotik do mléka a poškozování mlékárenské technologie, nehledě k možným zdravotním důsledkům /senzibilace, rezistence, a pod./. Nedořešeným problémem je i aplikace AITK, Nitrovina, Olaxidolu. Výzkum v této oblasti značně pokročil, avšak běžná kontrola dosud chybí.

Zdravotní problém představují i některé přirozené látky abiogenní. Příkladem jsou abiogenní mastné kyseliny, především kyselina eruková v řepkovém oleji, která se v organismu hromadí a může poškozovat i srdeční sval. Glykosinoláty z hořčicových rostlin v krmivu mohou přecházet do mléka, které dostává přípach.

Zvláště významný zdravotní problém představují pesticidy. Na prvním místě chlorované přípravky. Tyto látky mohou přetrvávat v půdě po řadu let a přecházejí pak i do nečistřených plodin. Systematické pesticidy se mohou měnit vznikem dalších, ještě toxičtějších produktů. Pesticidy vedle chronické otravy /hromadí se v lidském tuku/ mohou vyvolávat i kongenitální malformace. Šetření v roce 1970 ukázalo depozita DDT, DDE a HCH v lidském tuku u nás 3 až 7 mg/kg, přičemž hodnoty 70mg/kg už se projeví jako chronická otrava asi po 10 letech. Upuštění od používání DDT v zemědělství vedlo k poklesu depozit v lidském tuku o 30 % se stálým poklesem. Výzkumně z hlediska toxikologického byla podchycena většina pesticidů, avšak praxe aplikuje širokou paletu pesticidů bez ohledu na seznam zdravotně povolených přípravků /Směrnice č. 50, resp. 35/. Rovněž dochází k úhynu ryb, lesní zvěře, včel, k zvýšenému obsahu pesticidů v sýrech, mléce a pod.

3.

Do skupiny chlorovaných látek patří i vysoce toxické látky: chlorované a bromované bifenyly, chlorované dioxyny a chlorované benzofurany, používané jako bojové látky /Vietnam/. Tyto látky nejsou u nás používány jako pesticidy, avšak zamožují naše prostředí původem jako přídavné látky do jiných prostředků /plastické hmoty, chladicí kapaliny, izolátory, transformátory a pod./. Vzhledem k termorezistenci /snášejí 1600° Celsia/ přecházejí ve spalovnách do vzduchu a pak do vody a půdy, krmiv a potravy. Hromadí se v lidském tuku a vyvolávají chronickou otravu.

Ojediněle jsou u nás zdrojem cizorodých látek odpadní vody průmyslové: kyanidy a tria- a tetrachlóretylén z kovoprůmyslu.

Tyto údaje uvádíme proto, abychom upozornili naše zdravotnické pracovníky na zdravotní rizika ve výživě a apelovali na ně, aby - pokud je to možné - jim předcházeli.

Teorie hospodářské politiky existujícího /reálného/ socialismu

Zdislav Šulc : Stát a ekonomika /příspěvek k teorii hospodářské politiky/. Rukopis, 1983, 260 str.

Nebývá zvykem recenzovat pro ekonomickou veřejnost práci, která má dosud jen rukopisnou podobu. Ale taková už je doba: mnoho dobrých knih se přes své nesporné kvality nemůže objevit na knižním trhu a tak si je potenciální zájemci musí "vydávat" sami, zpravidla ve strojopisné podobě. Československá ekonomika dnes není na tom tak dobře, aby si podobný luxus mohla dovolit. Její zaostávání za hospodářsky vyspělými zeměmi se stále prohlubuje. Technická úroveň výrobků i jejich kvalita klesají, a proto podmínky, za nichž se tyto výrobky směňují na světových trzích, se stále zhoršují.

I ti, kdo odpovídají za stav našeho národního hospodářství, si ve chvílích, kdy zrovna něco neslaví, připouštějí, že je nutné ji ozdravit, že je potřeba něco udělat se soustavou řízení či s hospodářským mechanismem. Otázkou však zůstává, co udělat. Stejně jako nejsou nové problémy, s nimiž se potýká naše národní hospodářství /nové jsou jen podmínky, které pro ně vytváří změněné vnější i domácí prostředí/, není nové ani hledání odpovědí. Zejména v šedesátých letech se k těmto problémům široce, fundovaně, vášnivě, ale především veřejně diskutovalo. Vyšla i řada prací, z nichž mnohé dosud neutratily svoji hodnotu. Ekonomická reforma z r.1967 i následující dva roky poskytly možnost k ověření mnohých názorů - a výsledky byly překvapivě dobré. I dnes se v odborných kruzích diskutuje. Objevuje se řada zajímavých prací z různých oblastí ekonomické teorie, ale protože současná ideologie a politika kladou příliš četná omezení a protože příliš mnoho oblastí výzkumu i jednotlivých problémů je stále tabu, syntetické práce zabývající se klíčovými problémy fungování naší ekonomiky tu nejsou.

Proto nemůže překvapit, že takovou práci dokončil ekonom, který je mimo oficiální ekonomické instituce. Dr.Zdislava Šulce, CSc., znala ekonomická veřejnost před rokem 1970 spíše jako ekonomického novináře. Jako novinář měl možnost "nahlédnout pod pokličku" ve stovkách podniků, v mnoha státních a stranických ekonomických orgánech a institucích nejen doma, ale i v bližším a vzdálenějším okolí. Teď zase už patnáct let získává zkušenosti s fungováním naší ekonomiky z druhého konce: jako vulkanizér, skladník a vedoucí skladu.

Tématem práce Z.Šulce je teorie hospodářské politiky, zejména hospodářské politiky existujícího socialismu /tento termín volí autor místo běžného, ale v podstatě bezobsažného termínu "reálný socialismus"/.

Na co se především autor ve své práci zaměřil? Zprv je to komplexní popis jevových stránek fungování centrálně-přídělového systému. Tedy nikoli toho, jak by socialistická ekonomika měla fungovat, ale jak skutečně funguje. Už to samo o sobě je velkým úkolem, protože takový souhrnný popis dodnes prakticky neexistuje. Autor stál přitom před problémem volby jazyka, slovníku práce, jímž by postihl pojmy ohraničující specifika jednotlivých historických forem ekonomie společnosti. Zvolil si jazyk klasické a neklasické ekonomie, který doplnil pojmy, jež jsou příznačné pro centrálně plánovací mechanismus. Vychází z přesvědčení, že existuje jen jedna ekonomie; v každé společnosti jsou disponibilní výrobní faktory omezené a její bohatství závisí jen na míře a efektivnosti jejich využívání. Dale se autor snažil překlenout vzdálenost, která často odděluje ekonomy zabývající se makroekonomií a mikroekonomií. Makro- i mikroekonomie jsou pro něho jen dvěma aspekty jediné ekonomie a jen jejich syntéza umožňuje chápání podmínek, za nichž funguje hospodářský mechanismus.

Aniž předbíháme, je možné konstatovat, že autor na takto vymezené cestě došel velmi daleko.

Práce je rozdělena do tří dílů /třetí díl nebyl dosud dokončen/. Obsahem prvního dílu je obecná problematika hospodářské politiky. Autor konstatuje, že v dosavadní historii existujícího socialismu se prakticky neseťkáváme s pokusem o formulaci teorie hospodářské politiky. Je to tím, že hospodářská soustava, která řídí veškerou výrobu direktivním plánem, nemá pro tuto disciplínu místo. Pokud v praxi dojde k odchylkám od plánu, pak jsou považovány buď za důsledek nedostatečné disciplíny ekonomických subjektů při plnění plánu, anebo svědčí o nedostatecích v tvorbě plánu. Proto se dosud teorie chování socialistického státu v ekonomice zpravidla formuje jako teorie makroekonomického plánování.

Hospodářská politika začíná tam, kde nejen stát, ale i další účastníci ekonomického procesu jsou nadáni alespoň nějakou mírou ekonomické subjektivity /subjektivitou autor rozumí proces, v němž subjekt má právo se rozhodovat, tj. vybírat si z alternativ možného jednání či chování/, tedy tam, kde podniky si mohou volit různé varianty plnění plánu a spotřebitelé vybírat zboží na trhu, a kde stát je nucen na jejich chování reagovat přinejmenším tím, že hledá takové prvky regulace, které z jeho hlediska nejvhodněji usměrní jejich chování.

Jak známo, tak tomu v praxi skutečně je. Za těchto okolností, konstatuje autor, není již jednání státu jen prostou odbornou koordinací, techncko-organizační činností, ale ve skutečnosti je koordinací zájmů a tedy už politikou. Odtud dovozuje potřebu zformulovat teorii hospodářské politiky i pro ekonomiku existujícího socialismu. Zároveň se ptá, zda je možné zformulovat jednotnou obecnou teorii hospodářské politiky platnou pro všechny výrobní způsoby. Jeho odpověď na tuto otáz-

ku je pozitivní. Při zpracování látky autor analyzuje a porovnává fungování různých ekonomických mechanismů. Protože kapitalistický tržní mechanismus je již důkladně prozkoumán, zaměřuje svoji pozornost na centrálně-přídělový mechanismus, kde dosud byly provedeny jen dílčí analýzy.

Analýza centrálně-přídělového mechanismu /CPM/ je obsahem první části druhého dílu této práce. Už volbou termínu "centrálně-přídělový" mechanismus na rozdíl od dosud užívaných názvů "centralistický", "administrativně-byrokratický" nebo "direktivní" či "centrálně-přikazovací" chce autor vymezit své pojetí problému: termín "přídělový" /příděl výrobních úkolů, výrobních činitelů atd./ imanentně obsahuje předpoklad, že podniky mají jistou možnost těmito příděly manipulovat, aby dosáhly jejich nejvýhodnější kombinace z hlediska vlastních zájmů a nejsou jen pasivními vykonavateli direktiv, které jim postupuje centrum.

Analýza CPM je rozdělena do dvou okruhů. V prvním se autor zabývá jeho konstitutivními prvky a v druhém prvky regulativními. Při zkoumání konstitutivních prvků CPM autor postupně analyzuje soustavu centrálních plánů, mechanismus tvorby podnikových důchodů, specifické trhy spotřebního zboží a služeb a "trhu" práce i vliv vnějších vztahů. Pak přechází ke zkoumání souhrnného působení systémotvorných prvků, zejména k jejich účinkům na rovnováhu a dynamiku národního hospodářství a podniků. Za rozhodující konstitutivní prvky centrálně-přídělového mechanismu autor považuje:

- a/ soustavu centrálních plánů, které mají ex ante stanovit budoucí vývoj hlavních makroekonomických proporcí;
- b/ skutečnost, že tvorba podnikových důchodů není vázána na tržby z prodeje zboží, ale na plnění ukazatelů plánů;
- c/ existenci specifického trhu práce, na němž domácnosti nabízejí a podniky hledají pracovní sílu;
- d/ existenci trhu spotřebního zboží a služeb, na němž domácnosti víceméně dle vlastní volby realizují své důchody;
- e/ zmíněnou úlohu všech hlavních ekonomických fenoménů jako jsou peníze, cena, mzda, zisk, úrok, náklady, podnik, důchod, kalkulace, ekonomická rovnováha apod.

Zastavme se podrobněji u některých závěrů, k nimž autor dospěl.

Povahu CPM utváří především centrálně stanovovaný plán jako hlavní systémotvorný prvek tohoto mechanismu. Důsledkem zrušení přímé vazby podnikových důchodů k tržbám a jejím nahrazení vazbou k plánovým ukazatelům je na sobě nezávislá tvorba národního a podnikových důchodů. V chování ekonomických subjektů se projevuje schizofrenie způsobená tím, že motivace chování ekonomického centra, tak jak se projevuje v jeho plánových rozhodnutích, vychází především z mimoekonomických

podnětů - z podnětů vycházejících ze sféry politiky, zatímco motivace chování podniků je v zásadě ekonomická. Jelikož centrum má výhradní dispoziční právo k nadproduktu, rozvoj podniku pak nezávisí na jeho důchodové pozici či podnikatelské zdatnosti, ale na rozhodnutích /přídělech/ centra.

Ve své analýze ekonomické rovnováhy v CPM se autor odklání od tradičního kvantitativního přístupu zkoumání rovnováhy plánové nabídky a poptávky projevující se v důrazu na "vybilancovanost" plánu a zaměřuje se na zkoumání efektivní nabídky a poptávky, tj. takové, jaká se reálně utváří v národním hospodářství.

Autor zjišťuje - a prokazuje to, že sebelépe vybilancovaný plán nutně ztrácí v procesu transformace do plánu podnikových tuto svoji vlastnost. Je to jak důsledek metod používaných při jejich sestavování /neúplnost informační základny, stupňovitost, globálnost/, tak i toho, že proces této transformace není pouhým rozepsáním úkolů centra pro podniky, ale procesem vyjednávání mezi nimi, v němž podniky jsou s to prosadit mnohé ze svých zájmů.

V úsilí o ekonomickou rovnováhu je proto dosažitelným maximem jen stav tzv. globální rovnováhy, za něhož však vždy existují nerovnováhy dílčí. Ze samé podstaty centrálně-plánovacího mechanismu pak plyne, že podněty k odstraňování dílčích nerovnováh přicházejí opožděně, teprve tehdy, když ohrožují rovnováhu globální.

Při rozboru problematiky nabídkové-poptávkového efektu je zvláštní pozornost věnována mechanismu tvorby investičních rozhodnutí, který jej ovlivňuje nejvýrazněji. V CPM totiž rozhodování o investicích vychází především z požadavků odstranit deficity na straně nabídky a nikoli z kriterií efektivity investic. "Všemocnost" centra při rozhodování o investicích zároveň svádí k tomu, aby se míra investic maximalizovala, což je omezeno jen subjektivními vlastnostmi centra, jeho poznáním, že jít nad určitou míru investic je společensky nebezpečné. Přesto se do plánu pravidelně zařazují investice nepřipravené a kapacitně nezabezpečené. Tím vším vzniká v národním hospodářství neplánovaná efektivní poptávka po zdrojích /na realizaci investic/, zatímco nabídka, která má být výsledkem jejich realizace, se opožďuje. Autor dospívá k závěru, že plánová rozhodnutí centra jsou doprovázena podobnými efekty, jaké zaznamenává tržní ekonomika při dodatečných státních výdajích, pro které se vělil název "multiplikátor". Rozdíl je však mj. v tom, že zatímco v tržní ekonomice se důsledky multiplikačního efektu dají odhadnout, v centrálně-plánovací ekonomice mají účinky neplánované, neočekávané.

Autor dále rozebírá mechanismy tvorby efektivní nabídky. Efekt

investic se vždy projevuje až po jejich dokončení, tedy se zpožděním. Avšak v CPM v důsledku sekundárních, neplánovaných účinků investičních rozhodnutí /např. opožděného uvedení investic do provozu, vyššími náklady na investice, nižšími vytvořenými kapacitami, než s jakými bylo počítáno a pod./ vzniká ještě tzv. prodloužené zpoždění, tj. nabídkový efekt investic se obvykle projevuje později než bylo očekáváno. To působí, že se "rozevírají nůžky" mezi efektivní nabídkou a poptávkou.

Při zkoumání působení cen na tvorbu centrálních plánových rozhodnutí autor dopovídá k obdobným závěrům jako řada dalších autorů zkoumajících tuto problematiku: ceny neposkytují spolehlivé informace o "společensky nutných" výrobních nákladech, pro optimální alokaci investic a tak znemožňují přijímat efektivní ekonomická rozhodnutí.

Když autor zkoumá úlohu peněz v CPM konstatuje, že je zde charakteristická existence dvojích peněz - reálných a počítačích. "Reálné" jsou ty peníze, k nimž mají dispoziční právo podniky a zejména domácnosti a jejichž použití už centrum nemůže přímo kontrolovat. Úlohou počítačích peněz je především v peněžní formě vyjádřit centrální plánovací rozhodnutí /zejména převod naturálních ukazatelů na hodnotové a umožnit jejich agregaci/. Počítačí peníze nejsou směnitelné v rámci jednotlivých částí plánu /např. nelze použít prostředky na investice na mzdy, pro tvorbu oběžných fondů a pod./. Autor analyzuje důsledky tohoto stavu a novou, deformovanou úlohu peněz v CPM a rozebírá podmínky, za nichž se počítačí peníze mohou přeměňovat na reálné. Na závěr konstatuje, že v CPM peníze neposkytují spolehlivé ekonomické signály o stavu ekonomiky - ty jsou často falešné a desorientující, příliš často vydávají nefektivní za efektivní a naopak.

Velkou pozornost věnuje autor kategorii podnikového důchodu. Zatímco v tržní ekonomice je motivací podnikatelské aktivity maximalisace zisku a mzdy jsou součástí nákladů, v centrálně-plánovacím mechanismu je maximalisace podnikového důchodu především a hlavně maximalisací mezd a platů. Modifikace, které jsou důsledkem různých systémů hmotné zainteresovanosti na zisku, se mohou uplatnit jen tehdy, když nekonkurují maximalisaci mezd, ale naopak ji doplňují.

Podnikatelská aktivita podniku, konstatuje autor, se štěpí do dvou fází. První je možné charakterisovat jako "hru o parametry", o přiděl ukazatelů vyhovujících podniku. V této hře jde o to, aby ukazatele, z nichž se v plánovacím období bude odvozovat tvorba podnikového důchodu, byly co nejměkčí, aby umožňovaly maximalisovat

důchod při minimalizaci pracovního úsilí /mini-max efekt/. V druhé fázi je pak zaměřena na maximalizaci podnikového důchodu, ale především využitím prostoru, který vytvářejí dodané parametry, tedy volbou takové jejich kombinace, která je pro cíle podniku nejvýhodnější, a to bez ohledu na zájmy odběratelů.

Kapitola věnovaná podnikovému důchodu je jednou z klíčových částí celé práce. Autor zde také podrobně zkoumá působení celého "ukazatelského mechanismu". Ukazuje, jak ukazatelé ovlivňují tvorbu mezd a platů i tvorbu odměn doplňkových /odměn, prémie apod./ i důvody, proč ukazatelský mechanismus vyvolává nezáměr podniků na technickém pokroku, zvýšenou spotřebu materiálu, práce, nezáměr na výsledcích zahraničního obchodu atd. Ukazuje také, jak tento mechanismus formuje chování podniků, jak jeho prostřednictvím dochází ke konfrontaci záměrů centra se zájmy podniků, k odlišnému vývoji tvorby národního důchodu, než jak odpovídá záměrům centra. Ukazatelský mechanismus jako součást centrálně-plánovacího mechanismu - jako jeho organická a nezrušitelná součást, je jednou z hlavních příčin permanentní reprodukce deficitnosti všech zdrojů a stejně tak i nikdy neukojené poptávky po nich.

Pokud jde o trh práce, CPM obsahuje iminentní mechanismy trvale obnovující nadbytek poptávky po pracovní síle. Ten se však neprozazuje růstem ceny pracovní síly /úroveň mezd je centrálně stanovena na relativně nízké úrovni/, ale tím, že podniky zpravidla se předhánějí v nabídce nižší intenzity práce, čímž klesá efektivnost jejího využití jako výrobního činitele. Nízká cena práce je také jedním z důvodů pro její malou substituci novou technikou, ale zároveň nedostatkovost pracovní síly vede podniky a centrum k jejímu překonávání pomocí dalších investic, přičemž v důsledku nízké technické úrovně realizovaných investic se vytváří více pracovních příležitostí, než mělo být nahrazeno a tím se uzavírá začarovaný kruh nedostatkovosti pracovní síly.

Trh spotřebního zboží a služeb je vedle trhu práce další oblastí, v níž dochází ke střetávání záměrů centra s víceméně svobodnou volbou domácností. Pro centrum není příliš složité stanovit na tomto trhu efektivní poptávku, neboť, jak konstatuje autor, ta je dána součtem čistých příjmů domácností, upravených o velikost úspor. Přitom chování spotřebitelů na trhu, na rozdíl od chování podniků, není schizofrenní /nákupní horečky mají zpravidla svůj původ v politické nebo ekonomické nejistotě/, platí pro ně dosti přesné a snadno zjišitelné stochastické závislosti. Centrum má k dispozici i nástroje, které mu umožňují ovlivňovat strukturu poptávky, např. spotřební úvěr a změny maloobchodních cen.

Podstatně obtížnější je stanovení efektivní nabídky. Pro formování nabídky na spotřebním trhu platí všechno, co bylo řečeno o chování podniků už dříve: podniky vyrábějí nikoli to, po čem je na trhu poptávka,

ale co jim zvýší důchody; dodávají zastaralé výrobky - změny výrobního programu prostřednictvím plánových rozhodnutí jsou pomalé a opožděné a zpravidla závisí na přidělu investic; změny cen /i velkoobchodních/ prakticky neovlivňují jejich chování. Proto zde trvale vznikají při globální rovnováze, kterou je dnes centrum schopno zajistit, dílčí nerovnováhy, stále chybí mnoho sortimentních položek zboží, což výrazně zhoršuje kvalitu trhu.

V závěrečné části této kapitoly autor analyzuje problematiku dlouhodobé rovnováhy spotřebního trhu, zejména, jak na něm působí nabídkově-poptávkový efekt centrálních plánových rozhodnutí. Nabídka se v důsledku dlouhé doby realizace investic opožděje, zatímco přesná na reálných peněz pracovníků realizujících investice je bezprostřední, čímž se vytváří mezi nabídkou a poptávkou prohlubující se mezera. Řešení pak může přinést jen investiční a případně i důchodová restrikce /zvýšením maloobchodních cen/.

V kapitole věnované vnějším vztahům se uvádí, že systémovým řešením použitým v CPM je ekonomické oddělení, izolace domácího trhu od trhu světového, a to nejen ve vztahu ke kapitalistickým zemím, ale i k socialistickým. Protože ceny i struktura výroby jsou na domácím trhu určovány odlišnými faktory, než je tomu na trzích světových, vnitřní peníze /počítací/ nejsou schopny plnit funkci reálných peněz na světových trzích. Protože v zahraničním obchodě se pro podniky nevytváří důchod, stává se zahraniční obchod jen další sférou centrálního plánového bilancování, jehož úlohou je řešit deficity domácí nabídky a poptávky, přičemž tuto úlohu plně velmi neuspokojivě.

Dále autor rozebírá problematiku měnových a devizových kursů, v nichž se v tržních ekonomikách koncentrují všechny základní funkce světových peněz a jejichž prostřednictvím se realizuje mnohostranná mezinárodní dělba práce pod permanentním tlakem efektivnosti. Konstatuje, že v důsledku oddělení domácího a zahraničního ~~trhu~~ trhu peníze v ekonomikách s centrálně-přídělovým ~~systémem~~ mechanismem tuto funkci neplní. Nebudou ji plnit tak dlouho, dokud se v důsledku systémových změn nestanou tyto peníze penězi reálnými.

Při rozboru, jak CPM ovlivňuje dynamiku ekonomiky, autor na příkladu ČSSR analyzuje faktory, působící na formování ekonomického cyklu. Ukazuje, že je to právě mechanismus multiplikátoru a prodlouženého zpoždění, které způsobují, že i v centrálně plánované ekonomice dochází k cyklickým výkyvům v dynamice růstu. Autor důkladně rozebírá průběh a příčiny cyklických výkyvů, které se v minulosti odehrály v čs. ekonomice. Odlišuje cyklus vyvolaný nevybilancovaností plánu a cyklus, který je především vyvolán sekundárními účinky centrálních plánových rozhodnutí, a to ze stavu, kdy plán je "globálně" vybilancován.

Těžiště jeho analýzy je v objasnění úlohy systémových prvků CPM

při vzniku, průběhu a povaze cyklů. Základním nástrojem, který k tomu používá, je jím vypracovaná metodika zkoumání efektivní nabídky a poptávky po investicích, založená na porovnávání vývoje efektivní poptávky po investicích prostřednictvím porovnávání křivky zůstatků rozpočtových nákladů staveb s údaji o provedených investičních pracích a dodávkách v národním hospodářství, které charakterizují efektivní nabídku investic. Tak může sledovat rozvíření "nůžek" investiční nabídky a poptávky.

Při zkoumání vztahů mezi vývojem investic, základních makroekonomických agregátů a chování plánovacího centra se ukazuje, že za existujícího modelu CPM má centrum v podstatě jedinou možnost, jak zabránit extrémním cyklickým výkyvům: co nejdříve /což ~~je~~ vždy znamená opožděně/, ale alespoň nepřiliš pozdě, provést restriktci investic.

Tuto část práce autor uzavírá konstatováním, že cyklické kvantitativní změny ekonomické dynamiky jsou výrazem kvalitativních vlastností používaného mechanismu fungování ekonomiky, jehož přirozené síly působí proti vědeckotechnickému pokroku a proti hospodárnému využívání všech výrobních činitelů. Hlavním problémem ekonomického cyklu v ekonomice s CPM nejsou výkyvy přírůstku národního důchodu, ale vysoká náročnost jakýchkoli těchto přírůstků na spotřebu výrobních činitelů, na spotřebu společenské práce.

V druhé části druhého dílu se autor zabývá regulativními prvky hospodářské politiky. Volbou systémotvorných prvků CPM je v zásadě dána i volba prvků regulativních. Za regulativní prvky v CPM považuje soubor prostředků, jimiž může centrum manipulovat a působit jak na chování ekonomických subjektů a jejich prostřednictvím na celkovou dynamiku ekonomiky.

Zásadně odlišuje dvě skupiny těchto nástrojů: přímé a nepřímé. Pro CPM považuje za rozhodující přímé nástroje. Jde zejména o individualizované, adresné a direktivní ekonomická rozhodnutí centra, vztahující se k makroekonomickému plánu. Dělí je na tři hlavní skupiny: na korekce makroekonomických plánů, na metody tvorby centrálních plánových rozhodnutí a na systém kontroly plánu včetně ekonomických sankcí.

Hlavním nástrojem řešení situací vyplývajících z narušení makroekonomické rovnováhy jsou plánové korekce. Přitom může jít o korekce, jimiž centrum koriguje dynamiku ekonomiky jak ve směru zrychlení, tak zpomalení. Dále o korekce, jimiž ovlivňuje tvorbu a rozdělování národního důchodu - patří sem zejména korekce investiční, důchodové a mzdové. Na rozsáhlém faktografickém materiálu autor demonstruje užití těchto korekcí v praxi, rozebírá jejich možnosti a meze, a dospívá k závěru, že všechny korekce jsou vždy doprovázeny zpomalením nebo poklesem růstu národního důchodu a výrazným snížením ekonomické

efektivnosti. Povaha korekcí a povaha CPM nezaručují včasnost jejich nasazení, proto přes rychlost jejich působení se účinky dostávají opožděně. Navíc pro podniky jsou plánové korekce vnějším zásahem, který "nezavinily" /což je pravda/, a proto místo hledání cest k adaptaci na změněné podmínky nastupují cestu dohadování s centrem o kompenzaci vzniklých ztrát.

Díle autor věnuje pozornost metodám tvorby centrálních plánových rozhodnutí. Předpokladem pro "perfektní fungování" je "perfektní" plán. Proto na vyhledávání metod "zdokonalování plánovitého řízení" je soustředěno veškeré úsilí ekonomické teorie a praxe existujícího socialismu, protože čím dokonalejší plán, tím méně je třeba korekcí.

Autor postupně analyzuje bilanční metody plánování, účelnost prodloužení časového horizontu plánů, možnosti cenové regulace, regulační funkci peněz, úroků a úvěru, problematiku vlastních zdrojů podniku a úlohu daní. Poté si věnuje kontroly realizace centrálních plánových rozhodnutí - zejména úlohy arbitráže, mechanismu ročních rozborů, úlohy banky a specializovaných kontrolních institucí typu "lidové kontroly". Na tomto místě se zabývá příčinami byrokratizace systému doprovázené růstem administrativního aparátu.

Předposlední kapitola druhého dílu je věnovaná nástrojům nepřímé regulace, tj. vestavěným regulátorům a stabilizátorům. Podle autorovy charakteristiky je pro vestavěné regulátory příznačné, že vytvářejí prostor, ve kterém se uplatňuje jistá míra automatismu v chování více či méně samostatných ekonomických subjektů. Regulátory dělí na dvě skupiny: do první patří spontánní regulátory vzniklé nezávisle na vůli regulačního centra, do druhé konstruované regulátory, které jsou tímto centrem cílevědomě vytvářeny.

Trení ekonomika zná převážně spontánní regulátory /ceny, úrok/ a z konstruovaných regulátorů se v ní uplatňují prakticky jen daně. V CPM spontánní regulátory neexistují a vestavěné regulátory se užívají jen pro regulaci podnikových důchodů /regulátory tvorby základních mezd a platů, tvorby doplňkových důchodů podniku a korektory, které mají korigovat některé negativní vlastnosti prvních dvou regulátorů/. Mimo ně jako doplňkové regulátory používá centrum další korektory, které mají víceméně automaticky korigovat negativní tendence produkované základními regulátory. Užívají se v oblasti technického rozvoje, kvality výrobků a v zahraničním obchodě. Po jejich analýze autor vyvozuje, že tyto nástroje nemohou eliminovat nedostatky produkované základními systémotvornými prvky CPM a často je dokonce prohlubují. Nepomáhají ani korektory, neboť potenciální zisky, které podnikům nabízejí, jsou zpravidla neúměrné ztrátám z adaptace, která je nezbytná pro plnění podmínek, za nichž jsou poskytovány. Hlavním nástrojem obnovování rovnováhy a "protlačování" efektivnosti proto v CPM zůstávají

nástroje přímé regulace, shrnuje autor.

Závěrečnou kapitolu druhého dílu věnuje autor charakteristice některých důsledků působení CPM. Uvedeme některé z nich, a to ty, které nebyly dříve popsány v předcházejícím textu.

- 1/ CPM umožňuje maximalizovat a koncentrovat zdroje akumulace. To umožňuje hospodářský růst /růst kvantitativní/, zejména v ekonomicky málo vyspělých zemích. V dalším vývoji však CPM naráží na stále větší a četnější bariéry a růst se zpomaluje.
- 2/ Systémotvorné prvky tohoto mechanismu přímo nepredikují nezbytnost stagnace nebo dokonce zhroutení systému. Produkují však silné tendence k nerovnoměrnosti a nerovnováze vývoje, za nichž je možný dlouhodobý kvantitativní růst jen tehdy, když plánovací centrum dokáže dovedně manipulovat s regulativními prvky. Za tohoto stavu, říká autor, je možné přirovnat odpovědnost plánovacího centra jen k odpovědnosti božské.
- 3/ CPM neobsahuje vnitřní hybné síly a neprodukuje podněty k intenzifikaci ekonomického procesu. Naopak: vytváří proti ní četné bariéry. Ekonomika v CPM je proto odsouzena k neustálému dohánění a předhánění.
- 4/ Klíčové problémy fungování CPM jsou řešitelné pouze znáhou konstitutivních, systémotvorných prvků a z ní vyplývající znáhou prvků regulativních.

Autorův názor na směr těchto změn bude obsažen v třetím dílu této práce, který je před dokončením.

Recenzent se omlouvá čtenářům a především autorovi za hrubé porušení pravidel žánru - za vyprávění či přetlumočení autorových úvah a myšlenek z recenzované práce. Autorovi pak především za to, že přitom při sebevětším úsilí o přesnost a věrnost předloze ^{ov} nřtne dochází ke zploštění, zjednodušení nebo dokonce i k posunu. Ale opatřit si knihu, navíc odbornou, která "vyšla" jen v samizdatu, vyžaduje značnou námahu a mnohým se to ani nepodaří. Proto jsem považoval v tomto případě za potřebné seznámit čtenáře podrobněji s obsahem knihy, aby se měli možnost rozhodnout, zda toto úsilí podstoupí /a recenzent jim to vše doporučuje/.

Co tato práce přináší čtenáři, který se soustavně zajímá o základní problémy fungování ekonomického mechanismu země, v níž žije?

1. Je to především komplexní pohled na tento mechanismus. Nejde tu jen o popis, i když ten sám o sobě je základně důležitý, ale i o obsažený rozbor popisovaných jevů.

2. Vedle komplexního pohledu práce přináší detailní pohledy na jednotlivé systémotvorné prvky CPM. A to je zejména cenné, autor tyto prvky nepopisuje staticky, ale analyzuje jejich vzájemné působení a

ovlivňování. Mnoho známých jevů a poznatků se tak dostalo do nových souvislostí a nabylo nové významy.

nejřetelněji se to projevuje v kapitole věnované problematice ekonomické rovnováhy. Zkoumání účinků nabídkově-poptávkového efektu, multiplikátoru, prodloženého zpoždění, použití analýzy mechanismu rozvíření investičních "nálek", které nesporně zpřesňuje a rozšiřuje nástroje použitelné k predikci a analýze dynamiky cyklů a pod. ukazuje, jaké pozitivní výsledky může takový komplexní přístup přinést.

Totéž platí i pro hluboký rozbor mechanismu tvorby podnikových účtů, který prokazuje klíčové místo tohoto mechanismu v celém centrálně-přídelovém mechanismu, protože v něm je zkoncentrován ekonomický zájem podnikové sféry. Odtud je také odvozena kritika celé soustavy ukazatelového mechanismu, dosud nejhlubší a systematické nejdokonalejší.

Totéž - do třetice - platí o těch částech autorovy práce, v nichž ukázal a prokázal těsné vazby mezi makroekonomickými rozhodnutími centra a ~~xxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxx~~ reakcemi mikroekonomické sféry, tj. sféry podnikové.

3. Práce je důkazem, že je možné vybudovat jednotnou obecnou teorii hospodářské politiky. Abychom byli přesní: autorovi nešlo o to, aby takovou teorii vytvořil, ale lze se domnívat, že mimo pochybnost prokázal schůdnost této cesty. Totéž platí pro volbu jazyka: jistě nějakou dobu potrvá, než se takový jazyk plně konstituuje a ustálí, ale základ k tomu byl položen.

4. Práce prokazuje, že pojetí hospodářské politiky jako vzájemně podmíněného a spojeného souboru konstitutivních /systémotvorných/ a regulativních prv~~ků~~ hospodářského mechanismu je možné a lze s ním dosáhnout pozoruhodných výsledků.

5. Čtenáři se dostane mnoho informací, které dosud takto pohromadě asi nikde nebyly shromážděny, o vzniku a formování ekonomického mechanismu a ekonomické politiky existujícího socialismu v Československu. To nesporně přispívá zejména k pochopení příčin a průběhů tří cyklických výkyvů v ekonomické dynamice, k nimž v poválečných letech v Československu došlo.

Je samozřejmě možné a nutné formulovat i řadu kritických připomínek k recenzované práci.

Tak teorie hospodářské politiky není jistě jen teorií realizace hospodářské politiky /či její instrumentalizace/, ale nesporně i teorií metod formulace jejích cílů. I když autor se na řadě míst o této problematice zmínuje, soustavnou deskripci a analýzu této problematiky neprovedl. Je to škoda, a to tím větší, že jazyk práce umožňující zcela neempírní a věcný přístup ke zkoumané problematice by měl do značné míry být použit i k rozboru této mikroekonomicky citlivé problematiky.

Možná, že by se tak daly najít souvislosti mezi konstitutivními a regulačními prvky ekonomického a politického systému existujícího socialismu.

Práce přesto, že pokrývá tak rozsáhlou oblast, je výslovně stručná a vyhýbá se nadbytečným popisům. Přitom však dochází k tomu, že autor přechází nebo zjednodušuje některé stránky zkoumání problematiky. Jen jeden příklad z oblasti zahraničního obchodu. Bylo by užitečné, kdyby se autor pokusil popsat vliv zahraničně-obchodní směny na formování cyklu. Takové vlivy tu nesporně jsou, což platí zejména pro třetí cyklus s konce 70. a počátku 80. let. Důvodem pro hlubokou restriktci investic v tomto cyklu byla jistě i též potřeba hradit zahraniční závazky, což snižovalo použitelný objem užitého národního důchodu na investice. A dále. Když autor zkoumá problematiku zahraničně-obchodní směny jako systémotvorného prvku CPM, zaměřuje se na objasnění úlohy mechanismu působení měnových a devizových kursů. Možná, že by zasloužil větší pozornost i mechanismus působení centrálního plánu v zahraničním obchodě, který vede ke značným časovým strátám při realizaci obchodních operací a do značné míry znehodnocuje možné přínosy zahraničně-obchodní směny.

Z potřeby stručnosti zřejmě vyplynulo i autorovo značné zneohodnocení poznámkového aparátu. Avšak na řadě míst by odkazy na příslušnou literaturu přišly zjevně vhod.

Poslední připomínka se týká toho, že autor provedl deskripci CPM jen pro československou ekonomiku. Je prakticky jisté, že deskripce a rozbor fungování CPM v dalších zemích existujícího socialismu by dospěly k velmi obdobným závěrům /snad až na jisté modifikace v případě Maďarska/. Avšak příslušná komparace provedena nebyla a na tuto okolnost by bylo dobré v knize upozornit.

Všechny tyto připomínky však nic nemění na skutečnosti, že práce Z. Šulce "Stát a ekonomika" je prací základního významu v československé ekonomické literatuře, k jejíž myšlenkám a závěrům se budou ekonomové dlouho vracet a na ně navazovat.

V posledních týdnech znovu přichází do módy hovořit o potřebě hlubokých změn v hospodářském mechanismu. Přitom se však zpravidla předpokládá, že nepjde o změny systémové, ale jen o "zdokonalení metod plánovitého řízení". Je dobré, že text Z. Šulce byl dokončen právě v této době. Má k této otázce mnoho co říci. Byl by způsoben by se měl stát příručkou pro ty, kdož nové mechanismy budou koncipovat. Zjevná čtení v kapitolách, pojednávajících o podnikovém důchodu, ukazatelovém mechanismu a interakcích centra a podniků by mělo být pro ně závazné. Ale asi nebude. Jinak by se tato kniha brzy objevila na knihkupeckých pultech a její recenzi by přinesly příslušné vydání Politická ekonomie

a Hospodářské noviny. Budou si v ní číst ti, kdož přistupují
k problémům bez předsnění a s kritickým rozumem. A škoda, že tak
málo z nich se dostane takové příležitosti.

Květen 1985

Radolf S l é n s k ý

CS 1110

Rudolf Zukal

Osudy české inteligence

Ve strojopise se nedávno objevila pozoruhodná studie bývalého prorektora Vysoké školy ekonomické v Praze doc.ing. R.Zukala, CSc., který se nyní žví jako bagrieta, nadepsaná "Osudy české inteligence, zejména ekonomické", která je částí širší úvahy, zabývající se vztahem politiky a ideologie k ekonomice. Autor se v ní pokusil charakterizovat a částečně též kvalifikovat škody, které čs. společnosti způsobil a dále působí politicky a ideologicky motivovaný vztah k inteligencí v poválečném období, zejména pak po roce 1968. Přes vysoký stupeň utajených údajů, vztahující se k této oblasti, se autorovi podařilo shromáždit pozoruhodná fakta, která i na základě oficiálně zveřejněných dat dokládají, jak otřesných rozměrů, dnes již srovnatelných se škodami způsobených nacistickou okupací, tyto škody dosahují.

K nejpozoruhodnější částí studie patří kapitola o emigraci.

EMIGRACE

Kapitalistické Československo patřilo k hospodářsky nejvyspělejší země světa. Naše země měla nejen vysoce kvalifikovanou dělnickou třídu, ale i inteligenci na světové úrovni. Československé výrobky měly na mezinárodních trzích své dobré jméno a zvuk. Organizace některých československých podniků sloužila za vzor i v zahraničí /Baťa, Škoda, ČKD a další/.

Ze okupace se nacisté zaměřili vedle drancování bohatství země hlavně na oslabení vzdělanosti českého národa. Byli si dobře vědomi toho, jak mohou Čechům nejvíce uškodit. Vedle zavření českých vysokých škol, /později i středních/, fyzicky likvidovali zejména inteligenci, která se aktivně zúčastnila odboje. /O tom např. Václav Černý - "Pláč Koruny české", Sixty-Night Publishers Corp., 1976, Kanada/. To byla první velká rána české vzdělanosti v novodobých dějinách.

Po únorových událostech odešly tisíce lidí do emigrace, převážná část z nich byli odborníci. Ideolog může namítnout, že šlo o lidi nepřátelské socialistu. To může být z určitého hlediska pravda, ale nesporné je, že česká společnost tím utrpěla značné škody, neboť mnoho tehdejších emigrantů představovalo špičky české kultury a vzdělanosti. /Bohužel údaje o poúnorové emigraci jsem nemohl sehnat.

Byly prý kdysi uveřejněny v Reportérovi, který je dnes na listině "libri prohibiti"/.

Sotvaže jsme překonali stráty vzniklé emigrací roku 1948, přišel rok 1968 a znovu desetitisíce lidí opustilo tuto zemi. Na rozdíl od roku 1948, velká část této emigrace byla přesvědčena o přednostech socialismu jako společenského systému. Jejich názory se lišily pouze v metodách a formách jeho realizace a uskutečňování. Opustili tuto zemi v obavách z diskriminace, represí a stratili víru ve vybudování socialismu. Šlo opět z převážné části o vysoce kvalifikované lidi. Opět vznikly obrovské škody pro národní hospodářství. Ideologové znova prohlašují, že šlo o "nepřátele socialismu" nebo lidi pochybné, takže jich není žádná velká škoda. To je ovšem omezený pohled ideologa, který vedle svých dogmatických schémat nic jiného nevidí a ani nechce vidět, neboť by mu to narušovalo jeho saběhnutý systém a především jeho kariéru.

Emigrační odliv ale stále trvá. Každoročně další tisíce lidí sdstávají dobrovolně v emigraci přesto, že je v současné době v kapitalistických státech hospodářská deprese. Jedná se opět o kvalifikované lidi v nejproduktivnějším věku. To všechno byl a je takový únik kvalifikované síly, že to musí být v národním hospodářství znát.

Tisíce lidí emigrujících do zahraničí opustily tento stát, který na jejich vzdělání a kvalifikaci vynaložil časté nemalé prostředky a nemůže jejich znalostí využívat.

Při svých úvahách jsem se pokoušel tento negativní jev nedávno minulosti i přítomnosti alespoň z hlediska kvantitativního posoudit. Na můj telefonický dotaz na statistickém úřadě o počtu, věkové a kvalifikační struktuře naší emigrace mi bylo sděleno, že tyto údaje nejsou určeny pro veřejnost.

Vzal jsem si na pomoc opět dlouhou řadu našich statistických ročenek, kde je každoročně publikován roční střední stav obyvatelstva, jak v ČSSR, tak v ČSR a SSR. Dále je tu zveřejněn roční počet živě narozených a zemřelých osob ve všech třech státních útvarech a z toho vyplývající roční přirozený přírůstek obyvatelstva. /rozdíl mezi narozenými a zemřelými/. Je tu rovněž publikováno roční saldo zahraničního stěhování, a stěhování mezi oběma republikami. Po podrobnějším skoumání jsem zjistil, že přirozený přírůstek obyvatel /narození minus zemřelí, minus vystěhováni, plus přistěhovalí do nebo ze zahraničí/ neodpovídá skutečnému přírůstku obyvatel, /rozdíl v prů-

měrnám počtu obyvatel za daný a následující rok/. Skutečný přírůstek obyvatel je obvykle menší než přirozený přírůstek obyvatel. Zvláště markantní to bylo za rok 1969, kdy přes přirozený přírůstek 61.658 obyvatel došlo k absolutnímu poklesu obyvatelstva o minus 81.852 proti roku 1968. Z toho jsem logicky usoudil, že tento rozdíl je do značné míry způsoben odchodem do zahraničí, čili emigrací.

Upozorňuji, že uvedená čísla nutno brát jako tendenci. Nejsou-li k dispozici přesné údaje, musí nám posloužit k informaci čísla, vypočtená, která vždy nemusí odpovídat skutečnosti v daném časovém období. Ovšem v delší časové řadě se tyto nesrovnalosti vyrovnávají. V některých letech je totiž skutečný přírůstek obyvatel o něco vyšší než přirozený. Tento rozdíl je pravděpodobně způsoben časovým rozdílem výpočtu jednotlivých údajů, možná i metodikou. Než je člověk prohlášen za emigranta, uplyne od jeho emigrace značná doba, ve které s ním probíhá soudní řízení pro nezákonné opuštění republiky.

Začal jsem sledovat tento jev od roku 1964, kdy u nás začalo docházet k uvolnění společenského ovzduší a ekonomická reforma dělala své první nesmělé krůčky.

Za sledované období od roku 1964 do roku 1983 vyhlížela situace ve vývoji počtu obyvatelstva následovně. V roce 1964 měla ČSSR 14,057.968 a v roce 1983 již 15,415.117 obyvatel. To znamená, že skutečný přírůstek činil 1,357.149 obyvatel. V témže období se narodilo 4,761.337 a zemřelo 3,118.783 obyvatel, takže přirozený přírůstek činil 1,642.548 obyvatel. Ve sledovaném časovém úseku se však odstěhovalo 50.761 lidí legálně do zahraničí, čímž přirozený přírůstek se snížil na 1,591.787 lidí. Skutečný přírůstek byl však nižší o minus 234.838 jedinců. Z tohoto srovnání tedy logicky vyplývá, že tyto lidé pravděpodobně emigrovali do zahraničí.

V jednotlivých našich státních útvarech vyhlížela situace za roky 1964 - 1983 následovně:

1 9 6 4 - 1 9 8 3					
státní útvar	skutečný přírůstek obyvatel	celkový přirozený přírůstek obyvatel	stěhování obyvatel mezi republikami	"emigrace"	% na celkové počtu obyvatel roku 1983
ČSSR	1,357.149	1,591.787	-	-234.638	1,52 %
ČSR	594.410	699.139	+84.210	-188.939	1,83 %
SSR	762.739	892.648	-84.210	- 45.699	0,90 %

Vysvětlivky k tabulce:

Skutečný přírůstek obyvatelstva je rozdíl v počtu obyvatel za sledované období.

Celkový přírůstek obyvatel se rovná narození mínus zemřelí plus přistěhovalí mínus vystěhovalí

Stěhování obyvatel mezi republikami zachycuje pohyb stěhování mezi našimi státními útvary

"Emigrace" - vypočtený rozdíl mezi skutečným přírůstkem obyvatel mínus přirozený přírůstek obyvatel. U národních republik \uparrow stěhování obyvatel mezi těmito útvary.

Poslední sloupek ukazuje procentní podíl "emigrace" na celkovém počtu obyvatel daného státního útvaru. roku 1983.

Pokusím se o podrobnější pohled na dvě položky, a to na zahraniční stěhování a na rozdíl mezi skutečným a přirozeným přírůstkem obyvatelstva, nebo-li zřejmě "emigraci".

Ve statistické ročence u tabulky 4 - 37 "zahraniční stěhování" je poznámka "od 11.7.1954 i stěhování cizích státních příslušníků". Údaje jsou uvedeny pouze v saldu, čili jde o rozdíl mezi přistěhováním a vystěhováním. Celkově je tato položka za ÚSSR pasivní, a to mínus 50.761 občanů. Je těžké stanovit, o jaké občany se jedná, a které důvody vedly k přistěhování nebo vystěhování z naší země. Mohou to být jednak cizí státní příslušníci, jak je uvedeno v poznámce statistické ročenky, jednak to mohou být občané cizí národnosti, kteří se vystěhovávají ke svým příbuzným do zahraničí. /Např. Němci z ČSR a Maďaři na Slovensku/. Může jít rovněž o snatky s cizím státním příslušníkem a následující vystěhování do zahraničí. Konečně to mohou být i Češi a Slováci, kteří požádali o vystěhování do zahraničí a to jim bylo povoleno.

U přistěhovalců se může jednat např. o krajanů z USA, kteří se na stáří vracují do vlasti /zejména Slováci/ a pod.

U obou našich národních republik jde v této oblasti o diametrálně odlišný jev. ČSR má celkově pasivní saldo a to mínus 55.623 lidí, zatímco SSR má aktivum + 4.862 osob. U ČSR je možno po roce 1977 pozorovat značné zvýšení zahraničního vystěhování, zřejmě jde do jisté míry též o signatáře Charty 77, jimž bylo vystěhování povoleno.

Stěhování obyvatel ze Slovenska do Čech je ve všech letech vyšší než stěhování z Čech na Slovensko. Možná že jde částečně o Slováky, kteří zastupují Slovensko ve federálních centrálních úřadech.

Z hlediska emigrace jsou zajímavé výjimečné následující roky, kdy došlo ve značném rozsahu k útěku našich spoluobčanů do zahraničí.

Vysvětlivky stejně jako u předcházející tabulky. Jde vždy o srovnání s předcházejícím rokem.

1 9 6 9

státní útvar	skutečný přírůstek obyvatel	celkový přirozený přírůstek obyvatel	stěhování obyvatel mezi republikami	"emigrace"
ČSSR	- 81.852	+ 56.537	-	- 138.389
ČSR	- 91.538	+ 17.109	+ 3.446	- 112.093
SSR	+ 9.686	+ 39.428	- 3.446	- 26.296

1 9 7 9

státní útvar	skutečný přírůstek obyvatel	celkový přirozený přírůstek obyvatel	stěhování obyvatel mezi republikami	"emigrace"
ČSSR	+ 74.411	+ 95.314	-	- 20.903
ČSR	+ 30.303	+ 42.897	+ 3.760	- 16.354
SSR	+ 44.108	+ 52.417	- 3.760	- 4.459

1 9 8 0

státní útvar	skutečný přírůstek obyvatel	celkový přirozený přírůstek obyvatel	stěhování obyvatel mezi republikami	"emigrace"
ČSSR	+ 9.117	+ 61.512	-	- 52.395
ČSR	- 23.584	+ 16.988	+ 3.132	- 43.704
SSR	+ 32.701	+ 44.524	- 3.132	- 8.691

Rok 1969 nepotřebuje zvláštního komentáře. V tomto období desetitisíce lidí opustilo svoji vlast z obav před budoucím politickým a hospodářským vývojem, jenž byl způsoben vstupem cizích vojsk. Celková vypočtená výše "emigrace" činila 138.389 lidí, což představovalo 0,96 % veškerého obyvatelstva roku 1969. V českých zemích výše "emigrace" přesáhla 1 %, /přesně 1,13%/, což prakticky znamenalo, že každý stý Čech opustil svoji vlast. Snad jen po Bílé hoře dosáhla emigrace českého národa takových rozměrů. Přitom šlo převážně o lidi

v produktivním věku, kvalifikované, často nenahraditelné odborníky.

U Slovenaka byla "emigrace" v tomto roce podstatně menší a činila 26.296 lidí a na celkovém obyvatelstvu Slovenska roku 1969 představovala "pouze" 0,58%.

Rok 1979 a 1980 potřebuje vysvětlující poznámku. Bylo to období "naftové krize", kdy rumunské úřady odmítly poskytovat našim turistům, nacházejícím se v té době na dovolené v Bulharsku a projíždějícím rumunskými benzínovými stanicemi za lei. Žádali platbu za poskytnuté pohonné prostředky v tvrdých valutách. Proto byla našim turistům výjimečně povolena průjezdní trasa přes Jugoslávii. Toho okamžité využily tisíce našich turistů a při průjezdu Jugoslávií požádali na rakouských a italských hranicích o politický azyl. Že se nejednalo o zanedbatelný počet, to ukazují uvedené tabulky z těchto let.

Vzhledem k tomu, že tato situace trvala několik týdnů, mnozí se vrátili domů, prodali zde své cenné věci a znovu odjeli do Bulharska přes Jugoslávii s úmyslem emigrovat.

U ČSR došlo dokonce v roce 1980 opět k absolutnímu poklesu obyvatel, /v krátké době již podruhé/, a to o nímás 23.584 proti předcházejícímu roku. Aby se zabránilo tomuto nežádoucímu jevu, byly naše úřady nuceny vydat zvláštní pasy /šedivé barvy/, které platily pouze pro Jugoslávii. Turista jedoucím do Jugoslávie, musel odevzdat svůj normální pas /zelené barvy/ a musel si zařádat o pas platný pouze pro Jugoslávii. Od roku 1985 jsou šedivé pasy opět zrušeny.

Rovněž je zajímavé srovnání vypočtené "emigrace" mezi ČSR a SSR. Za sledované období "emigrovalo" z ČSR podle uvedených výpočtů celkem 214.792 osob, ale během téže doby se vrátilo nazpět 25.853 lidí, což představovalo 12 % celkové "české emigrace". Konečné saldo představovalo úbytek 188.939 obyvatel Čech. U ČSR můžeme sledovat velké emigrační vlny v letech 1969, 1979, 1980, zatímco v letech následujících po těchto vlnách je možné pozorovat opětné návraty.

Vraceli se zřejmě lidé, kteří v těchto letech využili poskytnuté se možnosti emigrace, ale nebyli na pobyt v cizině materiálně ani psychicky připraveni. Rovněž možnost bestrestného návratu v důsledku amnestie zde zřejmě hrála určitou roli, zejména v roce 1973, kdy se vrátilo do Čech 13.314 lidí. Je to však stejně úděsné, když si uvědomíme, že během sledovaných let každý padesátý obyvatel odešel dobrovolně do emigrace. Tato čísla ukazují jistě něco závažného o spokojenosti našich obyvatel a jsou v příkrém rozporu s oficiální propagandou.

Tuto skutečnou národní tragédií vystihl dobře ve svém fejetonu "O odchodu do světa" Kilsa Šimečka.

"Cítím však, že existuje naprosto primitivní a rozhodující měřítko pro kvalitu země, ve kterých žijeme. Dobré země jsou ty, kam se uchylují lidé ze strachu, z bídy nebo soufalství a špatné země jsou ty, odkud se z těchto důvodů utíká. Musí to být velmi sváteční pocit, když má člověk vlast, kam se uchylují lidé do azylu. Jako třeba ti Rakušané tady za rohem. Mám proto na ně závistivý vztek, že mají takovou zemi. A to kdyby nebyli lepší o nic než my, spíše horší, habšburkové jašáci. A lítost se mě chytá, když pomyslím, že po celou mou dospělost se z mé země utíká, přes dráty nebo s čedokem...

Ale marná sláva, nemůže být moc dobrá taková země, ze které se utíká a nejenom odchází do světa. Už by to jednou mělo dojít těm nahore."

U NSR je "emigrace" podstatně menší. Během sledovaného období "emigrovalo" celkem 56.009 osob a vrátilo se 10.310 lidí, což představuje konečné saldo minus 45.699.

Rovněž podíl "emigrace" na celkovém počtu obyvatel je rozdílný. Česká emigrace činila za sledované období 1,83 % obyvatel historických zemí, zatímco "emigrace" slovenská dosáhla za totéž období 0,90 % počtu obyvatel Slovenska téhož roku.

Je to tím zajímavější, že v zahraničí bylo mnohem více Slováků, kteří se vystěhovali ze své vlasti již v době Rakousko-Uherska a I. republiky a mají v cizině své existenční postavení. Mohli tak poskytnout svým nově přibylým krajanům a příbuzným materiální pomoc a tak jim ulehčit jejich první pobyt v zahraničí.

Přesto Slováci emigrovali po druhé světové válce v mnohem menší míře než Češi. Vzhledem k počtu obyvatel v polovičním rozsahu. Zřejmě se jejich normalizační politika neotkla tak důkladně a důsledně, jako obyvatelstva českých zemí. Hledají proto v tak velké míře možnosti emigrace. Ovšem v posledních letech nabývá i na Slovensku emigrace na rozsahu. Jde zřejmě o nespokojenou mladou generaci.

Znovu upozorňuji, že všechny zde uvedené údaje jsou vypočteny ze statistických ročenek a nemusí odpovídat skutečné realitě. Ale bezpochyby zachycují celkovou tendenci, tak jak ji každoročně poznáváme zejména po žurnálních dovolených ve svém okolí. 1/

1/ Podobné problémy jako má ČSSR mají i ostatní socialistické státy. Viz maďarskou emigraci v roce 1956 nebo současné emigrační ~~prameny~~ problémy Polska.

Podle bonnských pramenů se v letech 1949 až 1961 vystěhovalo nebo uprchlo z NDR do NSR 2,686.942 východoněmeckých státních občanů /otevřená hranice v Berlíně/.

V letech 1961 - 1983 emigrovalo na západ 465.197 příslušníků NDR. Za první měsíce roku 1984, kdy NDR uvolnila poněkud styky s NSR, emigrovalo na 25.000 východoněmeckých občanů. /Viz též asi 150 státních příslušníků NDR na západoněmeckém velvyslanectví v Praze ke konci roku 1984./ Důsledkem toho je, že ~~každý~~ rok od roku se počet obyvatel NDR snižuje.

V roce 1948 měla NDR 19,066.000 a NSR 45,287.000 obyvatel.

V roce 1981 měla NDR 16,736.000 a NSR 61,666.000 obyvatel.

/Údaje za rok 1948 převzaty z publikace Ukazatelé hospodářského vývoje v zahraničí a za rok 1981 z World Bank Atlas 1983/.

Zde ~~nejde~~ nejde jen o touhu jít za vyšší životní úroveň, ale o nespokojenost s celkovým společenským ovzduším.

České země k tomuto neradostnému cíli spějí mílovými kroky. V roce 1969 došlo k absolutnímu poklesu obyvatelstva o minus 91.538 a v roce 1980 o minus 23.584 lidí. Porodnost neustále v posledních letech klesá a tak v roce 1981 přibylo v českých zemích jen 11.914 nových obyvatel, v roce 1982 dokonce jen 9.307.

Stále by to za sociologickou studii, která by vytypovala důvody, proč tolik našich lidí riskuje a nezákonně opouští svoji zemi, bez ohledu na tresty, jež při nezdařené následují.

Dříve se emigrovalo především z bídy. V současnosti část mladých emigruje pravděpodobně z nerozváženosti, z touhy po dobrodružství a cestování. Někteří z mladých však mají "dědičný hřích", nemohou proto u nás studovat, a proto hledají touto cestou možnosti své realizace. Někteří emigrují tak čini i z politických důvodů, protože nesouhlasí se současným politickým vedením našeho státu.

Ale stále větší procento emigrantů, zejména mladých a kvalifikovaných ~~emigrantů~~ emigruje nikoliv z vysloveně politických důvodů, neboť jsou velmi líní k politice. Odcházejí za vidinou většího blahobytu, možnosti cestování po cizích zemích, možnosti větších ~~informací~~ informací a pod. Vidí rovněž celkovou bezperspektivnost této společnosti a prohlubující se zaostávání za vyspělými kapitalis-

tiokými státy v oblasti ekonomie, techniky a dalších.

Je všeobecně známo, že nenaplněná přání mají obvykle mnohem větší váhu a delší život než ta, jež jsou již splněna. Proto jsou mezi mládeží stále silnější sklony k emigraci. Značná část mladé inteligence odchází rovněž proto, že celkové ovzduší u nás má nutně jít myslícím člověku na nervy. Významným důvodem u části emigrace mládeže i je obava z politické a morální schizofrenie, již jsou v našich školách infikovány děti a mládež.

Rozčiluje je nás také jiné i to, že ideologie a politika u nás si osobuje právo zasahovat do všech oblastí života, včetně soukromí jednotlivců, rodinného života, výchovy dětí atd. Každému jednotlivci předepisuje, které názory jsou správné a které ne, jako kdyby našel na myšlení a srovnávání vlastní hlavu. Určuje mu, co má číst, co je pro něj škodlivé, kdo je dobrý autor a kdo ne. Podle toho pak vyhlíží ediční politika. 1/

1/ Vrcholem tohoto nerespektivního a necitlivého přístupu byla ukázka, jak naše oficiální místa reagovala na udělení Nobelovy ceny za literaturu národním umělci Jaroslavu Seifertovi. Předseda vlády každému sportovci neopomeně poslat při jeho úspěchu blahopřejný telegram. Hlava státu posílá osobní listy a blahopřání kde komu při každé příležitosti. Oznámení o udělení Nobelovy ceny bylo uveřejněno v Rudém právu notáckou v zadní části listu, zatímco v zahraničí byla tato zpráva na prvních stránkách. I to je jedna z ukázek v přístupu k inteligenci.

Určují, co se má vysílat a poslouchat např. v rozhlasu, a co je nesprávné. Najde jen o správy /rušení stanic/, ale i např. o hudbu a její výběr. Většina našich obyvatel znesně rozčiluje jednostrannost až tupost naší propagandy /viz referování o olympiádě/, vědomé zkreslování a zatajování skutečností. Stanoví, kdo je pokrokový a kdo je přítel, kdo je nepřítel nebo revizionista či oportunist. Ideologie předpisuje vědům, které směry ve vědě jsou správné a které zavrženíhodné, vedoucí na scestí.

Ideologie a politika jsou u nás všemocné, všezahrnující. Degradují osobnost a její samostatné myšlení. Myslí za člověka a neustále jeho činnost usměrňují, jakoby sám nebyl schopen samostatného úsudku. Pohrdají osobností a jejími názory, nerespektují je a pokud

jsou odlišné a dávány veřejně najevo, trestají je. Pro mnoho lidí u nás existuje kádrový strop a nemají zde další perspektivy svého růstu.

Proto mnozí lidé, hlavně ti myslící, vzdělanější a pracovitější, především z těchto důvodů opouštějí svou vlast. Vždyť např. v roce 1979 mnoho našich turistů jedoucích z Bulharska domů využili nenadálého a nečekaného příjezdu přes Jugoslávii, nechali klidně svůj majetek ve vlasti a emigrovali. Mnozí z nich patřili do "nomenklatury", měli dobré postavení a přesto zvolili raději sociální nejistotu. Zamyslel se vůbec některý odpovědný činitel nad důvody a množstvím naší emigrace a pokusil se z tohoto jevu učinit nějaké závěry? Může za to všechno nepřátelká propaganda? Zde má naše oficiální sociologie vědecké téma pro zpracování.

Jaké škody nám touto ~~ztrátou~~ každoroční emigrací vznikají, je snad každému jasné. To vyplývá mimo jiné ze srovnání s obětmi, které naše národy přinesly během druhé světové války. Nacistický teror a válečné události si vyžádaly přes 250.000 obětí z řad Čechů a Slováků. /Podle knihy "Stručný hospodářský vývoj Československa"/.

Počet obětí druhé světové války je definitivně ukončen, ale ztráty z emigrace každoročně narůstají a není naděje, že by se zmenšily nebo dokonce zastavily.

Podle studie Oty Ulče "Kam lidé míří" se při posledním sčítání obyvatel USA v roce 1980 hlásilo k českému původu 1.892.000 osob a ke slovenskému původu 776.806 osob. Neplatí už dosud vžité mínění, že Slováků je víc v zahraničí než Čechů. V Austrálii při sčítání obyvatel v roce 1981 celkem 16.152 obyvatel uvedlo, že se narodili v Československu. Podle krajanových zdrojů zde však žije nejméně 33.000 Čechů a Slováků, z nichž 14.000 přišlo po srpnu 1968. Další tisíce se usídlily na Novém Zélandě. V Kanadě se k českému nebo slovenskému původu hlásilo v roce 1983 celkem 67.695 obyvatel.

To jsou fakta, nutící k zamyšlení.

Konec tajemníka

V pátek 8. března 1985 vyšla v čs. novinách krátká zpráva ČTK, nadepsaná "Zasedal středočeský KV KSČ". Pravilo se v ní mj., že "krajský výbor vyhověl žádosti V. Hájka a uvolnil ho z funkce vedoucího tajemníka KV KSČ v souvislosti s jeho odchodem do důchodu".

I politicky méně zkušený čtenář této zprávy zpozorněl: od kdy u nás odcházejí vyšší činitelé do penze? Je opravdu těžké představit si někoho takového, jak dokonce ž á d á, aby ho zbavili moci, výsad a peněz, které dosud měl. Podezřívavý čtenář se nemýlil: čas pákojných odchodů z vysokých míst u nás zatím nenastal. Ani V. Hájek se nestal penzistou ~~dobrovolně~~. On se jím stát musel. Kolují o tom takovéto zprávy:

Stavební podnik, fungující ve správním rámci Středočeského kraje, dostal nového ředitele. Ten po příchodu na své nové působiště objevil velké materiálové a finanční schodky a vyžádal si revizi. Jeho iniciativa se však nesečkala s příznivou odezvou; dostal dokonce z krajského výboru KSČ pokyn, aby celou záležitost stornoval. To už ale nebylo možné; šetření bylo v proudu, mluvilo se o něm po kraji a rozhořčení tou zlodějnou ~~byli~~ ^{he} jenom prostí občané, nýbrž i nižší funkcionáři. Vědělo se, že na kopci nad pražskou Bertramkou, v ulici Na Provaznici, stojí mezi jinými vilami jedna zcela nová - bílá a hnědá vila, všemi svými hlavními okny obrácená do košířského údolí, na Strahov a na Prahu, a že ta krásná dvougenerační a dvoumilionová vila patří V. Hájkovi.

Byla-li to ona příslovečná "poslední kapka", nebo naopak začátek konce krajského tajemníka, těžko říci. Faktem je, že odvolán z funkce nebyl ředitel stavebního podniku, nýbrž tajemník krajského výboru strany. Podle dalších informací si ho pozvali na ÚV KSČ a nabídli mu jako odškodné místo na čs. zastupitelském úřadě v Moskvě. V. Hájek, který za svou posrpnovou kariéru vděčí právě tomu, že jako veřejný činitel horlivě vykonával všechno, co přicházelo ze SSSR, moskevské místo odmítl s tím, že by snad za své mnohaleté stranické zásluhy mohl dostat něco lepšího, například Švýcarsko!

Jak to nakonec dopadlo? Jak sdělila jiná zpráva ČTK, stal se V. Hájek předsedou Českého svazu protifašistických bojovníků. Jen malou útěchu může českým odbojářům, kteří teď mají v čele hospodářského delikventa, skýtat skutečnost, že funkce předsedy ČSPB je formálně pouze tak zvané čestná a tedy neplacená...

JO